

ΠΑΝΔΩΡΑ.

15 ΜΑΙΟΥ, 1857.

ΤΟΜΟΣ Η΄.

ΦΥΛΛΑΔΙΟΝ 172.

ΠΕΡΙ ΛΟΓΙΚΩΝ ΑΡΧΩΝ.

◆◆◆◆◆

Ἐν τῇ φιλοσοφίᾳ επικρατοῦσα ἀβεβαιότης ὡς πρὸς τὸν ὄρισμόν αὐτῆς, επικρατεῖ ὡσαύτως καὶ ἐξ ἀνάγκης ὡς πρὸς τὰς ἐσωτερικὰς αὐτῆς διακρίσεις. Διάφορος εἶναι, κατὰ τὰ διάφορα φιλοσοφικὰ συστήματα, ὁ ἀριθμὸς, ἡ τάξις, ἡ ἔκτασις, ἡ σχετικὴ πρὸς ἀλλήλας ὑποταγὴ καὶ ἡ σημαντικότης τῶν ἐπιστημονικῶν ἐκείνων θεωριῶν ἐξ ὧν τὸ ὅλον συνίσταται τῆς πρώτης καὶ κυριωτάτης τῶν ἀνθρωπίνων μαθήσεων. Καὶ οἱ μὲν ἀρχαῖοι εἰς τρία μέρη συνίθως διέκρινον τὴν φιλοσοφίαν, τὸ φυσικόν, τὸ λογικόν καὶ τὸ ἠθικόν, τὸ μὲν πρῶτον ἀντιστοιχοῦν εἰς τὴν καθ' ἑμᾶς ἐπιστήμην τῆς φύσεως ἢ τοῦ κόσμου, τὰ δὲ ἕτερα δύο εἰς τὰ δύο στοιχεῖα τοῦ ἀνθρωπίνου ὄντος, τὸ νοητικόν ἢ ἡθεω-

ρητικόν, καὶ τὸ πρακτικόν. Ἐκ δὲ τῶν νεωτέρων οἱ μὲν ἀπέβαλον σχεδὸν ὀλοκλήρως τὸ πρῶτον, καὶ μετὰ τὴν δύο ἄλλων παρενέβαλον τὴν μεταφυσικὴν ἢ τὴν ἐπιστήμην τῶν πρώτων αἰτίων καὶ ὑποστάσεων. ὥστε κατ' αὐτοὺς ἡ φιλοσοφία περιλαμβάνει τὴν λογικὴν, τὴν μεταφυσικὴν καὶ τὴν ἠθικὴν οἱ δὲ, λίαν διαφόρως κατέταξεν καὶ συνήρυσαν πρὸς ἀλλήλας τὰς φιλοσοφικὰς ἐπιστήμας, ὡς ἕκαστος ἐθεώρει τὴν φύσιν αὐτῆς, τὴν πρὸς μόρφωσιν αὐτῆς κατάλληλον μέθοδον, τὴν ἀλληλουχίαν καὶ ἀνάπτυξιν τῶν μερῶν τῆς, καὶ τὰς σχέσεις αὐτῆς πρὸς τὰ ἄλλα ἀντικείμενα τῆς ἀνθρωπίνης μελέτης καὶ ἐνεργείας. Ἀρκεῖ νὰ παραβῶ τις λ. χ. τὴν Ἐγκυκλοπαιδείαν τῶν φιλοσοφικῶν ἐπιστημῶν τοῦ Ἑγέλου, ἢ τὸ περὶ ὀργανώσεως τῶν φιλοσοφικῶν ἐπιστημῶν Ὑπόμνημα τοῦ Ἰουρροῦ πρὸς τὰ συστήματα τῆς τε παρελθούσης καὶ τῶν πρὸ αὐτῆς ἑκατονταετηρίδων, ἵνα πεισθῇ ὅτι ἡ ἐσωτερικὴ διαίρεσις τῆς φιλοσοφίας καὶ τὰ ἐξ αὐτῆς ζητήματα δὲν δύνανται νὰ εἶναι εἰμῆ συνεπείαι καὶ πορίσματα τοῦ τε ὀρισμοῦ αὐτῆς καὶ τῆς μεθόδου, καθ' ὅτι διὰ μὲν τοῦ ὀρισμοῦ περιγράφεται ὁ κύκλος τῆς νομίμου αὐτῆς ἐπικρατείας, καὶ

ως εκ τούτου αι σχέσεις αὐτῆς πρὸς τὰς ἄλλας ἐπιστήμας ἐνδεικνύονται, διὰ δὲ τῆς μεθόδου τίθενται αἱ ἀρχαὶ καθ' ἃς πρέπει διαδοχικῶς νὰ μορφωθῇ ἡ ἐπιστήμη κατὰ τὰ διάφορα αὐτῆς μέρη.

Καθ' ὅν δὲ ἡμεῖς ἀπεδώκαμεν ὄρισμὸν τῆς φιλοσοφίας, καὶ καθ' ἣν ἀπεδέχθημεν, καὶ ἐπροσπαθήσαμεν ὅσον οἷόν τε ἀκριβῶς νὰ ἐφαρμόσωμεν φιλοσοφικὴν μέθοδον, τὰ διάφορα μέρη τῆς φιλοσοφίας οὐχὶ μόνον ἀναγκαιῶς προκύπτουσιν ἐκ τῆς ἀποσυνθέσεως αὐτοῦ τοῦ ἀντικειμένου αὐτῆς, ἀλλὰ καὶ ἡ σχετικὴ πρὸς ἄλληλα ὑποταγὴ ἀκριβῶς καὶ ἀναγκαιῶς προσδιορίζεται.

Ὡς ἐκ τῶν ἀρχῶν μας τούτων, ἡ λογικὴ ἔπρεπε νὰ ᾖ τὸ δεύτερον μέρος τῆς φιλοσοφίας, διότι πρὸ τῆς περὶ ἀληθοῦς ἐρεύνης, εἰς ἣν ἰδίως ἐνασχολεῖται ἡ λογικὴ, ἔπρεπε νὰ γίνῃ ἡ ἐξέτασις τῶν νοητικῶν δυνάμεων καθ' ἑκαστὰς θεωρουμένων, ἀνεξαρτήτως τοῦ πρὸς ὃν ὄρον αὐτῶν, τοῦ ἀποτελέσματος τῆς ἐνεργείας τῶν, τῆς νοήσεως δηλαδή καὶ γνώσεως τοῦ ἀληθοῦς· πᾶσα δὲ περὶ καλοῦ καὶ ἀγαθοῦ θεωρία ἔπρεπε νὰ ἔλθῃ μετὰ τὴν λογικὴν, διότι ἀμφότεραι αἱ ἐννοιαὶ αὗται προϋποθέτουσι τὴν τοῦ ἀληθοῦς, καθ' ὅσον τὸ μὲν καλὸν ἔχει πνευματικὴν ὑπόστασιν τὸ ἀληθές, τὸ δὲ ἀγαθὸν οὐδὲν ἕτερον εἶναι εἰμὴ αὐτὸ τὸ ἀληθές ἐν ἐνεργείᾳ.

Προσδιορισθείσης οὕτω τῆς θέσεως, ἣν νομίμως πρέπει νὰ κατέχῃ ἐν μέσῳ τῶν φιλοσοφικῶν ἐπιστημῶν ἡ λογικὴ, μένει νὰ ἴδωμεν ποῖα εἶναι καθ' ἑκαστὴν ἡ φύσις τῆς, ποῖαι αἱ ὑποδιαίρεσεις αὐτῆς, καὶ ποῖαι αἱ ἀρχαὶ ὑφ' ὅν κατὰ τὰ διάφορα μέρη αὐτῆς ρυθμίζεται καὶ διοικεῖται.

Α'.

Μεταξὺ ὄλων τῶν φιλοσοφικῶν ἐπιστημῶν, ἡ λογικὴ εἶναι ἡ ἥττον ἐπιδεικτικὴ νεωτερισμοῦ, καθότι ἀπὸ Ἀριστοτέλους μέχρι τῶν ἡμερῶν μας εἰς τὸν αὐτὸν πάντοτε κύκλον περιστρέφη, ὅστις τοὺς τυπικοὺς νόμους περιλαμβάνει τῆς νοήσεως καὶ τοῦ συλλογισμοῦ. Κατὰ δὲ τὴν διάρροον ἀξίαν, ἣν ἀναγνωρίζουσιν εἰς τοὺς νόμους τούτους τὰ διάφορα φιλοσοφικὰ συστήματα, δύνανται ταῦτα νὰ διακριθῶσιν ἀλλήλων ὡς πρὸς τὸ μέρος τοῦτο τῆς φιλοσοφίας. Οὕτω, καθ' ὑπόθεσιν, ἐν ᾧ ὁ Κάντιος ἀποδίδει εἰς αὐτοὺς ἀξίαν ἀπλῶς ὑποκειμενικὴν πρὸς ἐσωτερικὴν ρύθμισιν καὶ κανονισμὸν τῆς διανοίας, ὁ Ἑγελος ἀπ' ἐναντίας ἀνακαλύπτει ἐν αὐτοῖς ἀπόλυτον ἀξίαν, καὶ ὡς ἐκ τούτου ἡ λογικὴ ἐξαγωγή, ἡ κατὰ τινὰς διατυπώσεις γενομένη, ὡν τὴν πηγὴν ἀνευρίσκουμεν εἰς τὸν Φίχτην, ταυτίζεται με τοὺς νόμους τῆς διαδοχικῆς ἀναπτύξεως τοῦ καθολικοῦ πνεύματος, ὥστε ἡ λογικὴ πορεία τῆς διανοίας εἶναι κατ' αὐτὴν ἡ παραγωγικὴ τῶν ὄντων πορεία, αὐτὸς ὁ νόμος τῆς καθολικῆς τοῦ ἀπείρου πραγματοποιήσεως καὶ ἀναπτύξεως διὰ τοῦ πεπερασμένου.

Ὅπως καὶ ἂν ἔχωσι τὰ περὶ τούτου, καὶ μὲ ὅλην τὴν στασιμότητα τῆς ἐπιστήμης ταύτης, τὸ περὶ τοῦ ἀντικειμένου καὶ τῶν φυσικῶν ὁρίων αὐτῆς ζήτημα εἰσέτι ἀμφισβητεῖται. Συζητοῦσιν εἰσέτι

οἱ φιλόσοφοι ἐὰν ἡ λογικὴ ᾖ τέχνη ἢ ἐπιστήμη, ἐὰν πρέπει νὰ περιορισθῇ εἰς μόνον τὴν θεωρίαν τῆς ἀποδείξεως, εἰς ἣν περιέλειπεν αὐτὴν ὁ Ἀριστοτέλης, ἢ ἐὰν πρέπει νὰ περιλάβῃ καὶ τὰ περὶ τῆς ἀντικειμενικῆς ἀξίας τῆς γνώσεως ζήτήματα καὶ τὴν περὶ μεθόδου θεωρίαν.

Τὸ καθ' ἡμᾶς, ἐκ τῶν ὁρίων ἃ περιεγράψαμεν εἰς τὴν Ψυχολογίαν, παρεκινήθημεν νὰ ἐκτείνωμεν μᾶλλον ἢ νὰ περιορίσωμεν τὸν κύκλον τῆς λογικῆς θεωρίας. Καὶ τῷ ὄντι, ἐὰν ἡ λογικὴ ᾖ ἡ ἐπιστήμη τῶν νοητικῶν δυνάμεων, οὐχὶ πλέον καθ' ἑαυτὰς θεωρουμένων, ἀλλὰ καθ' ἃς ἔχουσι σχέσεις πρὸς τὸ ἀληθές, ἡ λογικὴ φαίνεται ὅτι φυσικῶς πῶς διαιρεῖται εἰς τρία μέρη, καὶ ἐξ ἀνάγκης τρία περιλαμβάνει προβλήματα.

Καὶ πρῶτον, τί εἶναι αὐτὸ τὸ ἀληθές, καὶ πῶς ὀρίζεται; εἶναι σχετικὸν ἢ ἀπόλυτον; δυνάμεθα νὰ τὸ γνωρίσωμεν; ποῖα μέσα ἔχομεν πρὸς τοῦτο; ποῖας ἐγγυήσεις παρέχουσι τὰ μέσα ταῦτα; τί εἶναι ἡ βεβαιότης, ἡ ἀμφιβολία, ἡ πιθανότης, ἡ πίστις; ποῖαν ἀξίαν ἔχουσι τὰ τῶν σκεπτικῶν ἐπιχειρήματα κατὰ τοῦ κύρους καὶ τῆς βεβαιότητος τῶν ἀνθρωπίνων γνώσεων; πῶς, τελευταῖον, δυνάμεθα νὰ ἀνατικεῖσθωμεν τὰ ἐπιχειρήματα ταῦτα; Πάντα τὰ ζήτήματα ταῦτα, ἅτινα ἐπὶ τέλους ἀναγονται εἰς ἓν καὶ μόνον, τὸ περὶ τῆς ἀνθρωπίνης βεβαιότητος πρόβλημα, συνιστῶσι καθ' ἡμᾶς τὸ πρῶτον μέρος τῆς λογικῆς, ὅπερ *δογμαστικὴν* ὀνομάσαμεν, καθ' ὅσον ἐν αὐτῷ δοκιμάζομεν καὶ βυσαρίζομεν τὴν ἀνθρωπίνην διάνοιαν, ὅπως γνωρίσωμεν ἐὰν τῶντι ᾖ ὄργανον κατάλληλον πρὸς ἀνακάλυψιν τῆς ἀληθείας. Τὸ πρῶτον τοῦτο μέρος, περὶ οὗ δὲν γίνεται μεία ἐν τῷ ἡμετέρῳ *δογματῶ*, ἐπροσθέσαμεν κατὰ τὴν παράδοσιν, καὶ προτάτομεν τῶν δύο ἐπομένων, διότι τὸ ἐθεωρήσαμεν ὡς ἀναγκαιῶν εἰς αὐτὰ προεισαγωγὴν καὶ προετοιμασίαν.

Ἀφ' οὗ ἐβεβαιώθημεν, ὅτι δι' ὅν ἔχομεν νοητικῶν δυνάμεων δυνάμεθα, ὅσον δέδοται τοῖς ἀνθρώποις, νὰ φθάσωμεν εἰς τὴν γνώσιν τῆς ἀληθείας, ἀνάγκη νὰ ἴδωμεν διὰ ποῖας νομίμου πορείας φθάνομεν εἰς τὴν γνώσιν ταύτην, δηλαδή, ποῖαι εἶναι οἱ κανόνες τῆς μεθόδου πρὸς εὑρεσιν τοῦ ἀληθοῦς, κατὰ τὰ διάφορα ἀντικείμενα τῆς ἀνθρωπίνης μελέτης, τὸν ἀνθρώπον, τὴν φύσιν, καὶ τὸν Θεόν· καὶ τὸ μέρος τοῦτο *Ἑβρετικὴν* ἀπεκαλέσαμεν, διότι ἐν αὐτῇ λύεται τὸ δεύτερον λογικὸν πρόβλημα, τὸ τῆς εὑρέσεως τοῦ ἀληθοῦς.

Τὸ τρίτον πραγματεύεται τὸ περὶ ἀποδείξεως ζήτημα, καὶ εἶναι ἡ κυρίως *λογικὴ* ἢ ἡ θεωρία τῆς ἀποδείξεως, καὶ διὰ τοῦτο *ἀποδεικτικὴ* ὑφ' ἡμῶν καλουμένη. Ἐν τῷ τρίτῳ τούτῳ μέρει, εἰς ὃ καὶ μόνον ἔπρεπε κατὰ τινὰς νὰ περιορισθῇ ἡ λογικὴ, ἐκτίθενται πάντες οἱ κανόνες τῆς ἀποδείξεως καὶ τοῦ συλλογισμοῦ. Καὶ μολοντί δὲν ἀγνοοῦμεν, ὅτι εἰς τινὰς τῶν καθ' ἡμᾶς φιλοσόφων, οὗς τὰ μέγιστα σεβόμεθα, ἢ εἰς τὴν λογικὴν ἀποδιδδομένη αὐτῇ ἐκτασις ἤθελε φανῆ ὑπερβολικὴ, οὐχ ἥττον πι-

στεύομεν, ὅτι μεταξὺ τῶν τριῶν τούτων προβλημάτων ὑπάρχει ἐνδοτάτος καὶ ἀδιάσπαστος σύνδεσμος, ὅτι ἐπομένως πρέπει νὰ περιληφθῶσιν εἰς τὸν κύκλον μιᾶς καὶ μόνης ἐπιστήμης, καὶ ὅτι ὡς ἐκ τούτου ἡ λύσις ἐνὸς ἐκάστου ἐξ αὐτῶν, διὰ τινος ἀμοιβαίας βοήθειας, καὶ εὐκολωτέρα καὶ ἀσφαλεστέρα προκύπτει. Ἐὰν δὲ ἀπατώμεθα ἢ ὄχι, θέλει ἴσως τὸ ἀποδείξει ὁ τρόπος, καθ' ὃν τὰ τρία ταῦτα μέρη ἀνεπτύξαμεν.

Β'.

Πᾶσα γνώσις εἶναι σχέσις μεταξὺ δύο ὄρων, τοῦ γνωσκόντος δηλαδή καὶ τοῦ γνωσκόμενου, ἢ τῆς ἀνθρωπίνης διανοίας καὶ τοῦ ἀντικειμένου τῆς. Καὶ ἐπειδὴ ἐκ τῶν δύο τούτων ὄρων διὰ τῆς ψυχολογίας γνωρίζομεν ἤδη τὸν πρῶτον, μένει νὰ ἴδωμεν, τί εἶναι ὁ δεύτερος, τούτεστι, τὸ γνωσκόμενον, τὸ ἀντικείμενον τῆς διανοίας, ὁ πρὸς ὃν ὄρος τοῦ πνεύματος, ὃ ἐστὶ, τὸ ἀληθές, διότι πᾶσα νοητικὴ ἐργασία, ὅταν ὀρθῶς ἐκπεραιούται, φθάνει εἰς τὴν ἀλήθειαν, πᾶσα ἐπιστημονικὴ ἐνέργεια εἰς αὐτὴν ἀφορᾷ καὶ αὐτὴν διώκει, καὶ πᾶσα ἠθικὴ προσπάθεια τοῦ ἀνθρώπου, ὅταν ἐλλόγως διευθύνεται, τείνει εἰς τὴν πραγματοποίησιν καὶ καθιέρωσιν τῆς ἀληθείας. Καὶ αὕτη, καθ' ἡμᾶς, οὐδὲν ἕτερον εἶναι εἰμὴ αὐτὸ τὸ ὃν νοούμενον, ἢ ἡ νόησις τοῦ ὄντος. Ὁ ὄρισμός οὗτος, ἐν ᾧ ἀφ' ἐνὸς χρησιμεύει ὡς δεσμός μεταξὺ ταύτης καὶ τῆς πρὸ αὐτῆς ἐπιστήμης, εἶναι ἀφ' ἑτέρου ἢ βάσις ἐπ' ἣς πᾶσαι αἱ ἐπομέναι θεωρίαι ἐπερείδονται καὶ θεμελιούνται. Διότι, ἐὰν τὸ ἀληθές ᾖ τὸ ὃν, καὶ ἐὰν ἤδη γνωρίζομεν ὅποιον μέρος λαμβάνουσιν εἰς τὴν ἐνεργείαν τῶν διανοητικῶν δυνάμεων ἡ ἰδέα καὶ αἱ ἀρχαὶ τοῦ ὄντος, θέλομεν ἐννοήσαι διατί ἡ λογικὴ εἶναι οὐσιωδῶς ἡ ἐπιστήμη τοῦ λόγου τοῦ ἐκ τῆς ἰδέας καὶ τῶν ἀρχῶν τοῦ ὄντος συνισταμένου, καὶ ἐν τῷ συνδέσμῳ τούτῳ τῶν δύο ἐπιστημῶν θέλομεν εὑρεῖ ἀπροσδόκητα ἴσως βοηθήματα, ὅπως θαρραλέως προθώμεν εἰς τὴν λύσιν τῶν ἐτέρων δύο προβλημάτων, τοῦ τῆς μεθόδου, δηλαδή, καὶ τοῦ τῆς ἀποδείξεως.

Ἐὰν τὸ ἀληθές ᾖ τὸ ὃν, καὶ ἐὰν τοῦ ὄντος οὐχὶ μόνον μερικὴν καὶ ἐνδεχομένην ἀλλ' ἔχομεν καθολικὴν καὶ ἀναγκαιῶν ἐννοιαν, ἔπεται ὅτι δυνάμεθα νὰ συλλάβωμεν τὸ ὃν οὐ μόνον ὡς μερικὸν καὶ ἐνδεχόμενον, ἀλλ' ὡς καθολικὸν καὶ ἀπείρου, καὶ ἐπομένως ἀπείρου καὶ τὸ ἀληθές. Ἐὰν δὲ ᾖ τὸ ἀπείρου, εἶναι αἰδίον καὶ ἀναλλοίωτον, ἐν καὶ ταυτούσιον, καὶ οὕτω πάντες οἱ τοῦ ἀληθοῦς χαρακτῆρες ἐκ τοῦ ὄρισμοῦ αὐτοῦ λογικῶς ἐξάγονται καὶ προσδιορίζονται. Ἀλλὰ μεταξὺ τῶν χαρακτήρων τούτων καὶ τῶν τοῦ ἀνθρώπου προφανῆ εὑρίσκουμεν ἐναντιότητα, διότι ὁ ἀνθρώπος οὔτε ἀπείρος εἶναι, οὔτε αἰδίος, οὔτε ἀναλλοίωτος, καὶ ἐπομένως ἢ μεταξὺ τοῦ ἀνθρώπου καὶ τοῦ ἀληθοῦς σχέσις δὲν δύναται νὰ ᾖ εἰμὴ σχέσις διαδοχικῆς καὶ βαθμιαίας προσεγγίσεως δηλ. προόδου, δι' ἣς ὁμῶς οὐδέποτε φθάνει εἰς τὴν πλήρη κατάληψιν καὶ

κατοχὴν τοῦ ἀληθοῦς, ἥτις εἰς μόνον τὸ ἀπείρου ὃν, εἰς μόνον τὸ θεὸν ἐπιφυλάττεται. Ὅθεν εἰ καὶ ἀντικειμενικῶς θεωρούμενον εἶναι τὸ ἀληθές ἀπόλυτον, ἀνάγκη νὰ συμπεράνωμεν, ὅτι ὑποκειμενικῶς καὶ ὡς πρὸς τὸν ἀνθρώπον εἶναι πάντοτε σχετικόν.

Ἴνα δὲ τώρα προσδιορίσωμεν ποῖα μέσα ἔχομεν πρὸς ἀνακάλυψιν καὶ γνώσιν τοῦ ἀληθοῦς, ἀνάγκη νὰ ἴδωμεν ποῖαι μεταξὺ τῶν νοητικῶν δυνάμεων εἶναι ἀληθῶς πρῶται καὶ ποῖαι παράγωγοι· διότι φανερόν ὅτι τὰ κατ' εὐθείαν μέσα πρὸς ἀπόκτησιν τῆς ἀληθείας, εἶναι αἱ πρῶται καὶ οὐχὶ αἱ δευτέραι, αἵτινες μόνον εἰς ἐπιξεργασίαν τῶν ἐξαγομένων τῶν πρώτων εἶναι προωρισμένοι. Τῶντι, μεταξὺ τῶν νοητικῶν δυνάμεων παρατηρούμεν σχέσιν τινὰ προτεραιότητος πρὸς ἄλληλας, δι' ἣς αἱ μὲν προηγούνται, αἱ δὲ ἔπονται, αἱ μὲν προϋποθέτουσιν ἐξ ἀνάγκης ἄλλας, αἱ δὲ οὐδεμίαν πρὸ αὐτῶν ὑποθέτουσιν. Καὶ ἐὰν μετὰ προσοχῆς ἀκολουθήσωμεν τὴν σχέσιν ταύτην, εὑρίσκουμεν κατὰ πρῶτην ὄψιν, ὅτι αἱ τῷ ὄντι πρῶται, καθὸ οὐδεμίαν ἄλλην πρὸ αὐτῶν ὑποθέτουσαι, καὶ μάλιστα ὑπὸ τῶν ἄλλων ὄλων ὑποτιθέμεναι, εἶναι τρεῖς, ἡ συνείδησις, ἡ ἀντίληψις, καὶ ὁ λόγος, ἀντιστοιχοῦσαι εἰς τὰ τρία τῆς ἐπιστήμης ἀντικείμενα, τὸν ἀνθρώπον, τὸν κόσμον, καὶ τὸν Θεόν. Ἐὰν δὲ πάλιν μεταξὺ τούτων θέλωμεν νὰ ἐξετάσωμεν τὴν σχετικὴν αὐτῶν καταλληλότητα εἰς τὸ περὶ οὗ ὁ λόγος ἔργον, ἀνάγκη τὸ αὐτὸ μέσον νὰ μεταχειρισθῶμεν, δηλαδή, καθὸ μαρτυροῦσα καὶ ἐγγυωμένη τὰς ἄλλας, καὶ αὕτη εἶναι ἀναμφιβόλως ἡ συνείδησις, διότι δι' αὐτῆς, καὶ τὰ φαινόμενα τῆς αἰσθήσεως καὶ τὸ φῶς τοῦ λόγου ἀποκαλύπτεται. Αὕτη δὲ ἔχει κύρος ἴδιον, ἐναργές, ἀκαταμάχητον, διότι ἐν αὐτῇ καὶ δι' αὐτῆς τὸ ὑποκειμενον καὶ τὸ ἀντικείμενον τῆς γνώσεως ταυτίζονται, καὶ οὐδεμίαν ἐπομένως δύναται νὰ εἰσχωρήσῃ ἀμφιβολία περὶ τῆς ἀμέσου ἐκείνης συμφωνίας τῆς γνώσεως καὶ τοῦ ἀντικειμένου τῆς, εἰς ἣν ἡ ἀλήθεια αὐτῆς τῆς γνώσεως ὑφίσταται. Ἡ ὀρθὴ χρῆσις τῆς συνείδησεως εἶναι ἀρα τὸ πρῶτον θεμέλιον τῆς ἀνθρωπίνης βεβαιότητος καὶ τῆς γνησιότητος τῆς ἐπιστήμης.

Διὰ τοῦ μέσου τούτου βεβαιούμεθα περὶ τῶν ἀληθειῶν ὅσας μαρτυρεῖ ἡ αἰσθήσις καὶ ἡ ἀντίληψις, καὶ δι' εὐκόλου ἐπαληθεύσεως ἀπαλλαττόμεθα τῆς λεγομένης πλάνης τῶν αἰσθήσεων, ἥτις εἶναι μᾶλλον πλάνη τῆς κρίσεως, καὶ δυνάμεθα νὰ τὴν ἀποφύγωμεν διὰ τῆς ὀρθῆς χρήσεως τῶν αἰσθητηρίων καὶ τῆς κριτικῆς δυνάμεως. Ὁμολογητέον ὅμως, ὅτι ἡ περὶ τῆς αἰσθητικῆς ἀληθείας βεβαιότης δὲν προβαίνει ἐπέκεινα τῆς σχετικῆς φαινομενότητος τῶν ἐξωτερικῶν συμβάντων. Ἀλλὰ καὶ οὕτω περιορισμένη, εἶναι ἀρκετὴ πρὸς συντήρησιν καὶ τελειοποίησιν ὑλικὴν καὶ ἠθικὴν τοῦ ἀνθρώπου, συνηνωμένη οὖσα μετὰ τῶν ἄλλων ἐννοιῶν, ὅσας χορηγεῖ ἡ συνείδησις τῆς ἐνεργείας τῶν ἄλλων δυνάμεων, καὶ πρὸ πάντων τοῦ λόγου. Οὗτος δὲ καὶ

μὲν ἀποκαλύπτεται διὰ τῆς συνειδήσεως, ἀλλὰ δὲν ἀποδεικνύεται, διότι εἶναι τὸ μέσον πασῶν τῶν ἀποδείξεων, καὶ ἐκείνων δι' ὧν ἡ καταλληλότης ἀποδεικνύεται τῆς συνειδήσεως καὶ τῆς ἀντιλήψεως, καὶ αὐτῶν ἐκείνων δι' ὧν οἱ σκεπτικοὶ πειρῶνται νὰ διαδείξωσι τὴν νόμιμον αὐτοῦ ἐξουσίαν. Ἐὰν λοιπὸν ἦναι τὸ μέσον πάσης ἀποδείξεως, ὁ λόγος πρέπει νὰ ἦναι καθ' ἑαυτὰς καὶ ἀπ' ἑαυτῶν ἐνεργεῖς, καθολικαί, ἀπόλυτοι, ἀναντιρρήτοι καὶ ἀκαταμάχητοι. Καὶ πραγματικῶς τοὺς χαρακτηρῶς τούτους εὐρίσκωμεν εἰς τὰς ἀρχὰς τοῦ λόγου, εἴτε ἐξετάσωμεν τὰς ἐπιστημονικὰς αὐτῶν ἐφαρμογὰς, εἴτε τὴν ὑπὸ τῶν κοινῶν ἀνθρώπων καθημερινὴν αὐτῶν χρῆσιν. Καὶ μολονότι εὐκόλον εἶναι ν' ἀπατηθῆ τις κατὰ τὴν ἐφαρμογὴν τῶν, οὐδεὶς ὅμως ἀμφιβάλλει, εἴτε τὸ εἶπῃ εἴτε μὴ, περὶ τῆς ἀληθείας αὐτῶν καὶ αὐτοὶ ἐκείνοι οἵτινες τὸ κῆρος τοῦ λόγου καταπολεμοῦσι, μεταχειρίζονται τὰς ἀρχὰς του, διότι συλλογίζονται καὶ προσπαθοῦσι νὰ ἀποδείξωσιν. Ἐὰν δὲ ἐκ τῆς ποικιλίας τῶν φιλοσοφικῶν δοξασίῶν περὶ τοῦ ἀριθμοῦ καὶ τῆς σχετικῆς αὐτῶν προτεραιότητος, καὶ ἐκ τῶν πολλῶν περὶ αὐτῶν διενεξίῶν, ἐπιμείνῃ τις ἀρνούμενος τὸ κῆρος τοῦ λόγου, ἀπαντῶμεν ὅτι τοῦτο εἶναι ἀνθρώπινον γεγονός, τῆς ἀνθρωπίνης ἀτελείας ἀναγκασίον ἀποτέλεσμα, ἐξ οὗ ὅμως ποσῶς δὲν ἐλαττοῦται ἡ ἰσχὺς καὶ τὸ κῆρος τοῦ λόγου, καὶ μάλιστα πᾶσα περὶ αὐτοῦ διενεξίς ὑποθέτει τὴν ἰσχύον αὐτοῦ καὶ τὸ κῆρος, καθὼς αἱ περὶ τῆς ἐρμηνευτικῆς νόμου τινὸς συζητήσεις ὑποθέτουσι τὴν ὑπαρξίν αὐτοῦ, τὸ κῆρος, καὶ τὴν ἰσχύον του.

Ἐσχάτην, τέλος, ἐγγύτησιν τῆς καταλληλότητος τῶν τριῶν τούτων δυνάμεων, δυνατόν εὑρεῖν εἰς τὴν καὶ πρὸς τὰς ἄλλας καὶ πρὸς ἀλλήλας σύμπνοιαν καὶ ἀρμονίαν, καὶ εἰς τὴν πρὸς τοὺς νόμους τῆς φύσεως ἀντιστοιχίαν τῶν, ὅταν εἰς τὴν ἐξωτερικὴν πειρᾶν ἐφαρμοσθῶσι. Καὶ τῶνόντι, αἱ πολυειδεῖς σχέσεις αἱ πρὸς ἀλλήλας συνδέουσαι τὰς νοητικὰς δυνάμεις, καὶ ἡ ἁμοιόκεια τούτων ἐξάρσεις παρέχουσι δραστηριώτατον μέσον πρὸς ἐξέλεγγιν τῆς ἀληθείας τῶν ἐξαγομένων ἐκάστης, καὶ πρὸς διηνεκὴ τούτων ἐπαλήθευσιν. Ἡ δὲ ἐφαρμογὴ τῶν θεωριῶν, εἴτε ἠθικῶν, εἴτε φυσικῶν, ὅσας συλλαμβάνει ἡ ἀνθρώπινη διάνοια, καὶ ἡ ἀκριβὴς ἢ μὴ αὐτῶν ἀντιστοιχία πρὸς τὸ γενικὸν σύστημα τοῦ κόσμου, εἶναι ὑπὲρ πάντα τὰ ἄλλα μέσα ἢ βεβαιότερα καὶ ἀσφαλδέτερα τῆς ἀληθείας αὐτῶν δοκιμασία.

Ἰσοτε ἡ μεταξὺ τῶν δύο τούτων μέση κατάστασις ἢ τῆς πιθανότητος, ἢ τις ἀπὸ τῆς ἀπολύτου ἀμφιβολίας προβαίνουσα, καὶ πολλοὺς διερχομένη βιβλίους, τοσοῦτον προσεγγίζει ἐνίοτε εἰς τὴν βεβαιότητα, ὥστε φαίνεται ταῦτιζομένη μετ' αὐτὴν καὶ ὁμολογητέον ὅτι ἡ κατάστασις αὕτη εἶναι ἡ συνθεστέρα, καὶ ἐπὶ τῶν πλείστων περιπτώσεων ἡ μόνη δυνατὴ, εἰς τὴν ὁποίαν, εἰ καὶ μὴ καθ' ὅλα ἱκανοποιητικὴν, τὸ ἀνθρώπινον πνεῦμα ὡς ἐπὶ τὸ πλείστον ἐπαναπαύεται. Περὶ τῶν τριῶν τούτων καταστάσεων ὀλίγα ἔχομεν νὰ προσθέσωμεν εἰς τὰ ἄχρι τοῦδε γνωστὰ ἐξαγοόμενα τῆς ψυχολογικῆς παρατηρήσεως. Ἀλλὰ παρὰ τούτας ἑτέρα ὑπάρχει κατάστασις, τὴν ὁποίαν διαφοροτρόπως ἐθεώρησαν οἱ φιλόσοφοι, ἢ τις εἶναι πασῶν τῶν ἄλλων ἡ σημαντικωτάτη, διότι ἐπ' αὐτῆς βασιζέται πᾶσα θρησκευτικὴ δόξα, καὶ τὴν ὁποίαν ἐπροσπαθήσαμεν, ὅσον τὸ ἐρ' ἡμῖν, νὰ διαφωτίσωμεν. Ἡ κατάστασις αὕτη εἶναι ἡ πίστις. Τὸ πολυσίμικτον τῆς λέξεως συνέτεινε νὰ ἐπαυξήσῃ τὸ ἀσφές καὶ ἀόριστον τῆς ἐννοίας, τὸ μέγιστον συμφέρον ὅπερ ἔχει εἰς αὐτὴν ἡ ψυχὴ μας ἐπεσκότησεν ἐτι μάλλον τὴν περὶ αὐτῆς θεωρίαν, καὶ ἐπὶ τέλους αἱ ἐριδές, ὅσας ἐξ ἀνάγκης παράγει πᾶσα περὶ τῶν ἀντικειμένων αὐτῆς συζητήσις, ἐκρούρωσαν τὴν δυσκολίαν τῆς ἐπιχειρήσεως. Κατὰ διαφορὰν τῶν πλείστων περὶ αὐτῆς δοξασίῶν ἐνομίσαμεν ὅτι, ἐπειδὴ ἡ πίστις εἶναι εἶδος βεβαιότητος, καὶ ἐπειδὴ ἡ ἀνωτάτη βεβαιότης ἀνήκει εἰς τὰς ἐνοίας καὶ τὰς ἀρχὰς τοῦ λόγου, δὲν ὑπάρχει μεταξὺ λόγου καὶ πίστεως ἐκείνη ἡ ἐναντιότης, τὴν ὁποίαν τινὲς ἐραντάθησαν, καὶ ὅτι μάλιστα ἡ πίστις δὲν δύναται νὰ ἦναι εἰμὴ πράξις ἀναγκασίον αὐτοῦ τοῦ λόγου. Ἐπειδὴ δὲ οὗτος ἔχει, ὡς ἐκ τῆς φύσεώς του, ἀντικείμενον ἄπειρον, ἐκ τούτου προέρχεται ὅτι καὶ τὸ ἀντικείμενον τῆς πίστεως ὑπερβαίνει ἐνίοτε τὰ ὅρια τῆς διανοίας, καὶ εἶναι φύσει ἀκατάληπτον, καὶ τοι πιστευόμενον καὶ πιστευτὸν ἐξ ἀνάγκης, καθὼς λ. γ. πιστεύομεν τὸ ἄπειρον τοῦ χρόνου χωρὶς νὰ τὸ καταλάβωμεν, διότι ἡ κατάληξις ὑποθέτει τὴν πλήρη γνώσιν καὶ τὴν πανταχόθεν, οὕτως εἰπεῖν, κατοχὴν τοῦ πράγματος, καὶ ἡ κατοχὴ αὕτη ἐπὶ ἀπειρῶν εἶναι ἀδύνατος. Ὡστε οὔτε πίστις ἀνεῦ λόγου ὑπάρχει οὔτε λόγος ἀνεῦ πίστεως, καὶ ἀντὶ τῆς ὑποτιθεμένης ἐναντιότητος καὶ τοῦ ἀτυμιθιάστου τῶν δύο τούτων καταστάσεων, εὐρομεν πλήρη ἀρμονίαν, διότι τὸ ἄπειρον εἶναι τὸ ἀντικείμενον ἀφοστέρον, καὶ τὸ ἄπειρον, εἰ καὶ νοητὸν καὶ πιστευτὸν, εἶναι ἐξ ἀνάγκης ἀκατάληπτον, καὶ ὡς ἐκ τούτου περιέχει φύσει τὸ θεῦμα καὶ τὸ μυστήριον.

Ἀλλὰ, φθάσαντες εἰς τὸν ὑπατον τοῦτον βαθμὸν τῆς βεβαιότητος, ἀπαντῶμεν ἀναπορεύτως τὰς ἐνοτάσεις τῶν σκεπτικῶν, δι' ὧν εἰς τὸ ἐναντίον ἄκρον, εἰς τὴν ἀπόλυτον δηλαδὴ ἀμφιβολίαν προσπαθοῦσι νὰ καταφέρωσι τὸ πνεῦμα. Καὶ τὰς ἐνοστάσεις ταύτας πρὸ πολλοῦ τῶσον εὐκρινῶς καὶ ἀκριβῶς ὑπετόπισεν εἰς τῶν τελευταίων Ἑλλήνων φιλοσόφων, ὁ δὲ δύο αἰῶνας μετὰ Χριστὸν ἀρχάσας

Σέξτος ὁ Ἐμπειρικὸς ἐπονομασθεῖς, ὥστε καὶ τὴν σήμερον κατὰ τοὺς τρόπους αὐτοῦ κατατάσσονται ὅλα τῶν σκεπτικῶν τὰ ἐπιχειρήματα. Ταῦτα δὲ πηγάζουσιν ἢ ἐκ τοῦ ὑποκειμένου τῆς γνώσεως (ἀπὸ τοῦ κρίνοντος) ἢ ἐκ τοῦ ἀντικειμένου (ἀπὸ τοῦ κρινόμενου) ἢ ἐξ αὐτῆς τῆς γνώσεως (ἐξ ἀμφοῖν). Καὶ τῶνόντι, παρὰ τὰς τρεῖς ταύτας πηγὰς, ἀδύνατον νὰ ἐπινοήσῃ τις ἄλλας. Ἀνάγονται δὲ πάντα εἰς ἐν καὶ μόνον, τὴν ἔλλειψιν πάσης ἐγγυήσεως ὑπὲρ τῆς ἀληθείας καὶ βεβαιότητος τῶν γνώσεών μας, διότι ἀδύνατον νὰ ἐπαληθεύσωμεν ἐάν πραγματικῶς ἀντιστοιχῶσιν εἰς τὸ ἴδιον ἀντικείμενον. Ἀλλὰ κατὰ τῶν ἐπιχειρημάτων τούτων ἀντατάξαμεν ὅτι ἐπειδὴ ἡ ἐπίκρισις τῶν γνωστικῶν δυνάμεων δὲν δύναται νὰ γίνῃ εἰμὴ δι' αὐτῶν τούτων τῶν δυνάμεων, ὁ σκεπτικισμὸς περιστρέφεται ἀδιακόπως ἐντὸς τινος διαλλήλου κύκλου, ἐν ᾧ πᾶν ὑπὲρ αὐτοῦ ἐπιχειρήμα εὐκόλως ἀντιστρέφεται κατ' αὐτοῦ: ὅτι πρὸς τοιαύτην ἐπίκρισιν ἀπρηταῖο διάνοια τις ἀνωτέρα τῆς ἀνθρωπίνης: ὅτι καὶ αὕτη ἡ δύναμις πάλιν ν' ἀμφιβίβῃ περὶ ἐαυτῆς, ὀφείλουσα λοιπὸν νὰ προστρέξῃ εἰς ἄλλην ἀνωτέραν, καὶ οὕτως ἐπ' ἄπειρον, διότι πᾶσα διάνοια δὲν νοεῖ, εἰμὴ διὰ τῶν ἰδίων δυνάμεων ὅτι ἐπομένως, οὕτω τεθῆν, τὸ ζήτημα εἶναι ἀνεπίλυτον: ὅτι ἀπ' ἑτέρου, αὐτοὶ οἱ σκεπτικοί, ἐν ᾧ πολέμουσι τὸ κῆρος τοῦ λόγου, αὐτὸν μεταχειρίζονται καὶ ἐπ' αὐτοῦ στηρίζονται ὅπως ἐμπνεύσωσιν εἰς τοὺς ἄλλους τὴν βεβαιότητα τῆς ἀμφιβολίας, ἢ τις καὶ αὕτη κατ' αὐτῶν ἀντιστρέφεται, παρεκτός ἐάν θελήσῃ τις νὰ ἀμφιβίβῃ περὶ αὐτῆς τῆς ἀμφιβολίας, ὅπερ ἠθέλην εἰσθαι οἱ μόνον ὁ θάνατος τοῦ σκεπτικισμοῦ, ἀλλὰ πλήρης μηδένωσις νοητικὴ καὶ ἠθικὴ: ὅτι τελευταῖον ἡ γνώσις τῆς τῶ ἀνθρώπου δοθείσης ἀληθείας, καὶ τοι περιωρισμένη καὶ ἀτελής, εἶναι ὅμως ἀκαταπαύστως προοδευτικὴ καὶ τελειοποιήσιμος, καὶ ἀρκεῖ πρὸς ἀνάπτυσιν τοῦ ὄντος του καὶ πρὸς τὴν ἐπὶ γῆς εὐδαιμονίαν του.

Τοιοῦτοτρόπως ἐνομίσαμεν, ὅτι ἐνισχύεται ἡ εἰς τὰς νοητικὰς δυνάμεις ὀφειλομένη πίστις, καὶ συμπληροῦται τὸ πρῶτον μέρος τῆς λογικῆς θεωρίας.

Γ.

Τὸ δεύτερον, ἐνομίσαμεν, ὅτι ἔπρεπε ν' ἀρχίσῃ ἀπὸ τῆς ἀπαριθμήσεως τῶν αἰτίων τῆς πλάνης, διότι τὸ πρῶτον μέσον πρὸς εὑρεσιν τοῦ ἀληθοῦς εἶναι ν' ἀποβάλλωμεν καὶ ν' ἀπορίψωμεν τὰς πλάνης ὅσας ἡ κακὴ χρῆσις τῶν νοητικῶν δυνάμεων, τὰ ἠθικὰ ἐλαττώματα, καὶ αὕτη ἡ ἀχώριστος τῶν ἀνθρωπίνων ἀτέλεια εἰσάγουσιν ἀδιακόπως εἰς τὸ πνεῦμα. Τὴν ἀπαρίθμωσιν ταύτην διάφοροι κατὰ διωφόρους τρόπους ἐπεχείρησαν ἀπὸ τῶν γνωστικῶν εἰδώλων τοῦ Βάκωνο: μέχρι τῆς Σκωτικῆς Σχολῆς καὶ τῆς συγχρόνου Γαλλικῆς φιλοσοφίας. Ὁμολογοῦμεν δὲ, ὅτι οὐδεμίαν τῶν προτεινομένων κατατάξεων εὐρομεν ἀκριβῆ, διότι οὔτε τὴν λογὴν εἰδομεν, καθ' ἣν ἐγένοντο, οὔτε τὴν ἀκριβῆ πρὸς τὴν φύσιν ἀντιστοιχίαν ἐγνωρίσαμεν ἐν αὐταῖς, ἢ τις εἰ-

ναι ἡ μόνη ἐγγύτης τῆς ἀληθείας οἰκισθῆποτε ἐπιστημονικῶς κατατάξεως. Καὶ τὸ μέρος τοῦτο τῆς περὶ μεθόδου πραγματείας, τὸ ὁποῖον νοσολογίαν τοῦ ἀνθρώπινου πνεύματος ὀνομάσαν τινὲς, ἐθεωρήσαμεν οὐσιωδέστατον, διότι ἡ ἐντελής γνώσις τοῦ κακοῦ εἶναι τὸ πρῶτον βῆμα πρὸς θεραπείαν του. Μελετήσαντες λοιπὸν καὶ κατὰ τοῦτο τὰς παραδόσεις τῆς ἀρχαίας Ἑλληνικῆς φιλοσοφίας, ἐνομίσαμεν ὅτι αὕτη ἡ κατὰ Σέξτον κατατάξις τῶν πηγῶν τῶν σκεπτικῶν ἐπιχειρημάτων ἡ δύνατο νὰ χρῆσιμεύσῃ καὶ ὡς ἀρχὴ ἀκριβοῦς τῶν αἰτίων τῆς πλάνης κατατάξεως, ἅτινα ἐπομένως ἀναγόμενα εἰς τρία, τὸ ὑποκειμενον τῆς γνώσεως ἢ τὸν ἀνθρώπον, κατὰ τὴν τριπλῆν αὐτοῦ ἐνέργειαν, τὴν ἕλικὴν, τὴν ἠθικὴν, καὶ τὴν νοητικὴν, καὶ κατὰ τὴν κοινωνικὴν καὶ ἱστορικὴν του κατάστασιν τὰ ἀντικείμενον τῆς γνώσεως, ἕνεκα τῆς ἐκτάσεως τῆς παιδείας, τῶν πολυπλόκων σχέσεων καὶ τῆς ἀναγκασίας τάξεως καὶ ἀλληλουχίας τῶν μερῶν του καὶ τέλος τὴν γνώσιν ἀμικρτάνουσαν πολλάκις ὡς ἐκ τῆς κακῆς χρήσεως τῶν νοητικῶν δυνάμεων, εἴτε ὡς πρὸς τὸ ἴδιον ἐκάστης ἀντικείμενον, εἴτε ὡς πρὸς τὸν τρόπον τῆς ἐνεργείας τῆς. Καὶ ἐὰν ταῦτα εἶναι τὰ αἴτια τῆς πλάνης, εὐκόλον νὰ τεθῶσιν ἀπέναντι αὐτῶν οἱ πρῶτοι καὶ γενικώτατοι κανόνες τῆς εὑρέσεως τῆς ἀληθείας, ὁ ἀκριβὴς δηλ. προσδιορισμὸς τοῦ μελετωμένου ἀντικειμένου, ἡ διάκρισις τῶν διαφορῶν μερῶν, καὶ ἡ τάξις καθ' ἣν ὀφείλομεν νὰ τὰ ἐξετάσωμεν, ἡ πλήρης ἐλευθερία καὶ ἀνεξαρτησία τοῦ πνεύματος, ἡ ἐνέργεια τὴν ὁποίαν περὶ παντὸς καὶ πάντοτε ὀφείλει νὰ διώκῃ, καὶ τέλος ἡ ἐφαρμογὴ τῶν νοητικῶν δυνάμεων καὶ κατὰ τὸ ἴδιον ἐκάστης ἀντικείμενον, καὶ κατὰ τοὺς ἀληθεῖς νόμους τῆς ἰδίας ἐνεργείας.

Ἀλλὰ παρὰ τοὺς γενικοὺς τούτους κανόνας, ἐξέτισσαμεν ἐὰν ὑπάρχωσιν ἰδιαιτέροι κατὰ τὰ ἰδιαιτέρα ἀντικείμενα τῆς ἀνθρωπίνης μελέτης, τὸν ἀνθρώπον, τὸν κόσμον, καὶ τὸν Θεόν. Ἄλλως ἐὰν ἡ μέθοδος τῆς εὑρέσεως τῆς ἀληθείας ἦναι μία καὶ ἡ αὐτὴ πρὸς ὅλα, ἢ ἐὰν ἦναι πλείονες. Μετὰξὺ δὲ τῶν ἐναντίων δοξῶν ἀνεγνωρίσαμεν, ὅτι ἐὰν τρεῖς ἦναι αἱ πρὸς γνώσιν τῆς ἀληθείας δυνάμεις, ἢ συνειδήσις, ἢ ἀντίληξις, καὶ ὁ λόγος, ὡς προαπαδείχθη, καὶ ἐὰν αἱ δύο πρῶται ἀνάγονται εἰς τὴν παρατήρησιν, εἴτε ἐσωτερικὴν, εἴτε ἐξωτερικὴν, καὶ ἀχώριστοι ἦναι ἀμρότεροι τῆς τρίτης καθὼς ῥυθμιζούσης, διοικούσης τὴν ἐνέργειαν πάσης νοητικῆς δυνάμεως, ὡς ἐκ τῆς ψυχολογικῆς ἀναλύσεως ἀκριβῶς ἀποδεικνύεται, ἀνεγνωρίσαμεν ὅτι ἡ μέθοδος οὐσιωδῶς εἶναι μία, καθὼς μία εἶναι ἡ διάνοια, καὶ μία ἡ ἀλήθεια εἰς ἣν ἀντιστοιχοῖ καὶ ἡ ἀντιλαμβάνεται, ὅτι ἡ μέθοδος αὕτη οὐσιωδῶς εἶναι ἡ ὀρθότερον ἢ λογικὴ παρατήρησις τῶν γεγονότων, ἢ ἐφαρμογὴ τῶν ἀρχῶν τοῦ λόγου ἢ ἐπὶ τῶν ἰδίων ἐννοιῶν, ἢ ἐπὶ τῶν ἐσωτερικῶν καὶ ἐξωτερικῶν γεγονότων. Αὕτη ἡ μέθοδος, εἰς ἣν αἱ λοιπαὶ πᾶσαι ἀνάγονται, οἰκισθῆποτε καὶ οὐσιωδῆποτε εἶναι, ἢ συνθετικὴ καὶ ἢ ἀναλυτικὴ, ἢ ἐπα-

γωγική και η εξεγκωγική, η πειραματική και η μαθηματική, η ψυχολογική και η οντολογική, και όσαι υπό διαφόρους μορφάς και επωνυμίας παρουσιάσθησαν εν τῇ ιστορίᾳ τῆς ἐπιστήμης.

Καθ' ὅσον δὲ ἀφορᾷ ἐν ἑκάστῳ τῶν τριῶν ἀντικειμένων τῆς εὐρέσεως, φανερόν ὅτι ἡ μέθοδος ἰδιαιτέραν λαμβάνει ἐφαρμογὴν κατὰ τὴν ἰδιαιτέραν φύσιν ἑκάστου.

Καὶ ἐν μὲν τῷ ἀνθρώπῳ, ἐν τῷ πνευματικῷ καὶ οὐχὶ ὕλικῷ αὐτοῦ στοιχείῳ, ἡ μόνη ἀρμόζουσα εἶναι ἡ ψυχολογικὴ λεγομένη μέθοδος, ἡ διὰ τῆς συνειδήσεως ἐσωτερικῆ παρατήρησις, καὶ τὴν μέθοδον ταύτην ὑπερασπίσθημεν κατὰ τῶν γνωστῶν τῶν τε φυσιολόγων καὶ ὀντολόγων προσβολῶν. Ἀλλὰ πρὸς ἐξέλεγχιν τῶν ἐξαγομένων αὐτῆς, καὶ πρὸς γνῶσιν τοῦ ἀνθρώπου, οὐ μόνον ἐσωτερικῶς ἀλλὰ καὶ κατὰ τὰς ἐξωτερικὰς αὐτοῦ δηλώσεις καὶ πράξεις, ἡ ψυχολογικὴ μέθοδος συμπληροῦται διὰ τῆς περὶ μαρτύρων θεωρίας, ἐν ἣ ἡ κατὰ τινὰς ἐνστιγματικὴ πίστις, δυνάμει πρώτων καὶ ἀγνώστων ἀρχῶν, ἀνασκευάζεται, καὶ ἀποδεικνύεται ὅλως ὑποθετικὴ, ἀναγομένης τῆς πρὸς τὴν μαρτυρίαν τῶν ἄλλων πίστεως εἰς τινὰ ἀπλοῦστατον καὶ ταχύτατον συλλογισμόν, ἐν ἀγνοίᾳ ἡμῶν ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον τελούμενον, ἀλλὰ τὸν ὅποιον μετὰ πάσης προσοχῆς ἐπαναλαμβάνομεν, ἅμῃ ἡ ἐλαχίστη ἐγεροθῆ περὶ τῆς ἀληθείας τῶν μαρτυρουμένων ἀμφιβολία. Συγγενῆς καὶ συνδεδεμένη πρὸς τὴν θεωρίαν ταύτην εἶναι καὶ ἡ περὶ ἱστορικῆς κριτικῆς, ἡ μᾶλλον εἶναι ἡ αὐτὴ θεωρία εἰς τὰ ἱστορικὰ γεγονότα ἐφαρμοζομένη.

Περὶ δὲ τοῦ κόσμου ἡ μόνη νόμιμος καὶ ἀσφαλῆς καὶ ἀποτελεσματικὴ εἶναι ἡ τῆς ἐπαγωγῆς. Διότι δὲν κοινωνοῦμεν πρὸς τὰ ἐκτός εἰμὴ διὰ τῶν αἰσθητῶν, καὶ μετὰ τὴν ἐντύπωσιν, τὴν αἴσθησιν, τὴν προσοχὴν, τὴν ἀφαίρεσιν, τὴν γενικεύσιν ἐπέργεται ἡ ἐπαγωγὴ καὶ ἡ ἐπαγωγή γίνεται διὰ τοῦ λόγου, διὰ τοῦ συνόλου τῶν ἀρχῶν του, ὅ ἐστι, διὰ τῆς ἐννοίας τῆς τάξεως, ἣν ἔχομεν ἔμφυτον ἐν ἡμῖν, ἐκ τῶν τριῶν ἀρχῶν τοῦ λόγου συνισταμένην. Ὡς ἐκ τούτου, καὶ τοὶ θαυμαστάνας τὴν ἡγεμονικὴν διάνοιαν τοῦ Βάκωνος, καὶ τὴν μεγάλην αὐτοῦ ὀξυδέρκειαν καὶ πολυμαθειαν, ἀνεπαρκεῖς εὗρομεν τοὺς πολλοὺς κανόνας, οὓς θέτει περὶ τῆς νομίμου ἐπαγωγῆς· διότι εἶδομεν αὐτοὺς ἀναγομένους εἰς ἓνα καὶ μόνον σκοπὸν, τὴν ἐκδήλωσιν δηλαδὴ τῆς ἀναγκαιᾶς διαδοχῆς τῶν φαινομένων, ἐν ᾧ ἡ καθολικὴ τάξις τοῦ παντός δὲν εἶναι μόνον ἀπλὴ διαδοχὴ αἰτίων καὶ ἀποτελεσμάτων, ἀλλὰ καὶ σύστημα μέσων καὶ τελῶν, πρὸς ἄλληλα συνδυαζομένων πρὸς πραγματοποίησιν γενικοῦ τινος σκοποῦ, ἀγνώστου ἐν μέρει, ἀλλὰ σαφέστερον καὶ εὐκρινέστερον ὀρωμένου ὅσῳ μᾶλλον προβαίνομεν κατὰ τὴν ὁδὸν τῶν ἐπιστημονικῶν ἀνακαλύψεων. Καὶ μάλιστα ἐκ τῆς ἐννοίας ταύτης τῆς παγκοσμίου τάξεως, καὶ οὐχὶ ἐξ ἐπανηληθμένων ἀλλ' ἐξ ὀλίγων καὶ ἐνίοτε ἐκ μιᾶς τυχαίας παρατηρήσεως εἶδομεν ὀρμωμένας τὰς ὑψηλοτέρας

διανοίας πρὸς ἀνακάλυψιν τοῦ ἐν τῷ κόσμῳ σχεδίου τῆς θείας προνοίας. Ἐτολμήσαμεν λοιπὸν εἰς τοὺς βικωνιανούς νὰ προσθέσωμεν καὶ ἑτέρους κανόνες ἀναγομένους ἰδίως εἰς τὴν ἀνακάλυψιν τῶν σκοπῶν καὶ εἰς τὴν μελέτην τῶν μέσων. Οὗτοι δὲ ἀνάγονται εἰς τὴν ζήτησιν οὐ μόνον τοῦ τέλους καθ' οἷον ἀποδοτικῆς ἐρευνῆς τῆς ὕλικῆς φύσεως, ἀλλὰ καὶ τῆς σχετικῆς τῶν διαφόρων τελῶν ὑποταγῆς εἰς τι γενικώτατον καὶ καθολικώτατον τέλος ὡσαύτως ὡς πρὸς τὰ μέσα, ἐπεὶ δὲ ταῦτα οὐδὲν ἄλλο εἶναι εἰμὴ αὐτὴ ἡ ἀτομικὴ οὐσία ἑκάστου ὄντος, ἡ ζήτησις τῶν διαφορῶν ἐν τῇ φαινομένῃ ταυτότητι καὶ τῆς ταυτότητος ἐν ταῖς διαφοραῖς, καὶ ἡ ζήτησις τῆς ἀμοιβαίας καὶ σχετικῆς τῶν μέσων ὑποταγῆς ἀντιστοιχούσης εἰς τὴν τῶν τελῶν, ἐφάνησαν ἡμῖν ὡς ἀναγκαῖοι κανόνες πρὸς συμπλήρωσιν τῆς θεωρίας τῆς μεθόδου δι' ἧς δυνάμεθα νὰ εὗρωμεν τὴν ἀλήθειαν, καθ' ὅσον ἀφορᾷ τὸν ἐξωτερικὸν κόσμον.

Περὶ δὲ Θεοῦ, τελευταῖον, τοῦ τρίτου καὶ ἀνωτάτου τούτου ἀντικειμένου τῆς ἀνθρωπίνης μελέτης, καθ' ὅσον οὐχὶ ἐξ ἀποκαλύψεως ἀλλὰ φιλοσοφικῶς προτιθέμεθα νὰ τὸν γνωρίσωμεν, ἄλλας μεθόδους δὲν χρειαζόμεθα εἰμὴ αὐτὰς ἐκεῖνας, δι' ὧν καὶ τὸν ἀνθρώπον μελετῶμεν καὶ τὸν κόσμον. Τῷ ὄντι, ἡ μὲν ἐννοία αὐτοῦ ἡ εἶναι ἔμφυτος, ἡ ἐπίκτητος· κατ' ἀμφοτέρως δὲ τὰς ὑποθέσεις ἄλλως δὲν δυνάμεθα νὰ βεβαιωθῶμεν περὶ αὐτῆς εἰμὴ διὰ τῆς ἐσωτερικῆς παρατηρήσεως. Τὰ δὲ προσόντα αὐτοῦ πηγάζουσιν ἐκ τῆς ἐννοίας διὰ συλλογισμοῦ καὶ ἐξαγωγῆς, ὅ ἐστι, πάλιν διὰ τῆς λογικῆς μεθόδου. Τελευταῖον, αἱ σχέσεις αὐτοῦ πρὸς τὸν ἀνθρώπον καὶ τὸν κόσμον ἄλλως δὲν δύνανται νὰ προσδιορισθῶσιν εἰμὴ ἀφ' ἐνός μὲν διὰ τῆς ἐσωτερικῆς καὶ ἐξωτερικῆς παρατηρήσεως, ἀφ' ἑτέρου δὲ, διὰ τοῦ λόγου. Ὡστε καὶ περὶ τούτου δικαιοῦται ὁ ὀρισμὸς καὶ ἡ ἐνότις τῆς μεθόδου, εἰς τὴν ἐνότιν τοῦ λόγου ἀναγομένη καὶ ἐξ αὐτῆς πηγάζουσα, ἥτις πάλιν εἰς τὴν ἐνότιν τοῦ ὄντος ἀνάγεται, τὸ ὅποιον ἀντικειμενικῶς μὲν, εἶναι αὐτὸ τὸ ἀληθές, ὑποκειμενικῶς δὲ, εἶναι μετὰ τῶν στοιχείων του καὶ τῶν ἀρχῶν του αὐτὸς ὁ λόγος, ὁ ὁποῖος ἀντιστοιχεῖ εἰς τὴν ἀλήθειαν, καθὼς εἰς τὸ φῶς ἀντιστοιχεῖ ὁ ὀργανισμὸς τοῦ ὀφθαλμοῦ. Δικαίως ἄρα εἶπομεν, ὅτι ἡ λογικὴ εἶναι ἡ ἐπιστήμη τῆς πρὸς τὸ ἀληθές σχέσεως τῶν νοητικῶν δυνάμεων καὶ πρὸ πάντων τοῦ λόγου· καὶ ἤδη ἠξέχοντες τί εἶναι τὸ ἀληθές τούτο, καὶ μετὰ ποῖα μέσα δυνάμεθα νὰ τὸ γνωρίσωμεν, μένει νὰ ἴδωμεν τίνι τρόπῳ δυνάμεθα νὰ τὸ ἀποδείξωμεν, ὅπως καὶ ἡμεῖς ἐπὶ μᾶλλον καὶ μᾶλλον βεβαιωθῶμεν περὶ αὐτοῦ, καὶ εἰς τοὺς ἄλλους μεταδώσωμεν αὐτὸ ἐναργῆς καὶ ἀκαταμάχητον.

Δ

Ἀποτέλεσμα τῆς εὐρέσεως τῆς ἀληθείας εἶναι ἡ ἐν ἡμῖν ἰδέα, καὶ τὸ περὶ ἰδεῶν ζήτημα εἶναι ἡ φυσικὴ μετάδοσις ἀπὸ τοῦ δευτέρου εἰς τὸ τρίτον μέρος τῆς λογικῆς, καὶ οἷον οἱ ὀρίσμοι ὁ συνδέων

ἄμφοτέρως. Μεγίστη δὲ εἶναι ἡ σημαντικότης τῆς περὶ ἰδεῶν θεωρίας, καθότι εἰς αὐτὰς ἀνάγεται πᾶσα γνῶσις καὶ πᾶσα ἐπιστήμη, ἐξ αὐτῶν πᾶσα ἐνέργεια ἐξαρτᾶται, καὶ δι' αὐτῶν γίνεται οἰκδῆποτε ἀπόδειξις. Διὰ τούτο εἰς τὴν ἰδεολογίαν ἀνάγεται κατὰ τινὰς ἅπασα ἡ φιλοσοφία, εἰς τὴν θεωρίαν τῶν ἰδεῶν ὅλον ὕφίσταται ἐν τῶν λαμπροτέρων συστημάτων ἐξ ὧν παρήγαγεν ἡ ἀρχαία φιλοσοφία, καὶ κατὰ τὴν διάφορον λύσιν τῶν περὶ ἰδεῶν ζητημάτων χαρακτηρίζονται τὰ πλεῖστα τῶν νεωτέρων. Ταῦτα δὲ τὰ ζητήματα ἀνάγονται εἰς τρία, τὸ περὶ ὀρισμοῦ τῆς ἰδέας, τὸ περὶ κατατάξεως τῶν ἰδεῶν, καὶ τὸ περὶ τῆς πηγῆς αὐτῶν. Ὁμολογητέον δὲ, ὅτι καὶ τῶν τριῶν ἡ λύσις τὰ μέγιστα εὐκολύνεται ἐκ τῶν προεκτεθεισῶν θεωριῶν.

Τῷ ὄντι, ἐὰν ἡ ἰδέα εἶναι τὸ ἀποτέλεσμα τῆς εὐρέσεως τῆς ἀληθείας, καὶ ἐὰν ἡ ἀλήθεια εἶναι αὐτὸ τὸ ἐν ἐννοηθὲν, ἔπεται ὅτι ἡ ἰδέα εἶναι ἡ ἐν τῷ πνεύματι δηλωσις τοῦ ὄντος. Ἀπόκειται δὲ εἰς τοὺς γνωρίζοντας τοὺς διαφοροὺς τῆς ἰδέας ὀρισμοὺς, καὶ τὰς πολλὰς περιπετείας ἃς ὑπέστη ὁ ὄρος οὗτος ἐν τῇ ιστορίᾳ τῆς φιλοσοφίας ἀπὸ τοῦ Πλάτωνος μέχρι τῶν ἡμερῶν μας, ν' ἀποφασίσωσιν ἐὰν κατὰ τι δύναται ὁ ἡμέτερος νὰ συντείνῃ εἰς ἐξακριβῶσιν τῶν ἐννοιῶν καὶ εἰς τελειοποίησιν τῆς ἐπιστήμης. Τόσον δὲ διάφοροι καὶ ἐναντίοι πρὸς ἀλλήλους ὑπῆρχαν οἱ ἄχρι τοῦδε ὀρισμοὶ τῆς ἰδέας, ὥστε εἰς τινὰ τῶν καθ' ἡμᾶς φιλοσόφων ἐφάνη ὁ ὀρισμὸς οὗτος ἐξ ἴσου περιττός καὶ ἀδύνατος, καὶ διότι ἕκαστος ἠξέχρει τί διὰ τῆς λέξεως ταύτης ἐννοεῖ, καὶ διότι δηλοῖ γεγονὸς τοῦ πνεύματος τόσον ἀπλοῦν ἐν ταυτῷ καὶ ποικίλον, ὥστε ἀποβαίνει ἀνεπίδεκτον ὀρισμοῦ. Ἀλλ' ὅπως δήποτε, εὐκόλος εἶναι μετὰ τὸν ὀρισμὸν ἡ κατάταξις τῶν ἰδεῶν κατὰ τὰ διάφορα αὐτῶν ἀντικείμενα, κατὰ τὴν φύσιν αὐτῶν καὶ τὰς ποιότητας σχετικῶς πρὸς αὐτὰ, κατὰ τὰ στοιχεῖά των καὶ τὴν μορφήν των, καὶ κατὰ τὰς διαφοροὺς πηγὰς ἐξ ὧν ἀπορρέουσιν. Αἱ πηγὰι αὗται, συμφῶνως πρὸς τὰς ἀνωτέρω θεωρίας δὲν δύνανται νὰ ἦναι εἰμὴ τρεῖς, ἀντιστοιχοῦσαι πρὸς τὰς τρεῖς πρώτας δυνάμεις δι' ὧν ἀμέσως ἀντιλαμβάνομεθα τῆς ἀληθείας.

Ἀπομένει νὰ ἴδωμεν πῶς αἱ ἰδέαι συνδέονται πρὸς ἀλλήλας. Καὶ γνωστὸν εἶναι, ὅτι ἐν μὲν τῇ διαλέκτῳ συνδέονται διὰ τῆς προτάσεως, ἐν δὲ τῇ διανοίᾳ, διὰ τῆς κρίσεως. Ἀλλ' ἡ θεωρία τῆς κρίσεως ὄχι ὀλιγοτέρας δυσκολίας παρέσχεν εἰς τοὺς φιλοσόφους ἢ ἡ τῶν ἰδεῶν. Πρόσφατος εἶναι σὺν ταῖς ἄλλαις ἡ περὶ τῆς θεωρίας τοῦ Λωκίου ἐπίκρισις τοῦ Κουσίνοῦ, καὶ προφανῆς ἐντεῦθεν ἡ ἀνάγκη ἀκριβεστέρας παρατηρήσεως καὶ θετικωτέρας θεωρίας. Ἐὰν ἡ ἰδέα ἦναι ἡ ἐν τῷ πνεύματι δηλωσις τοῦ ὄντος, καὶ ἐὰν ἡ κρίσις ἦναι συνένωσις ἰδεῶν, ὡς εἶναι ἀναντίρρητον, ἡ συνένωσις αὐτῆ, εἴτε ἐν τῷ προφορικῷ λόγῳ θεωρηθῆ, εἴτε ἐν τῇ ἐσωτερικῇ συζεύξει τῆς διανοίας, γίνεται καὶ αὕτη πάντοτε κατὰ τὴν πρὸς ἀλλήλα σύζευξιν τῶν στοιχείων τοῦ ὄντος· ὅθεν ἡ κρίσις δὲν δύναται νὰ

ἦναι εἰμὴ ἡ ἀναγνώρισις τῶν σχέσεων τοῦ ὄντος καὶ τῶν στοιχείων του. Ἐὰν δὲ τις θελήσῃ νὰ ἐπαληθεύσῃ τὸν ὀρισμὸν τούτον, κατὰ τὰς διαφοροὺς ἰδέας ὄτας παράγει ἡ ἐνέργεια τῶν νοητικῶν δυνάμεων, καὶ κατὰ τὰς διαφοροὺς πράξεις τοῦ πνεύματος, ἴσως εὐρῆ, ὡς ἡμεῖς, ὅτι καθ' ὅλας ἀληθείαι ἀνευ ἐξαιρέσεως. Ἀληθεύει δὲ ὡσαύτως καὶ κατὰ τὴν φιλοσοφικὴν μελέτην τῶν πολλῶν προτάσεων, δι' ὧν αἱ κρίσεις ἐκφράζονται, καὶ δι' ὧν αἱ κρίσεις συνδέονται πρὸς μόρφωσιν τῶν διαφορῶν συλλογισμῶν.

Ἡ θεωρία τοῦ συλλογισμοῦ ἀπορρέει ἐκ τῆς θεωρίας τῆς ἰδέας, τῆς κρίσεως καὶ τῆς προτάσεως. Ἡ δὲ κατάταξις τῶν προτάσεων κατὰ τὸ ποιὸν τὸ ποσόν, καὶ τὴν ὕλην καὶ τὸ εἶδος, κατὰ τοὺς ἀρχαίους, ἢ τὴν αναφορὰν καὶ τὸν τρόπον, κατὰ τὸν Κάντιον, παρέχει ὡς τελευταῖον ἐξαγομένον τὰ τέσσαρα εἶδη τῶν γενικῶν καὶ μερικῶν, καταφατικῶν καὶ ἀποφατικῶν προτάσεων, εἰς ἃ ἐπὶ τέλους ἀνάγονται τὰ δώδεκα τοῦ Καντίου, καὶ τὰ ὅποια, διαφορῶς συνδυαζόμενα, εἶναι ἐν τελευταίᾳ ἀναλύσει, τὰ στοιχεῖα οἰουδήποτε συλλογισμοῦ. Ἀλλὰ πῶς γίνεται ἡ συνένωσις αὕτη τῶν προτάσεων, ἐξ ἧς προκύπτει ὁ συλλογισμὸς;

Ἐξωτερικῶς μὲν, συνδέονται αἱ προτάσεις διὰ τῶν ὄρων αὐτῶν, ὅταν δηλαδὴ εἰς τῶν ὄρων προτάσεως τινος συνδέεται πρὸς τὸν ὄρον ἑτέρας· ἐσωτερικῶς δὲ, διὰ τοῦ λογικοῦ συνδέσμου τῶν ὄρων τούτων, τὸν ὅποιον δὲν δύναται τις νὰ ἐννοήσῃ ἀνευ τῆς θεωρίας τοῦ ὀρισμοῦ καὶ τῆς διαιρέσεως. Ἀλλ' ὁ ὀρθὸς ὀρισμὸς καὶ ἡ ὀρθὴ διαίρεσις ὑποθέτουσι τὴν ὀρθὴν κατάταξιν τῶν ἰδεῶν, ἥτις τότε μόνον εἶναι ὀρθή, ὅταν στηρίζεται ἐπὶ τῆς ἐν ἡμῖν πρώτης ἐννοίας τοῦ ὄντος, τοῦ ἀνωτάτου καὶ γενικωτάτου τούτου γένους, τοῦ εἰς ἀπειρα ὑποδεέστερα γένη καὶ εἶδη ὑποδιαιρουμένου. Ὁ δὲ λογικὸς σύνδεσμος, ὁ συνδέων τὰς προτάσεις πρὸς ἀλλήλας δι' ὧν ἔχουσιν ὄρων, εἶναι αὐτὸς ὁ συνδέων τὰ γένη καὶ τὰ εἶδη πρὸς ἀλλήλα, σχέσις δηλαδὴ περιεκτικότητος, δυνάμει τῆς ὁποίας αἱ μερικαὶ περιέχονται εἰς τὰς γενικὰς, καὶ αὗται πάλιν εἰς ἄλλας γενικωτέρας, ἀπὸ τοῦ ἐλαχίστου ἀτόμου μέχρι τοῦ ἀνωτάτου καὶ γενικωτάτου γένους τοῦ ὄντος. Τεθείσης δὲ τῆς κατατάξεως ταύτης, οἱ τοῦ ὀρισμοῦ καὶ τῆς διαιρέσεως κανόνες αὐθόρμητοι ἀπορρέουσιν, οἷον οἱ πορίσματα καὶ φυσικαὶ συνέπειαι τῆς κατατάξεως, λαμβάνοντες ἐκ τούτου θαυμαστὴν ἀκρίβειαν καὶ ἀπλότητα καὶ ἀλήθειαν. Ἀλλ' ἐκ τοῦ λογικοῦ τούτου συνδέσμου ἀπορρέουσιν ὡσαύτως πάντες οἱ κανόνες τοῦ συλλογισμοῦ καὶ τῆς ἐξαγωγῆς, δι' ἧς ἐκ τινος περιεχομένης ἰδέας ἐξάγομεν τὴν ἐν αὐτῇ περιεχομένην, ὑποθέτοντες πάντοτε τὴν ἀναλλοίωτον ταυτότητα ἀμφοτέρων δυνάμεως τῆς ἀρχῆς τῆς ταυτότητος, τῆς κατ' ἐξοχὴν λογικῆς ἀρχῆς, ἥτις εἰς τὴν ἀπόδειξιν τῆς ἀληθείας ἰδιαιτέρως ἐφαρμόζεται, καθὼς αἱ ἑτεραι δύο, ἡ τῆς αἰτιότητος καὶ τῆς τελεότητος, εἰς τὴν εὐρέσιν τῆς ἀληθείας κυρίως χρησιμεύουσιν. Ἀλλ'

ή λογική αυτή κατάταξις και εξαγωγή τότε μόνον είναι πλήρης και καθ' όλα ακριβής, όταν αντιστοιχίη εις τὸ σύνολον τῆς φυσικῆς τάξεως, και επομένως απαιτεῖ οὐχὶ μόνον τὴν ἰδέαν τοῦ ὄντος και τὴν ἀρχὴν τῆς κατ' ἐξουσίαν, ἀλλὰ και πλήρη γνώσιν τῆς φύσεως, δηλαδή τὴν πανσοφίαν ἐκείνην, ἥτις εἰς μόνον τὸν Θεὸν ἀνήκει, ὅπερ, ἐν παράδῳ εἰρήσθω, ἀποδεικνύει πόσον ἀπερίσκεπτος και ἀδικαιολόγητος εἶναι ὁ ἰσχυρισμὸς ὀντολόγων τινῶν και πανθειστών, οἵτινες καυτίζουσι τὴν λογικὴν τάξιν μετὰ τὴν φυσικὴν, και τὴν λογικὴν πρόθεσιν τοῦ πνεύματος θεωροῦσιν ὡς τὴν δημιουργικὴν και παραγωγικὴν τοῦ κόσμου πορείαν.

Ἡ ἀρχὴ ἄρα τοῦ συλλογισμοῦ ἐλλόγως ἀνάγεται εἰς τὴν θαυμαστὴν ἐκείνην διατύπωσιν, ἣν ἐμύρωσεν ὁ Ἀριστοτέλης (Ἄν. Πρ. Α'. δ'), και ἀνέλυσεν εἰς τοὺς γνωστοὺς δύο κανόνας του ὁ Εὐλκρος, ὅτι πᾶν τὸ ἐν τῷ περιεχομένῳ εἶναι ἐν τῷ περιέχοντι, και πᾶν τὸ ἐκτὸς τούτου εἶναι και ἐκτὸς τοῦ περιεχομένου. Γνωστὰ εἶναι ἐπίσης και τὰ εὐρύτεστα γεωμετρικὰ σχήματα, δι' ὧν ὁ φιλόσοφος οὗτος ὑλικῶς πῶς ἐνδεικνύει ποῖοι αἱ καθ' ἕκαστον συλλογιστικὴν σχῆμα εἶναι οἱ νόμιμοι και κατάλληλοι τρόποι πρὸς εξαγωγὴν ὀρθῶ συμπεράσματος. Κατὰ τὴν διεξοδικὴν ἐκθεσιν τῶν συλλογιστικῶν τούτων θεωριῶν, γνωστῶν ἄλλως τοῖς πᾶσι, και ἀπὸ τοῦ Ἀριστοτέλους μέχρι τῶν ἡμερῶν μας ἀναλλοιώτως πάντοτε διατηρουμένων, ἐν μόνον εὐρομεν ἄξιον ἰδιαιτέρας προσοχῆς και μελέτης. Παρετηρήσαμεν, ὅτι οἱ ἐν γένει παραδοθεγμένοι κανόνες τῶν συλλογισμῶν, εἴτε ὀκτώ εἴτε πλείονες ἢ μείονες, ἀνάγονται εὐκόλως εἰς ἕνα, ὅτι δηλαδή ἐν ἕκαστῳ συλλογισμῷ μία τοῦλάχιστον τῶν προκειμένων πρέπει νὰ ἦναι γενικὴ, και μία τοῦλάχιστον καταφατικὴ, και ὅτι τὸ συμπέρασμα ἐπιταί, ὡς λέγουσιν, εἰς τὸ ἀσθενέστερον μέρος. Ἐφάνη δὲ εἰς ἡμᾶς, ὅτι ἐν τῷ ὀκτῶ κανόνι ἀνακεφαλαιωθῆναι τὴν συλλογιστικὴν θεωρίαν, ἀποδεικνύει συγχρόνως ὅτι, καθὼς ἡ λογικὴ τάξις εἶναι ἡ ἀρχὴ τῆς ἐπαγωγῆς και τῆς ἐρέσεως, οὕτως ἡ λογικὴ κατάταξις εἶναι ἡ πρώτη ἀρχὴ και βῆσις οἰασθήποτε ἀποδείξεως. Ὡστε εἰς τὴν ἐν τῷ κόσμῳ ὑλικὴν τάξιν, ἀντιστοιχεῖ ἡ λογικὴ τάξις ἐν τῇ διανοίᾳ, βᾶσιν ἔχουσα τὴν ἐνοσίαν τοῦ ὄντος και τῶν ἀρχῶν αὐτοῦ ἐν τῷ λόγῳ, και ἐξ αὐτῆς ἡ ἰδέα, ἡ κρίσις, ἡ πρότασις και ὁ συλλογισμὸς και καθὼς τὸ ὄν εἶναι ζῶσα πρότασις ἐν τῇ φύσει, οὕτω δυνατὸν εἰπεῖν ὅτι τελεῖται ἐν αὐτῇ και ἀδιάκοπος συλλογισμὸς διὰ τῶν πρὸς ἀλλήλα σχέσεων ὁμοιότητος, συνυπάρξεως και παραγωγῆς τῶν ὄντων. Τιοιουτρόπως και ἡ ἀποδεικτικὴ θεωρία, τὸ τρίτον και τελευταῖον μέρος τῆς λογικῆς, διὰ τῶν αὐτῶν ἀρχῶν διαφορτίζεται και διοικεῖται, δι' ὧν και ἡ εὐρεσις τῆς ἀληθείας κανονίζεται, και αἱ εἰς αὐτὴν ἐνασχολούμεναι νοητικαὶ δυνάμεις συνεννοῦνται, ρυθμίζονται και συστηματοποιούνται, ὡς εἶδομεν ἐν τῇ ψυχολογίᾳ. Ὡστε ἡ λογικὴ θεωρία ἀκριβῶς πρὸς τὴν ψυχολογικὴν ἀντιστοιχεῖ, και ἐξ αὐτῆς ἐξέρχεται

οὐδὲν ἄλλο οὐσα εἰμὴ αὐτὴ ἡ ψυχολογία ἐν ἐνεργείᾳ. Τὴν αὐτὴν δὲ ἀντιστοιχίαν, ἣν ἔχει ἡ ψυχολογία πρὸς τὴν λογικὴν, θέλομεν ἐν καιρῷ ἀποδείξει, ὅτι ἔχει και πρὸς τὸ τρίτον μέρος τῆς φιλοσοφίας, τὴν καλολογίαν.

Κερκύρα, τῆ 19 Ἀπριλίου, 1857.

Π. ΒΡΑΜΑΣ ΑΡΜΕΝΗΣ.

ΜΙΧΑΗΛ ΤΟΣΙΤΣΑΣ.

Πρὸς τὰς ἄλλας βιογραφίας και τὰ ὁμοιώματα τῶν μεγάλων ἐνεργητῶν τῆς Ἑλλάδος, ὡς τῶν Ζωσιμαδῶν και τοῦ Καπλάνου, και τοῦ Στουρνάρη, και τοῦ Μιαούλη, και τοῦ Τουμπάκη, και πολλῶν ἄλλων, ἅτινα ἐδημοσίευσεν ἡ Πανδώρα, δημοσιεύει σήμερον, κατὰ τὸ σῆστημα αὐτῆς, και τὴν εἰκόνα τοῦ μακαρίτου Μιχαήλ Τοσιτσα, ἐπιθυμοῦσα νὰ καταστήσῃ ἀθάνατον πρὸς τὴν μνήμην τοῦ γενναίου τούτου τέκνου τῆς Ἑλλάδος και τῆς μορφῆς αὐτοῦ. Παραθέτει δὲ και τὸν ἐπικηδειῶν λόγον δι' ἐξεφώνησεν ὁ τῆς Θεολογίας καθηγητῆς Κ. Κ. Κοιτογόνης τῆς 6 Νοεμβρίου 1856, ὅπως ἐξ αὐτοῦ μάθωσιν οἱ ἀναγνώσται ὅπως εὐτελής μὲν ἠπέρηκε ἡ ἀρετηρία, λαμπρὸς δὲ ὁ δρόμος και ἐπίσημον τὸ τέρμα τοῦ σταδίου τοῦ ἀποθαρότος. Ἐπειδὴ δὲ, ὅτε ἀπηγγέλη ὁ λόγος οὗτος ἠγροῖ οἱ φίλοι και τὰ λοιπὰ ἐπιδαφιλευθέντα τῇ πατρίδι ἐνεργητήματα, προσθέτομεν ταῦτα ἐνταῦθα, ἀντιγράφαντες ἐκ τῆς διαθήκης τοῦ αὐδίου διαθέτον.

Και πρῶτον μὲν θεωρεῖται πρὸς τὴν Ἑλληνικὴν Κυβέρνησιν ὑπὲρ τὰς 300 χιλιάδας γροσιῶν, ἅτινα ἐδαπάνησεν εἰς δημοσίους ἀνάγκας ὅτε ἦν Γεκ. αὐτῆς πρόεδρος ἐν Αἰγύπτῳ.

Ἐπιπλέον δὲ ἠ' Ἐκτιμῶν τὴν ἰδέαν τοῦ μακαρίτου ἀνεψιῦ τοῦ Ν. Στουρνάρη, ὅν ὑπὲρ πάντα ἄλλον ἠγάπα και ὑπὲρ τῆς ἐκπαίδευσως και προαξέως τοῦ ὁποίου οὐκ ἐρείσθη προνοίᾳ, ὅτι τὸ κληροδοτήμα του δι' ἀνέγερσιν λαμπροῦ Πολυτεχνείου ἐν Ἀθήναις παρέχει μέσον πόρου ζωῆς δια πάντα Ἑλλήνα. θεωρῶν δὲ ὅτι τὸ ποσὸν τὸ μόνον ἐκ τῆς περιουσίας τοῦ μακαρίτου δὲν ἐξαρκεῖ διὰ τὴν ἵδρυσιν και τὰ ἐν αὐτῷ γόησιμα, ἐπιθυμῶν ὅτι τὸ ποσὸν τοῦ κληροδοτήματος τοῦ αὐδίου Ν. Στουρνάρη δαπανηθῆ ἀποκλειστικῶς διὰ τὴν ὅλην οἰκοδομὴν Πολυτεχνείου, αὐτὴ δὲ ἀφίνει και δωρεῖται Τ. 100.000, ἥτοι τὰ ἄλλα ἑκατὸν χιλιάδας, ἵνα δαπανηθῶσι διὰ τὴν ἐσωτερικὴν τοῦ Πολυτεχνείου τούτου στολὴν, ἥτοι δι' ἀγορὰν μηχανῶν και ἐπιτηδίων, ἡμῶν και πάντων τῶν διαφόρων ἄλλων χραισ

μων ἐργαλείων διὰ τὸ κατὰστημα αὐτὸ πρὸς τελειοποίησιν τοῦ ὅσον ἐνεστὶ δι' ὅλας τὰς τέχνας, βαυαύτους τε και ἑρκίας και γεωργικὰς. Καὶ ποιηθῆς, ὅτι τὸ ἔργον τοῦ σκοποῦ τοῦ αὐδίου Ν. Στουρνάρη ἀποδέσεται οὕτω βεβαίως ἐπωφελέστερον, συστήνει εἰς τοὺς ἐκτελεστάς τῆς διαθήκης του τὴν καλὴν χρῆσιν τῆς δαπάνης τοῦ ἀφιερῶμα

Ἐκτορ, ἀφῆκεν εἰς τὸ Παρεπιστήμιον, τὸ Νοσοκομείον, τὸ Τυφλοκομείον, και τὸ Ἀρσάκειον Παρθεραγωγείον ἀνὰ 2,000 τάλ. εἰς ἕκαστον. Ἐπίστεψε δὲ τὰς γενναίας ταύτας πράξεις διὰ τῆς ἀξιοθαναμάστου και πατριωτικωτάτης παραγγελίας ἣν ἔδωκεν εἰς τὴν σύλγον αὐτοῦ τοῦ νὰ διαθέσῃ και αὐτὴ τὰ πλεῖστα τῆς περι

Μιχαήλ Τοσιτσα.

τός του ἐπὶ λογαριασμῷ εἰς τακτικὸν βιβλίον, κατατεθησόμενον ἐν καιρῷ ἐν τῷ Πολυτεχνείῳ». Τρίτον, παρακατέθεσεν εἰς τὴν ἐν Ἀθήναις Τράπεζαν 20,000 ταλῆρων ὑπὲρ τῶν ἐν Μετσόβῳ σχολείων τῶν τε ἀρβέρων και τῶν θηλέων, προνοήσας ἀξιοθαναμάστως περὶ τῆς προμηθείας και αὐτῶν τῶν βελονῶν τῶν ἐρθεῶν κορασιῶν. Τέταρτον, ἔδωκεν 3,000 ταλῆρων εἰς τὸ Ἑλληνικὸν σχολεῖον Θεσσαλονίκης. Πέμπτον, ἀφῆκεν εἰς τὰ ἐν Ἀλεξανδρείᾳ σχολεῖα, ἅτινα αὐτὸς ἀνήγειρεν, ὡς γαίνεται ἐν τῷ ἐπικηδειῷ λόγῳ, ὑπὲρ τὰς 200,000 γρ.

ουσίας τῆς εἰς κοιτωφελῆ και ἀγαθὰ ἔργα ὑπὲρ τῆς Πατριῆς προόδου.» Ἰδοὺ και ὁ ἐπιτάφιός λόγος «Πάντα, ὅσα ἐν εἴρῃ ἢ χεῖρ σου τοῦ ποιῆσαι, ὡς ἡ δυνάμις σου, ποιῆσον, ὅτι οὐκ ἐστὶ ποίημα και λογισμὸς και γνώσις και σοφία ἐν ἄλλῳ, ἔπου οὐ ποιεῖς ἑαυτὸν.» Ἐκκλησ. β'. 10. Σοφωτάτην διὰ στόματος τοῦ σοφοῦ Σολομῶντος δίδει τὸ πανάγιον τοῦ Θεοῦ πνεῦμα εἰς πάντα

άνθρωπον συμβουλήν και παραινέσειν να πράττη εξ άλλης δυνάμεως, όσα καλά εύρίσκει εύκαιρίαν να πράττη εν τω κόσμω τούτω· διότι έργεται του θανάτου ή ώρα, ότε ουχι μόνον να πράξη δέν δύναται πλέον, άλλ' ουδέ να διαλογισθή έργον τι αγαθόν και εις τον πλησίον ώφέλιμον. « Πάντα, » όσα αν εύρη ή χείρ σου του ποιήσαι, ως ή δύναμις σου, ποιήσον· ότι ουκ έστι ποιήμα και λογισμός και γνώσις και σοφία εν αδη, όπου σύ πορεύη εκεί. » Το έναρξάστατον τεκμήριον, εξ ου ό άνθρωπος διαγιγνώσκειται φέρων εν εκυτώ την εικόνα και όμοίωσιν του δημιουργού, είναι ή των αγαθών έργων άσκησις· το κυριώτατον γνώρισμα, άπερ χαρακτηρίζει τον χριστιανόν ως άληθώς όπαδόν όντα και μαθητήν και μιμητήν του θεανθρώπου διδασκάλου αυτού, του κυρίου ήμών Ιησού Χριστού, του εν εύεργεσίαις διεθλήτος άπαντα τον επί γης αυτού βίον (α), είναι ή των ένκράτων πράξεων εργασία. Διά ταύτης και το κεφάλαιον του νόμου πληροϋμεν, και άπάντων άπάσης της θεοκνεύστου των προφητών χορείας παραγγελμάτων τε και διδαχμάτων γινόμεθα έκ-ελεσται· διά ταύτης, λέγω, προφανέστατα καταδεικνόμεν ότι είμεθα ακριβώς φύλακες των δύο μεγίστων και ακροτάτων πασών των του θείου νόμου έντολών, των περι της προς τον Θεόν διλανότης και προς τον πλησίον αγάπης· α' Αγαπήσεις κύριον των Θεών σου εν όλη τη καρδιά σου, και εν όλη τη ψυχή σου, και εν όλη τη διανοία σου· αύτη έστι πρώτη και μεγάλη έντολή· δευτέρα δε όμοία αυτή· αγαπήσεις τον πλησίον σου ως σεαυτόν. Εν ταύταις ταίς δυσίν έντολαίς όλος ό νόμος και οι προφήται κρέμνεται (β). » Αλληλοχουόνται δε, φεράλληλοι ούσαι, άμρότεραι αύται αι έντολαί· διότι ό μόν αγαπών τον Θεόν, αγαπά και τον πλησίον, φυλάττων την έντολήν αυτού· ό δε μη αγαπών τον πλησίον, ουδέ τον Θεόν αγαπά, παραβαίνων την έντολήν αυτού· « Εν τούτω γινώσκωμεν (λέγει ό επιστήμιος φίλος και μαθητής του Ιησού Χριστού, ό θεολογικώτατος Ιωάννης) αδι αγαπώμεν τά τέκνα του Θεού, όταν τον Θεόν αγαπώμεν και τάς έντολάς αυτού τηρώμεν (γ). » Ανεγκαιότατος λοιπόν και άπαραίτητος εις πάντα χριστιανόν είναι ό όρος της των καλών έργων άσκήσεως, ης άνων ουδέν δύναται να ώφελήση αυτόν ή πίστις· ήτις, όσον αν ήναι μεγάλη, άλλ' όμως χωρίς των έργων μένει καθ' έαυτήν νεκρά, καθώς τό πνεύμα του Θεού ήνωτός λέγει διά του αποστόλου Ιακώβου· « Η πίστις, εάν μη έχη έργα, νεκρά » έστι καθ' έαυτήν (δ). » Τοιαύτη δε ούσα, και αυτήν την σωτηριάν άπισστερεί του ανθρώπου, κατά την του αυτού Αποστόλου διαθεβδίασιν. « Τί τό όφελος, άδελφοί μου, εάν πίστιν λέγη τις έχειν, » έργα δε μη έχη ; μη δύναται ή πίστις σώσει

αυτόν ; (α) » Κατά πολλάς, δε έπόψεις εάν εξετάσωμεν, μέγιστον ήμίν προαγίνεται τό εκ των καλών έργων όφελος. Και πρώτον μόν βεβαιούσιν ήμίν και εξασφαλίζουν την υπό σου Θεού γενομένην προς ήμάς κλησιν εις την άμώμητον πίστιν, δι' ης ήμάς λαόν έαυτού έποίησε περιούσιον· διότι πώς άλλως θέλομεν δώσει αυτώ τά πιστά προς ταύτην την κλησιν, ειμή διά των καλών έργων ; Διά τούτων προτρέπει ήμάς ό άπόστολος Πέτρος να εξασφαλίσωμεν την κλησιν ήμών και έκλογήν· « Διό » μάλλον, (λέγει), άδελφοί, σπουδάσατε βεβαίαν, » ήμών την κλησιν και έκλογήν ποιείσθαι· » επειδή εάν έμμένωμεν εις την άσκησιν των άρετών, εις την πράξιν των καλών έργων, ουδέποτε θέλομεν περιπέσει εις τά μεγάλα εκείνα πταίσματα, διά τά όποια δυνάμεθα ν' άπολέσωμεν παντελώς την χάριν του Θεού. « Ταύτα γάρ ποιούντες, ου μη » πταισητέ ποτε (ε). » Επειτα δε έπισπερεύουσιν ήμίν ληταυρόν άντιμιθίας ανεξάντητον· μη νομίσωμεν ποτέ ότι όσα έργα αν πράξωμεν ύπερ του Θεού, άπόλλυνται, καθώς τά έργα τά ύπερ του κόσμου πραττόμενα· και τό ελάχιστον εάν πράξωμεν ύπερ του Θεού, και ποτήριον ψυχρού ύδατος μόνον εάν ποτίσωμεν ένα των πτωχών (γ), δέν θέλομεν παντάπασιν άπολέσει τον άντι τούτου μισθόν. Αλλ' ουχι μόνον τούτο τά καλά έργα κατ' ευθειαν φέρουσιν ήμάς εις την ανεκλάλητον μακαριότητα της αιωνίου ζωής· όθεν και ό Σωτήρ ήμών, όταν τους εύλογημένους του Πατρός αυτού άποδεικνύη κληρονόμους της από καταβολής κόσμου ήτοιμασμένης αυτοίς βασιλείας, αναμνησκει εις αυτούς τά επί της γης έργα αυτών της αγάπης, τά όποια μέλλει ν' άνταμείψη διά της αιδίου μακαριότητος (δ). Ωςάυτως βλέπομεν και τον άπόστολον Παύλον, όςστις τσαύτα ειργάσθη ύπερ της δόξης του Θεού, στήριζοντα τό της αιωνίου κληρονομίας δικαίον αυτού εις μόνα τά καλά έργα, άπερ έπραξε συν τη βασιλεία της θείας χάριτος· ως καλός, λέγει, του Χριστού στρατιώτης, τον άγωνα τον καλον ήγωνίσμαι· εύρίσκειται νδν εις τό τέρμα του δρόμου· τον δρόμον τετέλεκα· την παρακαταθήκην της πίστεως εφύλαξα άμόλυτον και άπαραβίαστον την πίστιν τετήρηκα· ήδη προσδοκώ μετά ποιοιθήσεως τον εκ της άρετής εκείνον στέφανον, όν ό Κύριος δικαίως κριτής όν, θέλει άποδώσει ουχι μόνον εις εμέ, άλλά και εις πάντας τους προσδοκόντας την δευτέραν αυτού παρουσίαν. « Λοιπόν άπόκειται μοι ό της δικαιοσύνης στέφανος, όν άποδώσει μοι ό Κύριος εν εκείνη τη ήμέρα ό δικαίως κριτής, ου μόνον δε » έμοι, άλλά και πási τοίς ήγαπηκόσι την επιφάνειαν αυτού (ε). » Και τοιαύτη λοιπόν των κα-

(α) Αύτου· 14
 (β) Πέτρος Β'. α. 10.
 (γ) Ματθ. 1. 42.
 (δ) Ματθ. κί. 34—37.
 (ε) Προς Τιμόθ. Β'. δ'. 7. 8.

(α) Πράξ. 1. 38.
 (β) Ματθ. κβ'. 37—40.
 (γ) Ιωάν. Α'. 12.
 (δ) Ιακώβ. 6', 17.

λών έργων ή επαγγελία· όθεν γίνεται δήλον ότι περι την πράξιν αυτών ουδόλωσ πρέπει ν' αναβλώμεν τον καιρόν· Ας προσέχωμεν πάντοτε να δραττώμεθα πάσης εύκαιρίας, πριν έπέλθη ή νύξ της αιωνίου άργίας· « Έργεται νύξ, ότε ουδεις δύναται εργάζεσθαι », ειπεν ό σωτήρ ήμών Ιησούς (α), όστις άδιαλείπτως ειργάζετο εν τω κόσμω τούτω τά έργα του ουρανίου αυτού Πατρός. « Ως » καιρόν έχομεν, εργάζώμεθα τό αγαθόν προς πάντας », παρακελεύεται ήμάς και ό άπόστολος Παύλος (β), και σφύτατα προς τούτους, καθώς ειπομεν, διδασκόμεθα υπό του σοφου Σολομώντος ότι, όσάκις εύρίσκομεν άρμόδιαν περίστασιν κατά την ένταύθα βραχείαν ήμών παρεπιδημίαν, άς σπεύδωμεν να πράττωμεν τά καλά έργα· διότι εν τω αδη, μετά θάνατον, ουχι μόνον να πράττωμεν, άλλ' ουδέ καν να διαλογίζωμεθα περι τούτου είναι δυνατόν· « Πάντα, όσα αν εύρη ή χείρ σου του » ποιήσαι, ως ή δύναμις σου, ποιήσον· ότι ουκ » έστι ποιήμα και λογισμός και γνώσις και σοφία » εν αδη, όπου σύ πορεύη εκεί ». Μακάριοι εκείνοι, όσοι συνιδόντες την σωτήριον του σοφου τούτου παραγγέλιμας έννοιαν, προθυμούνται να έκπληρώσωσιν αυτό· διότι πάντως θέλει έλθει καιρός, καθ' όν, επειδή δέν άπέκκμον ποιούντες τά καλά, θέλουσι θερίσει εκ του σπαρέντος ύπ' αυτών κελου σπόρου· « Τό δε καλον ποιούντες μη έκκακώμεν » καιρόν γάρ ιδίω θερίσομεν, μη εκλυόμενοι (γ). » Μακάριοι συν εκείνοις και ό νυν ασ' ήμών διά του θανάτου χωρισθείς άδελφοί Μιχαήλ Τσιτίσας, τον όποιον πάντες ήμεις εν πένθει συνήλθομεν σήμερα ενταύθα, εις τον ιερών τούτον ναόν, να κηδεύσωμεν κατά τό επιβαλλόμενον ήμίν χριστιανικόν καθήκον. Ναι, παντός μακαρισμού άξιος είναι ό προκειμένος νεκρός· διότι άπας ό βίος αυτού είναι συνεχής τις και άδιάλειπτος σειρά αγαθοεργιών και ευεργετικών πράξεων προς τον πλησίον· διότι πάντα, όσα ή χείρ αυτού έβρε του ποιήσαι, ως ή δύναμις αυτού, έποίησε· διότι και έζησεν εν Κυρίω, και απέθανεν εν Κυρίω, και ή όδός, ην πορεύεται σήμερα, είναι όδός αναπαύσεως από των φιλοτιμιών αυτού· περι τά καλά κόπων, και τά αγαθά έργα, άπερ έξεπλήρωσε πάντα εν καιρώ πριν έπέλθη της άπραξίας ή σκοτεινή νύξ, ιδού τά έργα ταύτα παρακολουθούσιν αυτόν νυν εις τον τάρον, μνημονευόμενά τε και περιθρυλούμενα· « Μακάριοι » οι νεκροί οι εν Κυρίω άποθνήσκοντες άπάρτι ναι, » λέγει τό πνεύμα· να αναπαύσωνται εκ των κόπων αυτών· τά δε έργα αυτών ακολουθεί μετ' αυτών (δ). » Ότι δε ταύτα αληθώς ούτως έχουσιν, εκ της βραχείας και επιτροχάδην γινομένης των του βίου αυτού άρηγήσεως ουδόλωσ θέλομεν άκριβάζει.

(α) Ιωάν. 6'. 4.
 (β) Προς Γαλάτ. 5'. 10.
 (γ) Αύτου, 9.
 (δ) Αποκαλ. ιδ'. 13.

του έτους 1787 εν τη κωμοπόλει της Ηπειρου Μεσσήν. Και σημνύεται λοιπόν πάλιν και επί τω τέκνω τούτω ή Ηπειρος, ή πολλούς τεκούσα άνδρας επί μεγάλη φιλογενεία διαπρέψαντας, οίτινες δικαίως διά τούτο παρά πάντων ήμών των λοιπών όμογενών επαινούνται και τιμούνται. Η πρώτη των θεοσεβών αυτου γονέων φροντις ήτο να παραδώσασιν τούτον τον πρωτότοκον αυτών υιον, ευθύς μετά την πρώτην παιδικήν αυτου ηλικίαν, εις τους εκεί διδασκάλους της κωμοπόλεως προς μάθησιν γραμμάτων, τά όποια όμως εν τοίς σχολείοις εκείνοις διά τάς τότε περιστάσεις όλίγη και άτελώς εδιδάσκοντο. Προς τελειότεραν δ' εκπαίδευσιν απέστειλεν αυτόν ό πατήρ κατά τό έτος 1797, δεκαετή όντα την ηλικίαν εις Θεσσαλονίκην· αλλά και εκεί δέν ετύχησε να εξακολουθήση επί πολυ την σπουδήν των γραμμάτων· διότι, ενσκηψάσης της πανώλους, εγκυτελιπεν αυτόν ό διδάσκαλος, άποχωρήσας εις μοναστήριον· ήναγκάσθη λοιπόν ούτω, και άκων, να διακούη την σπουδήν, της όποιας άκόρεστον διψων ήσθάνατο. Αλλ' εις τον Μιχαήλ Τσιτίσαν ή εκ των περιστάσεων τούτων προελθούσα έλλειψις τακτικής εις τά γραμματα εκπαιδεύσεως ανεπληρώθη έλλοθεν· διότι ή φύσις αφθόνως επεδάψιλευσεν αυτώ δύο ου τά τυχόντα χαρίσματα, νοός οξύτητα και κρίσιν βθεσίαν, άπερ έπειτα, της μόν ηλικίας προιούσης, της δε των πραγμάτων πείρας ερεπομένης, καλλιεργηθέντα, εις μεγάλην άκμήν ανεπτύχθησαν. Ευθύς δε τότε, τεσσαρακαδικέτης ών, ήργισεν ως φιλόστοργος παίς να σκέπτηται πώς εδύνατο μάλιστα να γείνη χρήσιμος εις τους ήδη γηράσκοντας γονείς· όθεν απέφασσε να διδαχθή ήν και ό πατήρ αυτου μετήργετο τέχνην του κατασκευάζειν μηλωτάς· και εμαθήτευσεν επί τούτω εν Θεσσαλονίκη υπό τεχνίτη επί δύο έτη, εν μεγάλη σκληραγωγία, άντι είκοσι μόνον γροσίων κατ' έτος μισθώμενος. Τό δ' ευτελέστατον τούτο των τεσσαράκοντα γροσίων ποσόν έχρησίμωσε, καθώς αυτός ό ασιδίμος διηγείτο πολλάκις εις τους περι αυτον, ως τό πρώτον κεφάλαιον των μετά ταύτα έμπορικών αυτου επιχειρήσεων. Ούτω δυσχερή ως επί τό πλείστον αρχήν έχονσι τά μεγάλα, και διά τούτο δικαίως θαυμάζονται οι εκ μικρών μεγάλην περιουσίαν μετά πόνον πολλου κτώμενοι. Διατρίψας δε είκοσι τρία έτη εν Θεσσαλονίκη, ένθα μετά παραδειγματικής πάντοτε τιμιότητος διετρέψε τό έμπορικόν στάδιον, ήλθε τω 1820 έτει εις Αλεξανδρείαν, όπου εύρίσκετο και ό άδελφός αυτου Θεόδωρος. Από ταύτης δε της εποχής ένταύθα, εν Αλεξανδρεία, ήργισεν ό βίος του ασιδίμου Μιχαήλ Τσιτίσα να διαλάμπη εν αγαθοεργίαις και πράξεσιν ενάρετοις· ένταύθα έτέθη ό λυχνος επί την λυχνίαν· ένταύθα ανεδείχθη ό έκλεκτός του άμπελωνος του Κυρίου εργάτης· ένταύθα διαπιστευθείς τό τάλαντον, δέν απέκρυψεν αυτό εν τη γη, άλλά πολλαπλάσιον εξ αυτου τό κέρδος άπέδειξε. Φέρε δ' εξετάσωμεν τον άνδρα πώς, άψ-

(α) Ιωάν. 6'. 4.
 (β) Προς Γαλάτ. 5'. 10.
 (γ) Αύτου, 9.
 (δ) Αποκαλ. ιδ'. 13.

οὐ ἐλθὼν κατώκησεν ἐν Ἀλεξανδρείᾳ, πάντα τὰ καλὰ, ὅσα ἡ χεὶρ αὐτοῦ ἔδρασε τοῦ ποιῆσαι, ὡς ἡ δόξα αὐτοῦ, ἐποίησε πῶς δηλονότι ἐσπούδασε νὰ πράξῃ τὰ καλά ἔργα πρὸς τὸν πλησίον, πρὸς τὸ ἔθνος αὐτοῦ, πρὸς τὴν περιλημμένη αὐτῷ πατριδα Ἑλλάδα.

Πατριωτισμῶνος ὢν ὑπὸ τῆς φύσεως, ὡς εἶπομεν, ὑπεροχῇ ἀγγινοῖας καὶ σπανία συνέσει, ἐδυνάθη, εὐθύς μετ' ὀλίγον ὕστερον ἀπὸ τῆς ἀρξίσεως αὐτοῦ εἰς Ἀλεξανδρείαν, νὰ κερδήσῃ τὴν εὐνοίαν τοῦ σατραπῆ τῆς Αἰγύπτου Μεχμέτ Ἀλῆ, ὅστις, ἐκτιμῶν τὰ μεγάλα τοῦ ἀνδρὸς πλεονεκτήματα, τοσοῦτον αὐτὸν ἠγάπησεν, ὥστε ὡς ἓνα τῶν οικείων εἶχε, καὶ τὴν συντητὴν αὐτοῦ γνώμην ἤκουε πολλάκις περὶ πολλῶν τῆς ἐπικρατείας ὑποθέσεων. Τεκμήριον δὲ μάλιστα τῆς ἰδιαζούσης τοῦ Αἰγυπτίου τούτου ἀντιβασιλείας εὐνοίας τε καὶ οικειότητος πρὸς τὸν Μιχαὴλ Τοσίτσαν εἶναι, ὅτι συμπαρέλαθεν αὐτὸν συνῆδισεν εἰς τὴν κατὰ τὸ ἔτος 1838 ἐπίσημον ἐκείνην δι' ἄνω μνησίων ἀποδημίαν εἰς Σενάαρ τῆς Νοβίας πρὸς εὔρεσιν μεταλλείων χρυσοῦ. Ὁ δὲ ἀοιδίμος Μιχαὴλ ταύτην τοῦ σατραπῆ τὴν ἀγάπην καὶ τὴν παρ' αὐτῷ δύναμιν ἀείποτε μετεχειρίσθη ἐπ' ἀγαθῷ τῆς Ἑλλάδος· διότι καθ' ὅλον τὸ διάστημα τοῦ ὑπὲρ ἀνεξαρτησίας Ἑλληνικοῦ ἀγῶνος, κατὰ πᾶσαν εὐκαιρὸν διδομένην αὐτῷ περιστάσιν, γενναίας βοηθείας ἀπέστειλε πρὸς τοὺς ὑπὲρ τῶν ὅλων ἀγωνιζομένους Ἕλληνας. Καὶ οὐχὶ δὲ μόνον τότε κατὰ τοῦτον τὸν τρόπον, ἀλλὰ καὶ διὰ παντὸς ἔπειτα τοῦ χρόνου δὲν ἔπαυσε παντοιοτρόπως εὐεργετῶν τὴν Ἑλλάδα, ἀπειδὴ τὸν πλοῦτον αὐτοῦ προχέων εἰς αὐτὴν καὶ ὑπὲρ αὐτῆς καὶ, καθόλου εἰπεῖν, ὑπὲρ κραταιώσεως τοῦ ἑλληνισμοῦ. Μαρτυροῦσί μου τὸν λόγον αἱ πολλαὶ ὑπὸ τούτου τοῦ πνεύματος ὑπαγορευθεῖσαι φιλοanthρωπικαὶ αὐτοῦ πράξεις· ἐξαγοράζει αἰμακλώτους Ἕλληνας, ἐλευθίως εἰς Ἀλεξανδρείαν ἀπαγομένους κατὰ τὸν χρόνον ἐκεῖνον τοῦ ὀλεθρίου πολέμου· ἐκπέμπει ἐκ τούτων εἰς τὰ διδασκῆρια τῆς Εὐρώπης πολλοὺς τῶν ἐν νεανικῇ ἡλικίᾳ ὄντων, καὶ μετὰ τὴν τῶν σπουδῶν αὐτῶν ἀποπεράτωσιν φροντίζει περὶ τῆς ἀποκαταστάσεως αὐτῶν, εὐλογοῦντων μετ' εὐγνωμοσύνης αἰδίου τῶν μέχρι τῆς σήμερον ἐπιζώντων τούτου τοῦ λυτρωτοῦ, τοῦ εὐεργέτου, τοῦ σωτήρος αὐτῶν τὸ ὄνομα· γίνεται ἐν Αἰγύπτῳ ὁ πρωταθλητὴς εἰς τὴν τῆς ἑλληνικῆς παιδείας ἐξάπλωσιν. Ἐν τῇ ἑλληνικῇ τῆς Ἀλεξανδρείας κοινότητι, τῆς ὁποίας παρ' ὅλον τὸν χρόνον τῆς ἐκεῖ διατριβῆς αὐτοῦ διετέλει ὢν πρόεδρος, παρὰ πάντων τιμῶμενος καὶ ἀγαπημένος, νέος ἀναρῶμενος Πτολεμαῖος, φίλος τῶν ἀδελφῶν αὐτοῦ ὁμογενῶν, καὶ τρία λαμπρότατα σχολεῖα ἐκ θεμελίων ἀνοικοδομῆναι, τὸ μὲν ἀλληλοδιδασκικόν, τὸ δὲ ἑλληνικόν, τὸ δὲ τρίτον, τῶν κορασιῶν, δαπανήσας ὑπὲρ αὐτῶν 120 χιλιάδας ταλλήρων, καὶ προικοδοτήσας αὐτὰ πλουσιοπαρόχως πρὸς διατήρησιν τῶν ἀναγκαιῶν διδασκάλων· ζηλωτὴς δὲ τῶν θεῶν ὑπάρχων ἀπὸ παιδικῆς ἡλικίας, καὶ ἀγαπῶν πάντοτε

τὴν εὐπρέπειαν τῶν οἰκῶν τοῦ Θεοῦ, ἀγοράζει γῆπεδον 20 χιλιάδων πήχων ἀντὶ 80.000 ταλλήρων, καὶ ἀνεγείρει ἐπ' αὐτοῦ, οἰλοτιμῶς συνδραμόντων καὶ τῶν λοιπῶν ἐκεῖ ὁμογενῶν, ναὸν μετὰ κωιδωσασαίων μεγαλοπρεπέστατον, ὑπερβάλλοντα κατὰ τὸ κάλλος πολλοὺς τῶν ἐν τῇ θρακικῇ αυτοκρατορίᾳ νέων ἀνακλιζέει τὸ πρότερον κτισθὲν ὑπὸ τοῦ ἀδελφοῦ αὐτοῦ Θεοδώρου νοσοκομεῖον· δωρεῖται εἰς τὴν κοινότητα ἰδίον νεκροταφεῖον, καὶ ἀμφοῖν ἄλλα πράττει ἔργα φιλόanthρωπα καὶ θεοφιλῆ, συμποσοῦμένων πάντων τῶν ἐν Αἰγύπτῳ γενναίων αὐτοῦ εὐεργετημάτων εἰς ἑκατομμύριον δραχμῶν. Ἄλλ' εἰς τὴν χώραν τῆς Αἰγύπτου παραίτιος οὐ τῆς τυχοῦσης ὠφελείας ἔγινε προσέτι ὁ ἀοιδίμος Μιχαὴλ καὶ διὰ τῆς γεωργίας· αὐτὸς πρῶτος ἔλαβε παρὰ τοῦ σατραπῆ Μεχμέτ Ἀλῆ γαίαν εἰς καλλιέργειαν, εἰς ἣν ἐδαπάνησε μὲν κατ' ἀρχὰς πολλὰ, ἀλλὰ ταχέως καὶ ἀπέλαβε τὴν ἐκ τῆς ἐπιμελείας καὶ τῶν κόπων αὐτοῦ ἀμοιβήν, καὶ κατέδειξεν οὕτως εἰς τοὺς ἐγγωρίους τὴν ἀφρονον ταύτην πηγὴν τοῦ πλοῦτου καὶ τῆς εὐδαιμονίας· ἀπερῆμιδιώκοντες καὶ ἐκείνοι, ἤρχισαν νὰ μιμῶνται τὸ κάλλος αὐτοῦ παράδειγμα, καὶ ν' ἀσχολῶνται μετὰ προθυμίας περὶ τὴν καλλιέργειαν καὶ τὴν φυτείαν, μεταβάλλοντες εἰς εὐρόρους καὶ εὐκάρπους τὰς ἐρήμους καὶ ἀγρόους τῆς Αἰγύπτου γαίας. Αἱ δὲ μεγάλωδροι τοῦ ἀνδρὸς προσφοραὶ, τὰς ὁποίας ἀπὸ τῆς ἀνακηρύξεως τῆς βασιλείας προσήνεγκεν εἰς τὰ ἐκπαιδευτικὰ τῆς ἐλευθέρως Ἑλλάδος καθιδρύματα καὶ πρὸς ἐκτέλεσιν σκοπῶν ἄλλων μεγάλων, ὑπερβαίνουσι τὰς ἑκατὸν χιλιάδας δρ. ἐν ᾧ δικαίως καὶ εὐεργέτης τοῦ ἑλληνικοῦ πανεπιστημίου ἀνεγράφη μετὰ τῶν λοιπῶν οἰλομύσων καὶ εὐεργετῶν αὐτοῦ, καὶ ἐπίτιμος πρόεδρος τῆς ἐν Ἀθήναις Φιλοκατασκευατικῆς Ἐταιρίας ἀνηγορεύθη, καὶ ὡς ἐνθέρμος προστάτης τῶν ἐν Ἑλλάδι ἐθνικῶν ἐπιχειρήσεων ἀνεγνωρίσθη, καθὼς μαρτυρεῖ ἡ φιλογενεστάτη συνδρομὴ αὐτοῦ εἰς τὴν πολλὰς καὶ παντοίας ὠφελείας ἐπαγγελλομένην ἀρτισύστατον ἀτμοπλοικὴν Ἑταιρίαν, τῆς ὁποίας ἑκατὸν μετοχὰς πρῶτος αὐτὸς ἔλαβε.

Πρὸς δὲ τὴν ἰδίαν αὐτοῦ πατριδα τὸ Μέσσοβον ὁποῖός τις ὁ ἀείμνητος Μιχαὴλ; Ἀπειδὴ καὶ εἰς αὐτὴν παρέσχε τὰς εὐεργεσίας αὐτοῦ· διότι καὶ καθ' ὅσον ὠκοδόμησεν ἐπὶ τινος τῶν εἰς τὴν πόλιν ἀγορῶν ὁδὸν πρὸς ἀνάπαυσιν τῶν ὀδοιπορούντων, καὶ τρία σχολεῖα, ἀλληλοδασκικόν, ἑλληνικόν, καὶ τρίτον τῶν κορασιῶν, τὰ προσφορώτατα ταῦτα ὄργανα τῆς πνευματικῆς τοῦ ἀνθρώπου μορφώσεως καὶ τοῦ ἐξευγενισμοῦ, ἀδοσάτη δαπάνη ἀνήγειρε, καὶ δι' ἀναλόγου προικοδοτήσεως τὴν διατήρησιν τῶν ἐν αὐταῖς διδασκάλων ἐξησφάλισεν.

Τοιοῦτος ὁ μακάριος Μιχαὴλ ἀνὴρ, ὡς ἐκ τῶν εὐεργετημάτων ἔγινε δῆλον, διακριθεὶς κυρίως καὶ μάλιστα διὰ τὴν ἀκρὰν αὐτοῦ φιλογένειαν καὶ τὸν ἀκρατοῦ ἑλληνισμόν. Χάριν τοῦ ἑλληνισμοῦ τούτου ἔπραξεν ὅσα γενναῖα καὶ μεγάλα ἐν Ἀλεξανδρείᾳ καὶ Μεσσίβῳ κατέσχεσε· διὰ ταύτην τὴν ἀ-

δολον αὐτοῦ πρὸς τὴν Ἑλλάδα ἀγάπην προύτιμησε νὰ ἐγκαταλείψῃ τὸν κατὰ πάντα ἀνετον καὶ ἐν τιμῇ βίον, τὸν ὅποιον ἔζη ἐν Αἰγύπτῳ, καὶ ἐλθὼν κατώκησεν ἐν τῇ ποθεινῇ ταύτῃ γῇ, ἵνα πνέῃ τὸν ἐλεύθερον αὐτῆς ἀέρα, καὶ χαίρῃ ὡς καλὸς πολίτης διὰ τὰ ἐκ τῆς εὐνομίας προερχόμενα καλά. Ἐμακάριζε δὲ πάντοτε τοὺς Ἕλληνας διὰ τὴν ἀνάκτησιν τῆς ἐλευθερίας αὐτῶν, καὶ πρὸς τοὺς προερχομένους αὐτῷ ἐξέφραζεν ἢν ἠσθάνετο ἐνδόμυχον ἀγαλλίασιν, βλέπων τὴν Ἑλλάδα ὑπὸ σκῆπτρον διατελοῦσαν βασιλικόν, ὅπερ ἐθεώρει ὡς τὴν μόνην αὐτῆς σωτηρίαν. Εἰς τὴν προσφιλῆ αὐτῷ ταύτην Ἑλλάδα καὶ διὰ διαθήκης ἐπιδαφιλεύει, ὡς διαθυρῶν λειτῶν, τὰς ἐκνετοῦ ἀγαθοεργίας, κληροδοτῶν αὐτῇ γενναιοτάτην χρηματικὴν ποσότητα. Ὅθεν ἡ Κυβέρνησις τοῦ σεβαστοῦ ἡμῶν Βασιλέως, τὸ πρὸς τὴν Ἑλλάδα τοῦτο αἶσθημα αὐτοῦ περὶ πολλοῦ ποιουμένη, καὶ τὴν σύνεσιν αὐτοῦ ἐκτιμῶσα, ἀπέδειξεν αὐτὸν, ἐν Ἀλεξανδρείᾳ ὄντα, γενικὸν πρόξενον τῆς Ἑλλάδος, τῆς ὁποίας τὰ συμφέροντα ἀσילוκερδέστατα πάντοτε ἐπροσάταυσεν ἀπένευμε δὲ αὐτῷ καὶ τὰ ἀνώτερα τῶν παρασῆμων, καὶ σήμερον ἐξαιρετικὰς τιμαῖς τὴν κηδεῖαν αὐτοῦ ἐτίμησεν.

Ἐν δὲ τῇ ἰδιωτικῇ βίῳ ἦτο ὁ ἀείμνητος Τοσίτσας κρείστων παντὸς ψόγου καὶ κατὰ πάντα ἐνάρετος· σύζυγος ἀγαπητὸς καὶ εἰς τοὺς λοιποὺς συγγενεῖς αὐτοῦ σεβαστός· αὐτὸς ἀνέβριψε τὸν μακαρικτὴν ἀνεψιὸν αὐτοῦ Νικολαὸν Στουρνάρην, τὸν σπάνιον ἐκεῖνον διὰ τὸ φιλόπατρι ἀνδρα, καὶ ἐνεστάλαξεν εἰς τὴν εὐγενῆ αὐτοῦ καρδίαν τὰ ὑψηλὰ καὶ γενναῖα ἐκείνα φρονήματα καὶ αἰσθήματα, τῶν ὁποίων δὲν ἀπαντῶνται πολλὰ τὰ παραδείγματα· εὐπροσήγορος ἦτο πρὸς πάντας καὶ πλήρης πραότητος· οὐδέποτε οὐδένα ἐψύχρανεν· οὐδέποτε οὐδεὶς αὐτὸν ἤκουσε κατηγοροῦντα ἄλλων· ἦτο δὲ πρὸ πάντων εὐσεβὴς εἰς τὸ θεῖον καὶ εἰς τὴν ἱερὰν ἡμῶν θρησκείαν πιστός, τηλικούτον ζῆλον πνέων ὑπὲρ τῆς κραταιώσεως τοῦ ἐν τῇ Ἀνατολῇ χριστιανισμοῦ, ὥστε ἐν Αἰγύπτῳ συνέλαβε ποτε τὸν θεοφιλῆ σκοπὸν ν' ἀγοράσῃ Αἰθιοπίας, νὰ ἐκπαιδεύσῃ αὐτοὺς ἐν Ἑλλάδι, καὶ ν' ἀποστείλῃ ἔπειτα εἰς Ἀθυσσινίαν πρὸς ἐξάπλωσιν τῆς ὀρθοδόξου πίστεως· αὐτὸς προσέτι εἰς δόξαν τῆς χριστιανικῆς ἐκκλησίας, συναργὸς συμπαραλαβῶν καὶ τοὺς ἐν Ἀλεξανδρείᾳ ὁμογενεῖς, ἐνίσχυσεν ἀπὸ τοῦ ἔτους 1844 τὸν πατριάρχην Ἀλεξανδρείας εἰς τὰς προνομίας αὐτοῦ, καὶ κατώρθωσε νὰ ἐκλέγηται ὑπὸ τῆς ἐκείνου αὐτοῦ, καὶ νὰ προχειρίζηται ἐν Ἀλεξανδρείᾳ ὑπὸ τριῶν ἀρχιερέων.

Ταῦτα ἐκ τοῦ βίου τοῦ ἀοιδίμου Μιχαὴλ Τοσίτσα αὐτοσχεδίως ἔστωσαν ἐνπαῦθα εἰρημένα καὶ ἐλλειπῶς· διότι καὶ αὐτὸς διὰ τὰς ἀρετὰς καὶ τὰς θεοφιλείς αὐτοῦ πράξεις ἀνίκει εἰς τοὺς ἀνδρας ἐκείνους τοῦ ἡμετέρου γένους, τῶν ὁποίων ἡ βιογραφία, ἡ μέλλουσα ν' ἀπαρτίσῃ τῆς καθ' ἡμῶς νεωτέρης ἱστορίας τὰ λαμπρότερα κεφάλαια, ἐργάταια αὐτὴν εἰς ἄκρον· δὲν τὴν ἐκακομεταχειρίγον πρέπει νὰ γείνη καλῶν τὰ μάλιστα ἐπιτε-

ξίου. Καὶ σὺ μὲν νῦν, μακάριε ψυχῇ τοῦ Μιχαὴλ, ἐγκαταλείπουσα τὸν μάταιον καὶ φθαρτὸν τοῦτον κόσμον, καὶ ἀνερχομένη πρὸς τὸν καλέσαντα Κύριον, ἐνθα ἐπισκοπεῖ τοῦ Θεοῦ αὐτοῦ προσώπου τὸ φῶς, λάβε παρ' αὐτοῦ τοῦ μισθαποδότου καὶ ἀπροσωπολήπτου βραβευτοῦ ἀντάξια τῶν καλῶν σου ἀγῶνων τὰ ἄλλα· διότι ἐποίησας, ὡς ἡ δόξα σου, πάντα τὰ καλά, ὅσα ἔδρασε ἡ χεὶρ σου τοῦ ποιῆσαι πρὸς τὸν πλησίον, πρὸς τὸ ἔθνος σου, πρὸς τὴν πατριδα Ἑλλάδα· ἡμεῖς δὲ, ἀδελφοί, μέλλοντες νὰ προπέμψωμεν εἰς τὸν τάφον καὶ νὰ παραδώσωμεν εἰς τὴν κοινὴν μητέρα γῆν τὸ φθαρτὸν σκῆνος τοῦ ἀπ' ἡμῶν χωρισθέντος τούτου ἀδελφοῦ, ὑψώσωμεν χεῖρας ἰκετιδίας εἰς τὸν ὕψιστον καὶ ἐπουράνιον Θεόν, καὶ διὰ τῶν σεβασμιωτάτων ἀρχιερέων ἐπικαλεσώμεθα τὸ μέγα αὐτοῦ ἔλεος, ἵνα, εἴτι ὁ μακαρίτης Μιχαὴλ ὡς ἀνθρώπος ἐν τῷ βίῳ ἐπλημμέλησε, συγχωρήσῃ αὐτῷ ὡς παλιεῦσπλαγχνος καὶ οἰκτίρμων Θεός, ἐπισφαινόντες τρεῖς τό. Αἰωνία σου ἡ μνήμη, ἀξιωμακάριστε εὐεργέτα τῆς Ἑλλάδος Μιχαὴλ!

Η ΕΡΗΜΟΣ ΟΙΚΙΑ.

Διήγημα.

(Τέλος. Ἰδε φυλλ. 170. σελ. 46)

— Ἄ! κυρία μου, ἐπανελάθεν ἡ γρατῆ, δὲν ἔχω νὰ κάμω ἄλλο παρὰ νὰ ἐξημερεύω διὰ λέξεων ὅ,τι διπνεκῶς συλλογίζομαι! Δις μόνον ἐδιηγήθην αὐτὴν τὴν λυπηρὰν ἱστορίαν, ἐπειδὴ διὰ τὴν ἀγάπην τὴν ὁποίαν ἔτρεφα πρὸς τὴν κυρίαν μου δὲν ἐπεθύμουν νὰ λέγω τοιαῦτα πράγματα εἰς ὄσους τὴν ἐγνωρίζαν, ἀλλ' ὅσakis τὰ διηγούμαι κοιμῶμαι πλέον ἡσυχη. Μὲ φαίνεται ὅτι ἀνακουφίζομαι ὅταν λέγω τὸ μυστικὸν εἰς ἄλλους.

— Ἦσθε πολὺ ἀφρωσιωμένη εἰς τὴν Κυρίαν Μποζενού; τὴν ἠρώτησα.

— Ἦ μήτηρ μου ὑπῆρξε τροφὸς τῆς, καὶ ἡμεῖς ἀνετράφημεν ὡς ἀδελφοί· δὲν μ' ἐκρυπτε ποτὲ τοὺς στοχασμούς τῆς, καὶ τὸ ἤξεύρει ἡ Παναγία, οἱ στοχασμοὶ τῆς δὲν θὰ μὲ κλείσουν τὸν παράδεισον, ἐπειδὴ ἦσαν ἀδολοὶ ὡς τὸ νερόν.

— Ὑποθέτω ὅτι θὰ ὑπέρερε πολὺ μαθοῦσα τὸν θάνατον τοῦ ἐξαδέλφου τῆς, ἐπανελάθον. Πόσος καιρὸς παρήλθε πρὶν νυμφευθῆ τὸν Κόμητα; ἐπειδὴ ἀπ' ὅσα ἤκουσα συμπεραίνω ὅτι τὸν ἐνυμφεύθη.

— Ναι, κυρία, τὸν ἐνυμφεύθη, σχεδὸν μετὰ ἓν ἔτος ἀπ' οὗ κατὰ κακὴν τύχην ἐφθασεν ἡ εἰδήσις. Δὲν λέγω ὅτι συνέζη μὲ τὴν του δυστυχῆς, διότι ἠγάπα αὐτὴν εἰς ἄκρον· δὲν τὴν ἐκακομεταχειρίζτο, ἀλλὰ ἦτον ζηλότυπος, καὶ, Κύριος οἶδε, τίνα

εξήλθε, επειδή δὲν εἶχε κανένα ἀντίζηλον. Αὐτὸς ἡγάπα ὅμως ὡς θερμὸς Ἴσπανός, καὶ ἴσως ἤσθλα- νατο ὅτι δὲν ἀνταγαπάτο ἐξίσου. Καὶ πῶς ἐδύνατο αὐτὴ νὰ τὸν ἀγαπήσῃ ἐν ᾧ εἶχε παραδομένην ἔλπην τῆς τῆν καρδίαν εἰς τὸν ἐξαδελφόν τῆς; Καὶ ὅμως τὴν ἤρεσκεν ὁ Κόμης, καὶ δὲν ἤμ.πορῶ νὰ εἰπῶ ὅτι συνέζων δυστυχῶς δὲν τὴν ἤρεσκεν ὅμως ἡ Ἰσπανία οὔτε ἡ οἰκογένεια μεταξὺ τῆς ὁποίας ἔζη. Ἡ κατοικία τοῦ Κόμητος ἦτον σκοτεινοτάτη. Τὸ κατ' ἐμὲ ἐφοδούμην διαβαίνουσα ἐν καιρῷ νυκτὸς τοὺς θολωτοὺς διαδρόμους τῆς, καὶ ἀναβαίνουσα ἐκεῖνας τὰς πλατείας καὶ σκοτεινὰς κλίμακας διὰ νὰ ὑπάγω εἰς τὸν κοιτῶνά μου. Ἀλλ' ἐπειδὴ ἦτον παλαιότατον κτῆμα τῆς οἰκογενείας τοῦ Κόμητος, αὐτὸς τὸ ἡγάπα, καὶ πρὸς μὲν εὐχάριστον τῆς Κυρίας Ἐνριέττης, ἦλθε νὰ κατοικήσῃ εἰς τὴν πατρικὴν τῆς οἰκίαν.

— Ἀλλὰ καὶ αὐτὴ εἶναι ἀναμριβόλως φοικτή, εἶπον.

— Φοικτὴ! ὑπέλαθεν ἡ Ῥοδίνη. Τώρα βέβαια, ὅτε, τολμῶ εἰπεῖν, εἶναι καὶ ἀφωρισμένη, ὅχι ὁ- μως τότε. Ἄ! εἰς τὸν καιρὸν τοῦ γέροντος Μπο- ζενού ἦτον χαριστάτη ἡ θέσις αὐτῆ, καὶ ἐκτὸς τούτου ἡ κυρία μου τὴν ἡγάπα ἐξ αἰτίας τῶν εὐτυ- χῶν ἡμερῶν τὰς ὁποίας ἐπέρασαν εἰς αὐτήν καὶ ὅταν ἐπλησίασαν ὁ καιρὸς καθ' ὃν ἐμελλε νὰ γεννησῇ τὸ πρῶτόν τῆς τέκνον παρεκάλεσε τὸν Κόμητα νὰ τὴν φέρῃ ἐδῶ. Ἐπεθύμει νὰ ἔχῃ πλησίον τῆς τὴν μητέρα μου, ἥτις ἦτον ὡς ἄλλη μήτηρ τῆς, καὶ ἀρ' οὗ τὸν εἶπεν ὅτι ἤσθλανατο βέβαιον τὸν θάνατόν τῆς ἐν ἔμμεν ἀκόμη εἰς Καταλωνίαν, αὐτὸς ἐνέ- δωκεν εἰς τὴν ἐπιθυμίαν τῆς, καὶ ἦλθον ἐδῶ. Ἐ- κράξαμεν ἱατρὸν καὶ τὰ πάντα ἐγένον ἐν τάξει· αὐτὴ δὲ ἡ ταλαίπωρος εὐχαριστεῖτο τόσο μὲ τὴν ἰδέαν ὅτι ἐμελλε ν' ἀποκτήσῃ παιδίον ὥστε, ὅταν συνήθως ἐκαθήμεθα ὁμοῦ βράπτουσαι τὰ ἐνδύματα τοῦ μικροῦ τὸ ὁποῖον ἐμελλε νὰ γεννηθῇ, ὡμί- λει μὲ ἀπειρὸν πόθον περὶ τοῦ τί ἤθελε κάμει μὲ αὐτὸ καὶ πῶς ἠθέλαμεν τὸ ἀναρβέψαι καὶ ἐβλεπε πραγματικῶς νὰ λησμονῇ ὅτι δὲν ἦτον ὑπαν- δρευμένη μὲ ἐκεῖνον τὸν ὁποῖον ἡ νεανική τῆς καρ- δία εἶχε ἐκλέξει.

Τοιαυτοτρόπως, κυρία μου, ἐξηκολούθησεν ἡ Ῥοδίνη ἀπομάζασα τοὺς τυφλοὺς ὀφθαλμούς τῆς διὰ τῆς ἀκρας τοῦ περιζώματός τῆς, ἤμεθα ὅλοι, ὡς θὰ ἐνοήσετε, ἀρκετὰ εὐτυχεῖς, περιμένοντες τὴν γέννησιν τοῦ παιδίου, ὅταν ἐν ἀπόγευμα ἐν ᾧ ὁ αὐθέντης μου καὶ ἡ κυρία ἐπεριθιάζαν ἐρ' ἀ- μάξης, καὶ ἐγὼ βλεπούσα διὰ τῶν κινκιδίων τῆς πύλης τοῦ κήπου τοὺς ἐπερίμενα διότι εἶχαν ἀργο- πορήσει περισσότερο τοῦ συνήθους, εἶδα ἀνθρωπὸν ἐρχόμενον μετὰ σπουδῆς πρὸς τὸ μέρος ὅπου εὐρισκό- μιν ὁ ἄνθρωπος αὐτὸς καθ' ὅσον μ' ἐπλησίαζε μὲ κατετρόμαζεν, ἐπειδὴ ὑπέθετα ὅτι ἦτον φάντασμα. Τὸν παρετήρησα ἐκ νέου, καὶ κυριευθεῖσα ὑπὸ φρίκης διευθύνθη δρομικῶς πρὸς τὴν οἰκίαν· ἀλλὰ προτοῦ φθάσω ἀνοίξε τὴν πύλην καὶ ἐμβήκεν εἰς τὸν κῆπον.

— Ποῖος ἦτον; ἠρώτησα.

— Ὁ Εὐγένιος, κυρία μου, ὁ Εὐγένιος δὲ Μπο- ζενού, ὁ ἐξαδελφός τῆς κυρίας μου, ἀπεκρίθη ἡ Ῥοδίνη. — Ῥοδίνη, ἀνέκραξε, Ῥοδίνη, μὴ φοβῆ-σαι σὲ βεβαιῶ, δὲν εἶμαι φάντασμα. Ὑποθέτω πῶς ἠκούσατε ὅτι μ' ἐρόνευσαν. Ἀλλ' ὡς βλέπετε δὲν συνέβη τοιοῦτόν τι μ' ἐλάβον μόνον αἰγμάλω- τον, καὶ χάριτι θεῆα εἶμαι τώρα ἐδῶ ζῶν καὶ ἡγιής! Τί κάμνει ἡ ἐξαδέλφη μου; Ποῦ εἶναι;

Σὰς ἀφίνω νὰ κρίνετε, κυρία μου, πῶς μ' ἐφάνη ὅταν ἤκουσα αὐτοὺς τοὺς λόγους, ἐξηκολούθησεν ἡ γραῖα. Μ' ἐφάνη ὅτι μαῦρος πέπλος μ' ἐσκέπασε τοὺς ὀφθαλμούς, ἐπὶ τοῦ ὁποῖου ἀνεγίνωσα ταῦτα· *Δυστυχία! Δυστυχία! Δυστυχία!* Δὲν ἔμπόρουν νὰ εἰπῶ ὑπὸ ποῖαν μορφήν ἡ δυστυχία αὐτὴ ἐμελλε νὰ παρουσιασθῇ, οὐδ' ἐμάντευα τὴν μορφήν τὴν ὁποῖαν ἀκολουθῶς ἐλαβεν· ἀλλ' ὅπισθεν τοῦ σκοτεινοῦ ἐκεῖνου παραπετάσματος τὸ ὁποῖον ἐκρυ- πτεν ἀπὸ τοὺς ὀφθαλμούς μου τὸ μέλλον, εἶδα ὅτι δὲν ὑπῆρχεν ἄλλο τι εἰμὴ συμφορὰ εἰς τὸ πρόσω- πον τῆς γῆς διὰ τὰ τρία ἐκεῖνα ὄντα. Ὁ Θεὸς νὰ τοὺς εὐτυχεύσῃ! εἶπα κατ' ἐμαυτήν καὶ ἐλ- πίζω ὅτι ἡ εὐχὴ μου εἰσκούσθη τοῦλάχιστον διὰ τὴν μέλλουσαν ζωὴν, καθότι ὡς πρὸς τὴν παρού- σαν δὲν τοὺς ἔφερε καμμίαν ὠφέλειαν. Ὁ πρῶτος φόβος μου, κυρία μου, ὑπῆρξε μὴ ὁ Κόμης τὸν εὐρῆ ἐκεῖ εἰς τὴν ἐπιστροφὴν του, ἐπειδὴ ἦμην βε- βαία ὅτι ἐὰν συναπαντῶντο ἤθελεν ἀκολουθήσει αἰματοχυσία· διὸ χωρὶς ν' ἀποκριθῶ εἰς τὰς ἐ- ρωτήσεις του τὸν παρεκάλεσα νὰ ὑπάγῃ εἰς τὴν οἰκίαν τῆς μητρός μου, ὑποσχομένη ὅτι ἤθελα ἀμέσως τὸν ἀκολουθήσει καὶ τῶ διηγηθῇ τὰ πάντα· ἀλλ' ἡ παράκλησίς μου αὐτὴ καθὼς καὶ ἡ φοικτὴ καὶ ταραχὴ ἀπὸ τὰς ὁποίας κατειχόμην τὸν ἑκα- μαν διὰ μιᾶς νὰ ὑποπτεύσῃ τὴν ἀλήθειαν καὶ νὰ μὲ λάθῃ ἀπὸ τὴν χεῖρα μετόσθην ὁρμήν, ὥστε ἐφαι-νοντο εἰς αὐτὴν πολλὰς ἡμέρας τὰ ἴχνη τῶν δα- κτύλων του· μὲ ἠρώτησεν ἐν ἡ ἐξαδέλφη του ἡ- τον ὑπανδρευμένη. — Ναι, ἀπεκρίθη· ὑπέθεσεν ὅτι ἦσα ἀποθνήσκων, εὐρισκετο εἰς ἔλλειψιν χρη- μάτων, καὶ ἤξεύρεις ὅτι ὁ πατὴρ τῆς κατὰ τὴν στιγμήν τοῦ θανάτου του τὴν παρήγγειλε νὰ . . .

— Εἶναι ὑπανδρευμένη μὲ τὸν Ἰσπανόν, μὲ τὸν Ῥουὶ Γοντζάλεξ; ἠρώτησε μὲ ἤθος ὁποῦ ὁ Θεὸς νὰ μᾶς λυτρώσῃ (ἐνταῦθα ἡ γραῖα διέκοψε τὸν λό- γον ἵνα ἀναλάβῃ ἀπὸ τὴν λύπην τῆς ἀναμνήσεως). — Ναι, ἀπεκρίθη μὲ τὸν Ῥουὶ Γοντζάλεξ, ὁ ὁ- ποῖος ἂν σὲ ἰδῇ ἐδῶ θὰ σὲ φανεύσῃ ἀρκετῶς. — Ἄς μὲ φανεύσῃ, ἀνέκραξεν ἐκεῖνος. — Ἀλλὰ τοῦτο θὰ γίνῃ αἰτία τοῦ θανάτου τῆς ἐξαδέλφης σου, ἐπανέλαβα, ἡ ὁποία μάλιστα εἶναι . . . εἶ- ναι . . . δὲν εἶχα καρδίαν νὰ προχωρήσω. — Τί; ἠρώτησεν αὐτός. — Εἶναι ἐγγυὸς καὶ πλησιάζει νὰ γεννησῇ, ἀπήντησα. Ὁ Εὐγένιος συνάψας τὰς δύο του χεῖρας τότε τὰς ἐκτύπησε κατὰ τοῦ με- τώπου του, κρᾶζων. Πρέπει νὰ τὴν ἰδῶ. — Εἶναι ἀδύνατον, ἀπήντησα· ὁ Κόμης δὲν τὴν ἀφίνει οὐδὲ στιγμήν μόνην. — Καὶ ποῦ εὐρίσκεται τώρα; μὲ ἠρώτησεν. — Εἶναι εἰς τὸν περίπατον· εἰς ἀμαξίαν

κιανοῦ χρώματος, καὶ ἀπὸ στιγμήν εἰς στιγ- μὴν τοὺς περιμένω. Ὑπαγε, ὑπαγε δι' ἀγάπην Θεοῦ, ὑπαγε εἰς τὴν οἰκίαν τῆς μητρός μου. — Εἶδα τὴν ἀμαξίαν, εἶπε ἐκεῖνος μὲ πικρὸν μειδίσμα. Διέβη πλησίον μου εἰς Νουαρμουτιέ. Πῶς ἐδυνάμην νὰ ὑποθέσω . . . Καὶ τὸ χεῖλός του ἔτρεμα, καὶ τὸ πρόσωπόν του ἔνεκα τῆς ἀδυστοχίας ἐταράχ- τετο ἀπὸ σπασμοῦ. Πρέπει καὶ θελῶ νὰ τὴν ἰδῶ, ἐπρόσθεσε, καὶ πρέπει νὰ μὲ βοηθήσῃ εἰς τοῦτο, διότι ἄλλως θὰ ἦναι χειρότερον δι' ὅλους μας. Κρούει με εἰς τὸν κοιτῶνά τῆς· ὑποθέτω ὅτι ὁ Κόμης δὲν κοιμάται ἐκεῖ. — Ὅχι, ἀπεκρίθη, ἀλλὰ συχνάκις παγαίνει ἐκεῖ ἐν ᾧ ἡ Ἐνριέττη ἐνδύεται, καὶ συνομιλεῖ μὲ αὐτήν. — Βάλε με εἰς τὸ σπουδαστήριον, ἐπανέλαθεν· ἐκεῖ ὑπάρχει ἀρ- κετὸς τόπος διὰ νὰ κρυφθῶ ὑπὸ τὰς βιβλιοθήκας. Τότε θὰ ἠμπορέσῃς νὰ τὴν ὁμιλήσῃς, καὶ ὅταν αὐτὸς τὴν ἀφήσῃ μόνην κατὰ τὸ διάστημα τῆς νυκτὸς, δύνασαι νὰ μ' ἀνοίξῃς. — Θεὸς μου! ἀνέκραξε, ἐν ᾧ τὰ γόνατά μου ἤρχισαν νὰ λυγίζωνται, ἀκούω κρῆ- τον ἀμάξης καὶ θὰ φθάσῃ ἀμέσως. — Κάτις ὅπως θέλεις, μὲ εἶπεν ἂν δὲν μὲ βοηθήσῃς σὺ νὰ τὴν ἰδῶ, θὰ τὴν ἰδῶ καὶ ἄνευ τῆς βοηθείας σου· θὰ μείνω ἐδῶ ὅπου εὐρισκομαι. Καὶ ταῦτα λέγων ἐκτύπησε τὴν ῥάβδον του κατὰ γῆς μὲ ὁρμήν δεικνύουσαν ὅτι ἦτον ἀποφασιζόμενος νὰ κάμῃ ὅ,τι ἔλεγε. — Φύγε, δι' ἀγάπην Θεοῦ, ἐρόναξε, διότι ἡ ἀμαξία ἐπλη- σίασε καὶ δὲν ἔχομεν καιρὸν νὰ χάσωμεν. Λα- βούσα δὲ αὐτὸν ἀπὸ τὴν χεῖρα, τὸν ἔσυρα ἐντὸς τῆς οἰκίας, ἐπειδὴ ἐβλεπα, ὅτι ἤθελε νὰ τοὺς περι- μείνῃ, καὶ ὅτι ἐκαίετο ἀπὸ τὴν ἐπιθυμίαν νὰ ἔλθῃ εἰς λόγους μὲ τὸν Κόμητα. Μόλις ἐλαβα καιρὸν νὰ τὸν κλειῶ ἐντὸς τοῦ σπουδαστηρίου καὶ νὰ βάλω τὸ κλειδίον εἰς τὸν θάλαμόν μου, καὶ αὐτοὶ κατα- βάντες ἀπὸ τὴν ἀμαξίαν ἐπεριπάτουσαν εἰς τὸν κῆπον.

Ἀδύνατον νὰ φαντασθῆτε, κυρία μου, εἰς ποῖαν κατάστασιν εὐρισκόμεν ὅταν ἀπῆντησα τὸν Κόμητα μὲ τὴν κυρίαν μου· ἡ ταραχὴ μου μάλιστα κῦζη- σεν ἄμ ὡς εἶδον ὅτι αὐτὸς ἐνόησε τὴν ἀλλοίωσίν μου. — Τί τρέχει, Ῥοδίνη; ἠρώτησε ἐπὶ συνέθῃ τίποτε ἔκτακτον; Καὶ ἐν ᾧ ἔλεγε κατὰ προσήλω- σε τὰ μαῦρα καὶ διαπεραστικά του ὄμματα ἐπάνω μου, εἰς τρόπον ὥστε μ' ἐρρίκνετο ὅτι ἀνεγίνωσκε τὴν καρδίαν μου. Ἐστρέψα λοιπὸν τὸ πρόσωπόν μου· ἐκεῖνος ὅμως μ' ἐπαρτήρησε. Συνήθως ὅταν ἐπέστρε- φεν ὁ Κόμης, ἀπέστρετο εἰς τὰ δωμάτιόν του καὶ ἀφίνε τὴν σύζυγόν του μ' ἐμὲ· ἀλλὰ τὴν φορὰν ταύ- την ἦλθεν εἰς τὴν αἴθουσαν, καὶ ἐκάθησε καθ' ἑλπὴν δὲ τὴν ἐσπέραν δὲν τὴν ἀφήσει μόνην οὔτε δύο λε- πτὰ τῆς ὥρας. Τόσον ἀσυνήθης ἦτον ἡ διαγωγή του αὐτῆ, ὥστε εὐκόλως ἐνόησα ὅτι εἶχεν ὑπο- πτευθῆ τι μὲ τὸ ἐδίδικνε καὶ αὐτὴ ἡ φυσιογνωμία του, ἂν καὶ δὲν ἤξευρα ἂν ἡ ὠρότης καὶ ἡ τα- ραχὴ μου, ἢ ἄλλο τι ἔδωκεν ἀφορμὴν εἰς τὰς ὑπο- ψίας του. Μετὰ ταῦτα ὅμως ἐσυλλογίσθη ὅτι εἶ- χεν ἀναμριβόλως ἰδεῖ τὸν ταλαίπωρον νέον ἐν ᾧ διέβηκεν ἐρ' ἀμάξης. Φαντασθῆτε λοιπὸν, κυρία μου, πῶς ἐπέρκα ἐκεῖνο τὸ ἐσπέρας. Εἶδα προσα-

νῶς ὅτι ἦτον διατεθειμένος νὰ μὴ μὲ ἀφήσῃ μόνην μὲ τὴν σύζυγόν του· δὲν μ' ἐμελεν ὅμως πολὺ διὰ τοῦτο, διότι εἶχα ἀπορασίσει νὰ μὴ τὴν φανε- ρώσω τίποτε ἀρ' ὅ,τι συνέβη πρὶν ἀποσυρθῇ ὁ Κό- μης, διότι ἤξευρα ὅτι ἡ ταραχὴ τῆς θὰ ἐπρό- διδε τὸ μυστικόν. Ἐκεῖνη ἐν τούτοις δὲν ὑπέπτευσε κανὲν κακόν· καὶ ἂν καὶ δὲν μ' ἐβλεπεν εὐδιάθετον, ὑπέθετεν ὅτι ἔπαυσα συλλογιζομένη τὸν ἀρ- βανωτιστικὸν μου Φίλιππον, ὁ ὁποῖος εἶχεν ἀ- σθενήσει ἐσχάτως ἀπὸ πυρετόν, καὶ, ὡς ἐλέγετο, ἦ- τον ὑποκείμενος εἰς φθίσιν.

Ἐν ᾧ δὲ ἐναγρολόουμην εἰς τὸν κοιτῶνα τῆς κυρίας μου, αὐτοὶ κατέβησαν εἰς τὸν κῆπον· καὶ ὅταν τοὺς εἶδα φθάνοντας εἰς τὴν ἄλλην ἀκρὰν, ἔβαλα τὰ χεῖλη μου εἰς τὴν τρύπαν τοῦ κλειθροῦ τοῦ σπουδαστηρίου καὶ ἐξώρμισα τὸν Εὐγένιον νὰ μείνῃ ἥσυχος καὶ νὰ μὴ ταραχθῇ, ἐπειδὴ ἦμην βε- βαία ὅτι ἡ ἀνακάλυψις τοῦ θὰ ἐγένετο αἰτία ὄχι μόνον τοῦ θανάτου του ἀλλὰ καὶ τοῦ θανάτου τῆς κυρίας μου· αὐτὸς δὲ μὲ ὑπεσχέθη ὑπακοήν. Μάλις ἐστρέφην διὰ ν' ἀνοίξω ἕν συρτάριον, καὶ ἤκουσα τὰ βήματα τοῦ Κόμητος εἰς τὴν αἴθουσαν.

— Ἡ ζέστη πειράζει τὴν κόμησσαν, εἶπε, καὶ ἔ- χει χρεῖαν τοῦ μεγάλου πρασίνου ριπιδίου· εἶναι εἰς μίαν τῶν βιβλιοθηκῶν τοῦ σπουδαστηρίου, καὶ φέρε το.

Φαντασθῆτέ με, κυρία μου, φαντασθῆτέ με, ἀνέ- κρξεν ἡ Ῥοδίνη στρέψασα πρὸς ἐμὲ τὸ ἐξῆντιδω- μένον πρόσωπόν τῆς· ἔτρεμα ἀπὸ κορυφῆς μέχρι ποδῶν. Ἐνόμισα ὅτι ἐμελλε ν' ἀνοίξῃ ἡ γῆ καὶ νὰ μὲ καταπίῃ. Ἐμείνα ἐυήροντος, καὶ μόλις συνελ- θούσα ἤρχισα νὰ σακαλίζω εἰς τὰ θυλάκιά μου.

— Ποῦ νὰ ἦναι τὸ κλειδίον; εἶπα προσποιουμένη ὅτι τὸ εἶχον. Ἀλλ' ἡ φυσιογνωμία μου μ' ἐ- πρόδωκε, καὶ τόσο ἐτρεμεν ἡ φωνή μου ὥστε ἐνόη- σε τὴν ἀλήθειαν ὡς νὰ τὴν ἀνεγίνωσκε. Μὲ ἠτέ- νισε μὲ ἄγριον βλέμμα, ἐν ᾧ τὸ πρόσωπόν του ἔ- γινε σχεδὸν μελανόν, καὶ μὲ μεγάλην ἀταραξίαν μὲ εἶπε— Δὲν πειράζει διὰ τὸ ριπιδίον· θὰ λάθῃ ἄλλο· ἀλλὰ βλέπω ὅτι εἶσαι κακὰ· ἐκόλλησες καὶ σὺ τὸν πυρετόν τοῦ Φιλίππου· πρέπει νὰ ὑπάγῃς ἀμέσως νὰ πλαγιῆσῃς· ἔλθε μὰζύ μου, καὶ ἐγὼ θὰ σὲ ὀδηγήσω εἰς τὸν κοιτῶνά σου. — Δὲν εἶμαι κα- κὰ, κύριε Κόμη, ἐψιθύρισα· ἀλλ' αὐτὸς, μὴ προσέ- χων εἰς τοὺς λόγους μου, ἤρπασε τὴν χεῖρά μου, καὶ μ' ἔσυρε διὰ τῆς κλίμακας. Λέγω δὲ ὅτι μ' ἔ- σπυρε, ἐπειδὴ μόλις εἶχα ἀρκετὴν δύναμιν νὰ κινή- σω τοὺς πόδας μου. Καὶ ὅταν μ' ἐσπρωξεν ἐντὸς τοῦ κοιτῶνός μου, μὲ εἶπε μὲ φωνὴν ἐκτοραστικὴν· — Ἐνθυμήσου ὅτι εὐρίσκεσαι εἰς κίνδυνον! Ἄν δὲν φερθῇς μὲ ἀρκετὴν φρόνησιν, αὐτὸς ὁ πυρετός δύναται νὰ ἀποθῇ ὀλέθριος. Πλαγίως εἰς τὴν κλίνην σου καὶ μείνε ἥσυχ, ἕως ὅτου ἔλθω νὰ σὲ ἐξακαί- δω· ἄλλως δὲν θὰ ζήσῃς ὡς τὴν αὐγὴν! Εἶπε καὶ ἐκλείδωσε τὴν θύραν, ἐπῆρε μὰζύ του τὸ κλειδίον, καὶ κατέβη τὴν κλίμακα. Ὑποθέτω ὅτι ἐλειποθύ- μησα τότε· διότι ὅταν ἀνέλαβα ἦτον σχεδὸν σκότος, καὶ ἐνετιμῆμην κατὰ γῆς· καὶ κατ' ἀρχὰς μὲν δὲν εἶ- ναι

νάμην να ενθυμηθώ τι είχε συμβῆ. Όταν όμως με επανήλθε το μνημονικόν, εσύρθη πρὸς τὴν κλίνην μου καὶ σκεπάσασα τὴν κεφαλὴν μου μετὰ τὰ προσκεφάλαια, ἤρχισα νὰ κλαίω καὶ νὰ ὀδύρωμαι, ἐπειδὴ ἠγάπων καὶ τὴν κυρίαν μου καὶ τὸν Κ. Εὐγένιον, καὶ ἐγνώριζα ὅτι ὁ Κόμης θὰ ἤνοιξε τὸ σπουδαστήριον καὶ θὰ ἐφρονεύετο ἢ ὁ ἕνας ἢ ὁ ἄλλος· ἀλλὰ καὶ ἡ κυρία μου αὐτὴ θὰ ἀπέθαινε ἀπὸ τὴν λύπην καὶ τὸν φόβον τῆς· ποτὲ μὲν ἐκλαία, ποτὲ δ' ἐπροσπάθουν ν' ἀκούσω· καὶ ἐπὶ τέλους ἐπίστευσα ὅτι ἡ πάλῃ θὰ συνέβη ἐνῶ ἤμην λειποθυμημένη. Ἀλλὰ πῶς ἐτελειώσα; Θὰ εἶδιδα τὸ πᾶν διὰ τὸ μάθω! Ἐροδοῦμαι μὴπως δοκιμάζουσα ν' ἀνοίξω, ἔκαμνα τὸ κακὸν χειρότερον.

Μ' ἐφαίνετο, κυρία μου, ὅτι δὲν ἐμελλε ποτὲ νὰ ἐξημερώσῃ· ἀλλὰ τέλος πάντων ἀνέτειλεν ὁ ἥλιος καὶ ἤκουσα κίνησιν ἀνθρώπων. Μάλιστα μ' ἐφαίνετο ὅτι ἡ ταρχῆ ἦτον ἀσυνήθης· καὶ μετ' ὀλίγον ἤκουσα κρότον τροχῶν, καὶ ποδοβολητὸν ἀλόγων εἰς τὴν αὐλὴν, ὥστε ἐκατάλαβα ὅτι ἐσυραν ἐξῶ τὴν ἀμαξάν. Ποῦ ἤθελαν νὰ ὑπάγουν; δὲν ἐδυνάμην νὰ ἐνοήσω· τελευταίον ὑπέθεσα ὅτι θὰ ἐνταμώθησαν οἱ δύο ἀντίζηλοι, ὅτι θὰ ἐξηγήθησαν, καὶ ὅτι ὁ Κόμης ἐπεθύμει νὰ ἀπέλθῃ ἀπὸ τὴν οἰκίαν. Ὑπέθεσα ὅτι θὰ ἐλυπήθη τὸν Εὐγένιον δι' ἀγάπην τῆς Ἐνριέττης. Ἡ ἰδέα αὕτη ἐπεβεβαιώθη εὐθὺς μετὰ ταῦτα, ὅταν ὁ αὐθέντης μου ἐλθὼν εἰς τὸ δωμάτιόν μου εἶπεν. — Ἡ κυρία σου ἀνεχώρησεν ἐφοδοῦμαι μὴπως καὶ αὐτὴ κολλήσῃ τὸν πυρετόν. Ὅταν νομίσω ἀναγκαῖον θὰ διαρίσω νὰ σ' ἐκβάλουν ἀπ' ἐδῶ· ἕως τότε ἐνθυμῶ ὅτι ἡ ζωὴ σου κρέμαται ἀπὸ τὴν διατήρησιν τῆς ἡσυχίας!

Καὶ θαλῶν φωμίον καὶ ποτήριον νεροῦ εἰς τὴν τράπεζαν ἀνεχώρησε, κλειδῶσας τὴν θύραν ὡς πρότερον. Ὁμολογῶ ὅτι ὅσον καὶ ἂν ἐλυπούμην διὰ τὸν Κ. Εὐγένιον, δὲν ἐδυνάμην μ' ὄλα ταῦτα νὰ μὴ λυπηθῶ καὶ τὸν Κόμητα. Πόσον τὸν εἶχε καταβάλλει ὁ πόνος δι' ὅλης τῆς νυκτός! Αἱ παρειὰι τοῦ ἦσαν κοίλαι, καθὼς καὶ οἱ ὀφθαλμοὶ τοῦ, ὅλοι οἱ χαρακτῆρες τοῦ προσώπου τοῦ ἦσαν ἀλλοιωμένοι καὶ ἡ ὄψις τοῦ ἦτον ὡσάν νεκροῦ. Τὸ συμβᾶν ἦτον βεβαίως τρομερὸν διότι ἐπρελλαίνετο διὰ τὴν κυρίαν μου.

Ἐπέρασα τὴν ἡμέραν μου ἡσυχώτερα ἀφ' ὅ,τι ἤλπιζα· ἄρχισα ὅμως νὰ σκέπτομαι καὶ διὰ τὸν ἑαυτόν μου, τί θὰ μ' ἔκαμνεν ἄρα ὁ κόμης. Ἦμην βεβαία ὅτι ἤθελεν ἐνεργῆσαι τὰ πάντα, διὰ νὰ μὴ μὲ ἀφήσῃ νὰ ἐξαναϊθῶ τὴν κυρίαν μου, καὶ τοῦτο μὲ κατελύπει. Μὲ ἤλθε δὲ ἰδέα ὅτι πιθανὸν νὰ μ' ἐκλείεν ἐπὶ ζωῆς εἰς μοναστήριον, ἢ εἰς φρενοκομείον. Ἡ ἰδέα αὕτη μ' ἔκαμνε πόσῃ ἐντύπωσιν ὥστε παρ' ὀλίγον νὰ χάσω τὸ λογικόν μου· διὰ τοῦτο ἀπεράσισα μὲ κίνδυνον τῆς ζωῆς μου νὰ δοκιμάσω νὰ φύγω ἀπὸ τὸ παράθυρον τὴν νύκτα. Τὸ παράθυρον δὲν ἦτον πολλὰ ὑψηλόν. Πλὴν τούτου ἦσαν ὑποκάτω ἄπειρα ἀνθ' ἡμαξῶν τὰ ὅποια θὰ μ' ἐπροβάλασαν ὅταν ἐπιπτα· ἔδρασα λοιπὸν μαζὺ τὰ σινδόνιά μου, ἐκρέμασα αὐτὰ ἀπὸ τὸ σίδηρον

τὸ ὁποῖον διεχώριζε τὸ παράθυρον, καὶ ἐπειδὴ εἴμυι μικρόσωμος, ἐπέρασα εὐκόλως ὑποκάτω ἀπὸ τὸ σίδηρον ὅταν μ' ἐφάνη ὅτι ὄλοι ἐκοιμῶντο, καὶ κατέβην εὐτυχῶς. Μόλις δὲ εὐρέθην ἐλευθέρω, καὶ διευθύνθη εἰς τὴν οἰκίαν τῆς μητρός μου, ἢ ὅποια ἐκατοῖκε τότε εἰς τὸν πλησίον οἰκίσκον ὅπου καθήμεθα σήμερον. Καὶ ἀφ' οὗ ἐδιηγῆθην αὐτὴν τὸ συμβῆν ἐσυμφωνήσαμεν νὰ πέσω εἰς τὴν κλίνην, καὶ ἂν τις ἤρχετο νὰ μὲ ζητήσῃ, νὰ εἶπῃ ὅτι εἶχα πυρετόν καὶ δὲν ἐδυνάμην νὰ ἰδῶ κανένα. Ἦξευρα ὅτι τὴν αὐγὴν ἢ φυγὴν μου θὰ ἐγίνετο γνωστὴ, διότι ὁ Κόμης θὰ ἐπῆγαινε εἰς τὸ δωμάτιόν μου· πλὴν τούτου εἶχα ἀρῆσαι τὰ σινδόνια κρεμάμενα εἰς τὸ παράθυρον. Καὶ ὅμως ἐπὶ δύο ἡμέρας δὲν ἠκούσθη τίποτε· τὴν τρίτην ἡμέραν ὁ Φίλιππος ἀκούσας ὅτι δὲν ἤμην εἰς τὴν οἰκίαν τοῦ Μποζενού ἤλθε καὶ ἠρώτησε τὴν μητέρα μου δι' ἐμέ. Πρὸ πολλοῦ δὲν ἐδελπούμεθα, διότι ἡ κόμησσα φεβουμένη τὸν πυρετόν μὲ εἶχεν ἀπαγορεύσει νὰ τὸν βλέπω· ὥστε διὰ μέσου τῆς μητρός μου μόνον ἐπληροφόρηθη ὁ Φίλιππος τὰ κατ' ἐμέ. — Ἡ Ῥοδίνη εἶναι ἐδῶ, καὶ ἀσθενεὶ ἀπεκρίθη ἡ μητέρα μου· ὑποθέτομεν ὅτι ἔχει πυρετόν. Καὶ αὐτὴν τὴν ζῶν μας ἐμπιστευόμεθα εἰς τὸν Φίλιππον· τὴν φορὰν ὅμως αὐτὴν ἐνομίσαμεν ἀσφαλέστερον νὰ μείνῃ ἐν ἀγνοίᾳ τῶν διατρεζάντων. Ἐπειδὴ ἐζήτησε τὴν ἀδειαν νὰ μὲ ἰδῇ, ἡ μητέρα μου τὸν ὠδήγησεν εἰς τὸν κοιτῶνά μου. Ἀφ' οὗ τὸν ἠρώτησα περὶ τῆς ὑγείας τοῦ καὶ ἐπρόσθεσα ὅτι ἐγὼ δὲν ἤμην πολλὰ καλά καὶ ἄλλα τοιαῦτα, ἐκαίνοις εἶπεν. — Εἶναι δυστύχημα διὰ τὴν κόμησσαν. — Τί; ἠρώτησα. — Τώρα ὅτε ἡ κόμησσα ἔχει μεγάλην ἀνάγκην σοῦ, σὺ εἶσαι ἀσθενής; εἶπεν αὐτός. — Τί ἐνοεῖς; ἠρώτησα ἐκ νέου· ἡ κόμησσα δὲν εἶναι εἰς τὴν οἰκίαν! — Δὲν ἤξεύρεις ὅτι ἐπέστρεψε καὶ ὅτι εἶναι ἀσθενής; Ἐπροσκάλεσεν καὶ ἰατρὸν καὶ λέγοντι ὅτι κινδυνεύει. — Παντοδύναμε Θεέ! ἀνέκραξα· εἶναι δυνατόν ἢ ἀθλία κυρία μου ν' ἀσθενῇ καὶ ἐγὼ νὰ μὴ εἶμαι μαζὺ τῆς! Ὁ ὑπηρέτης Ῥοβέρτος διηγείται, ἐξηκολούθησεν ὁ Φίλιππος, ἀλλὰ μ' ἐσύστησε νὰ μὴν τὸ εἰπῶ εἰς κανένα, ὅτι ὅταν ἦσθε εἰς Μονλουί, ὁ Κ. Ῥατώ, ἐπλησίασεν εἰς τὴν θυρίδα τῆς ἀμαξῆς, καὶ ἠρώτησε τὴν κόμησσαν ἐὰν εἶδε τὸν Κ. Εὐγένιον δὲ Μποζενού. Αὕτη δὲ ὠχρίασα, — Δὲν ἤξεύρετε, ἀπεκρίθη, Κ. Ῥατώ, ὅτι ὁ ἐξαδελφός μου ἐφρονεύθη εἰς τὸν πόλεμον; Ἐκαίνοις ὅμως τὴν ἐβεβαίωσεν ὅτι τὸ πρᾶγμα δὲν εἶχεν οὕτω· ἐπειδὴ ὁ Κ. Εὐγένιος εἶχε περάσει ἀπ' ἐκεῖ πρὸ ὀλίγου καὶ διευθύνετο εἰς τὴν οἰκίαν τῆς κομησῆς. Διαβαίνων ὁ Ῥατώ θὰ εἰδέσθαι ἄλλον τινὰ ἀντ' ἐκείνου· ἀλλ' ὑποθέτω ὅτι ἡ κόμησσα ἐπίστευσε τοὺς λόγους τοῦ ἐπειδὴ ἐπέστρεψεν ἐν τῷ ἄμαξ. — Ὁ Ῥατώ τὴν εἶπεν ὅτι εἰς τὸν Ῥοβέρτος· ἀλλὰ ὁ κτίστης Διδιὲ διηγείται ὅτι ἡ κόμησσα ἦτον ἀσθενής καὶ πρὶν ἀνεχώρησῃ, καὶ ὅτι τὴν εἶχον φοβίση· οἱ ποντικοὶ οἱ ὅποιοι ἦσαν εἰς τὸ σπουδαστήριον. — Ποντικοὶ! ἀνέκραξα, ἀναστηθίσα εἰς τὴν κλίνην μου καὶ θεωροῦσα αὐτὸν ἐκπεπληγμένη. Τί ποντικοὶ; τί σπουδαστήριον;

— Ἐν σπουδαστήριον πλησίον τοῦ κοιτῶνός τῆς, ἀπεκρίθη ὁ Φίλιππος. Ὁ κόμης ἔστειλε νὰ καλέσῃ τὸν Διδιὲ διὰ νὰ σκεπάσῃ μετὰ τοῖχον τὴν θύραν τοῦ. — Νὰ τὴν σκεπάσῃ μετὰ τοῖχον τὴν θύραν τοῦ σπουδαστηρίου. — Ναι, νὰ κτίσῃ μετὰ τοῖχον τὴν θύραν τοῦ σπουδαστηρίου. Ἀλλὰ τί ἔχεις, Ῥοδίνη; Ἀ! δὲν ἔπρεπε νὰ εἰπῶ ὅτι ἡ κόμησσα εἶναι ἀσθενής! εἶπεν ἐντρομος. — Ἄφες με μόνην δι' ἄνομα Θεοῦ! ἀνέκραξα, καὶ εἶπε εἰς τὴν μάγαν μου νὰ ἔλθῃ ἐδῶ!

Δὲν ἐνθυμούμαι τίποτε περισσύτερον ἀπὸ τοῦτο, κυρία. Ὅταν ἤλθεν ἡ μάγαν μου εἰς τὸ δωμάτιον, μ' εἶρε μετὰ τὰ νυκτικά μου δένουσαν τὰ σινδόνια διὰ νὰ καταβῶ ἀπὸ τὸ παράθυρον, ἐν ᾧ ἡ θύρα ἦτον ἀνοικτή· ἀλλ' ἤμην ἐξῶ φρενῶν. Ἐπέρασεν ἑβδομάδες πρὶν ἔλθω εἰς τὸν ἑαυτόν μου. Πρὶν δὲ ἀναλάβω τὰς αἰσθήσεις μου, ἡ ἀθλία κυρία μου καὶ τὸ βρέφος τῆς ἦσαν εἰς τὸν τάφον· ὁ αὐθέντης μου εἶχεν ἀναχωρήσῃ (καὶ κανεὶς δὲν ἤξευρεν εἰς ποῖον μέρος), ὅλοι οἱ δούλοι εἶχον ἀπολυθῆ, καὶ ἡ κατατηραμένη ἐκείνη οἰκία ἦτον κλεισμένη. Μετ' ὀλίγον ἔβησεν καὶ ἡ εἰδήσις ὅτι ὁ Κόμης ἀπέθανεν εἰς Παρισίους.

— Ἀλλὰ, Ῥοδίνη, ἐπανελάθον εἴσαι βεβαία ὅτι ὁ Εὐγένιος ἦτον κλεισμένος εἰς τὸ σπουδαστήριον; Πῶς ἤξεύρεις ὅτι ὁ Κόμης δὲν τὸν ἐλευθέρωσε προτύτερα;

— Ἀ! κυρία μου, ἀπεκρίθη ἡ Ῥοδίνη σείουσα τὴν παραλυτικὴν κεφαλὴν τῆς· δὲν θὰ μ' ἐκαμνετε τοιαύτην ἐρώτησιν ἂν ἐγνωρίζετε τὸν Γουὶ Γουατζάλις, ὅπως ἐγὼ. Μόλις ὁ Φίλιππος μ' ἐδιηγῆθη τὰ διατρεζάντα κ' εὐθὺς ἐνόησα τὰ λοιπὰ. Ἦτον τῶνόντι ἐκδικήσις ἀξία τοῦ αὐστηροῦ καὶ ἀδυσωπήτου χαρακτῆρος τοῦ Κόμης. Ἐκτός τούτου, κυρία μου, ὅταν τὰ πάντα εἶχον τελειώσῃ, καὶ ὁ κτίστης Διδιὲ ἐτόλμησε νὰ ὀμιλήσῃ, μὲ εἶπεν ὅτι ἦτον παραβέβαιος ὅτι εἰς τὸ σπουδαστήριον ὑπῆρχεν ἑμψυχὸν τι ὄν ὅταν ἐτοίγισε τὴν θύραν τοῦ.

— Καὶ στοχαζέσαι, Ῥοδίνη, ἠρώτησα, στοχαζέσαι ὅτι ἡ κόμησσα ὑποπτεύθη τὸ μυστικόν τοῦ φρικώδους σπουδαστηρίου;

— Ναι, βεβαία, κυρία μου, ἀπάντησεν ἡ Ῥοδίνη καὶ αὐτὸ μάλιστα τὴν ἐφρονεύσε· διότι ὅταν ἡ κυρία μου ἐπέστρεψε τῶσον ἀπροσδοκίτως, ὁ Κόμης ἦτον κλεισμένος εἰς τὸ ἄνω πάτωμα μετὰ τὸν ἐπίτροπον τοῦ, διατάττων τὰς ὑποθέσεις τοῦ ὅπως ἐγκαταλείψῃ διὰ παντός τὸν τόπον τοῦτον, καὶ εἶχε δώσει προσταγὴν νὰ μὴν τὸν ἐνυγχήσουν. Καὶ κλεισθῆς τὴν θύραν ἔλαβε τὰ κλειδιά μαζὺ τοῦ, λησμονήσας ὅτι ὑπῆρχε καὶ δεύτερον κλειδίον εἰς χεῖρας τοῦ ἐπιστάτου διὰ τοῦ ὁποίου ἠνοιξεν ἡ κυρία μου. Καὶ εἶχε μὲν ἐνοήσῃ ὡς ἐκ τῆς αἰρνητικῆς ἀπουσίας μου καὶ τῆς παραχῆς τοῦ κόμητος καὶ τῆς ἀνεχώρησώς τοῦ, καὶ τῆς διακήσεως τοῦ ἐπιστάτου ὅτι συνέβη τι ἀπαίσιον, ὅποσον ὅμως δὲν ἤξευρε· ὅταν μόνον τὰ βλέμματά τῆς ἐπεσαν εἰς τὴν θύραν τοῦ σπουδαστηρίου, τότε ἐνόησε τὰ πάντα. Τὰ λοιπὰ τὰ ἐνοεῖτε εὐκόλως, κυρία μου· ποῦ λέξεις νὰ τὰ περιγράψω. Ὅταν οἱ ἄνθρωποι τῆς οἰκίας ἐμψύ-

καν εἰς τὸ δωμάτιον εἶδον τὴν κόμησσαν μανιωδῶς κτυποῦσαν τὸν τοῖχον διὰ τοῦ ὁποίου ἦσαν σκεπασμένη ἡ θύρα τοῦ σπουδαστηρίου. Ἀλλ' ἐντός ὀλίγων ὥρων ὄλοι οἱ πόνοι τῆς ἐτελειώσαν, διότι εἶχεν ἀποθάνει ὅταν ὁ Φίλιππος ἐδιηγείτο τὴν ἐπιστροφὴν τῆς.

— Τρομερὰ τραγωδία, ἀνέκραξα. Καὶ ὁ Φίλιππος τί ἀπέγινεν;

— Ἀπέθανε, κυρία μου, καθὼς καὶ οἱ λοιποὶ. Ἐξέπερου μῆνας μετὰ τὰ συμβᾶντα ταῦτα. Ὅταν ἀνέλαβα τὴν ὑγίαν μου, ὑπῆγα νὰ ὑπηρετήσω, καὶ κατὰ τὰ τελευταῖα τεσσαράκοντα ἔτη ὑπῆρχα ἐπιστάτης τοῦ παρόντος ἐφημερίου.

— Καὶ μόνος αὐτός εἰσέρχεται εἰς τὴν οἰκίαν αὐτὴν;

— Ναι, κυρία μου. Ἐγὼ ὑπῆγα μίαν μόνην φορὰν διὰ νὰ ἰδῶ τὸ ὀλέθριον δωμάτιον, καὶ τὴν κλίνην ὅπου ἀπέθανεν ἡ ταλαίπωρος κυρία μου. Ὅταν ἡ οἰκία ἐνοικιάσθη, τὸ δωμάτιον ἐκεῖνο ἔμεινε κλειστόν· ἀλλὰ, ἐπρόσθεσεν ἡ γραῖα σείσασα τὴν κεφαλὴν τῆς, οἱ ἐνοικισταὶ ἀνεχώρησαν μίαν ὥραν προτύτερα.

— Καὶ διαπί ὁ Κ. ἐφημέριος πηγαίνει ἐκεῖ τόσον συχνά; ἠρώτησα.

— Διὰ νὰ προσευχηθῇ ὑπὲρ τῶν ψυχῶν τῶν δυστυχῶν ἐκείνων, ἀπεκρίθη ἡ γραῖα, σφραγισθεῖσα διὰ τοῦ σημείου τοῦ σταυροῦ.

Συγκινηθεῖσα βαθύτατα ὅταν ἤκουσα τὴν ἱστορίαν ταύτην, ἀπεχαιρέτισα τὴν μόνην ἐπιζήσασαν μάρτυρα τοσοῦτων θλίψεων. Καὶ συνοδευθεῖσα ἀπὸ τὸν ἐφημέριον ἐπεσκέσθην τὸ ἀπαίσιον δωμάτιον. — Κυρία μου! εἶπεν ὁ σύντροφός μου, πόσον ἀθλία εἶναι τοῦ ἀνθρώπου ἡ φύσις, μετὰ τὰ πάθη, τὰς ἀφροσύνας καὶ τὰς μωρὰς ἐκδικήσεις τῆς! Δὲν εἶναι τῶνόντι ἀπελπιστικὴ ἡ ἰδέα, ὅτι τοιοῦτος ἔρω· ἐγείνειν ἀφορμὴ τοσαύτης δυστυχίας!

(Ἐκ τοῦ ἀγγλικῆ ὑπὸ Γ. ΔΑΝΟΥ ΠΕΚΚΟΥ.)

ΠΕΡΙ ΗΜΕΡΟΛΟΓΙΟΥ.

(Τέλος. Ἰδ. σελ. 171.)

—ooo—

ΕΟΡΤΗ ΤΟΥ ΠΑΣΧΑ. — Κατὰ τὰς διατάξεις τῆς ἐν Νικαίᾳ Οἰκουμενικῆς Συνόδου, ἡ εορτὴ τοῦ Πάσχα, ἐρ' ἧς κανονίζονται αἱ θρησκευτικαὶ κινηταὶ εορταὶ τοῦ ἔτους, πρέπει νὰ εορτάζῃται τὴν κυριακὴν τὴν ἀμέσως ἐπομένην τῆς πρώτης ἐαρινῆς πανσελήνου. Ἡ πρώτη ἐαρινὴ πανσέληνος, ἢ ἡ τῆς πασχάλινος Σελήνης, εἶναι ἡ κατὰ τὴν 21 Μαρτίου πίπτουσα, ἢ ἀμέσως μετὰ ταύτην· διότι, κατὰ τὸ ἐν χρήσει ἡμερολόγιον, ἡ ἐαρινὴ ἰσημερία ἐπιπτε τότε κατὰ τὴν 21 Μαρτίου. Ὅταν ἡ πανσέληνος αὕτη πίπτῃ κυριακῆν, ἢ τοῦ Πάσχα εορτὴ τελεῖται κατὰ τὴν ἀμέσως ἐπομένην κυριακὴν, ὅπως μὴ ἀνεορτάζωσιν οἱ

Χριστιανοί τοις 'Ιουδαίοις. Τὸ αὐτὸ γίνεται ὁσάκις ἡ κυριακὴ τοῦ Πάσχα συμπίπτει τῇ πρώτῃ ἡμέρᾳ τοῦ 'Ιουδαϊκοῦ Πάσχα.

Αἱ ἑπακταὶ διδόναι ἀπ' εὐθείας ἐπὶ τοῦ παντοτεινοῦ ἡμερολογίου τὰς νέας σελήνας οὐχὶ δὲ τὰς πανσελήνας προσθέτοντες 13 εἰς τὴν ἡμερομηνίαν μιᾶς νέας Σελήνης, λαμβάνομεν τὴν ἡμερομηνίαν τῆς προσεχοῦς πανσελήνου. Ἐκ τούτου προκύπτει, ὅτι ἡ πασχαλινὴ νέα Σελήνη πίπτει, τὸ πλεῖστον, 13 ἡμέρας πρὸ τῆς 21 Μαρτίου, ἢ τοῦ 8 Μαρτίου. Γνωστῆς οὖσης τῆς ἑπακτῆς καὶ τοῦ κυριακοῦ γράμματος ἔτους ὀρισμένου, ἐν τῷ παντοτεινῷ ἡμερολογίῳ ζητοῦμεν, ἀπὸ τῆς 8 Μαρτίου ἀρχόμενοι, τὴν ἑπακτὴν, ἥτις οὕτως εἶναι ἡμέρα νέας Σελήνης. Προσθέτοντες τῇ ἡμερομηνίᾳ ταύτῃ 13, λαμβάνομεν τὴν τῆς πασχαλινῆς πανσελήνου. Δὲν μένει πλέον ἢ νὰ ζητήσωμεν τὴν πρώτῃν μετὰ τὴν πανσέληνον ταύτην κυριακὴν, βοηθεῖα τοῦ κυριακοῦ γράμματος, ἥτις ἔσται ἡ ἑορτὴ τοῦ Πάσχα.

Ὅταν ὑπάρχωσι δύο γράμματα κυριακά, ποιούμεν χρῆσιν τοῦ μετὰ τὴν ἐμβόλιμον ἡμέραν τοῦ Φεβρουαρίου ἀρμύζοντος. Τὸν κανόνα τοῦτον ἐφαρμόζοντες ἐπὶ τοῦ ἔτους 1857, πρὸς εὐρεσιν τῆς κυριακῆς τοῦ Πάσχα τῶν Ὀρθοδόξων Χριστιανῶν, εὐρίσκομεν μὲν ὅτι πρώτη κυριακὴ μετὰ τὴν ἐαρινὴν πανσέληνον εἶναι ἡ κατὰ τὴν 31 Μαρτίου ἀλλ' ἡ ἑορτὴ ὑπερτίθεται τῇ κατὰ τὴν 7 Ἀπριλίου προτεχῆ κυριακῇ· διότι τῇ 1 Ἀπριλίου πίπτει τὸ νομικὸν Φάσκα. Ἀνεκθῆν ἡ Ἐκκλησία, Ἀποστολικῆς ἀκολουθοῦσα παραδόσει, ἐθέσπισε νὰ ἑορτάζηται τὸ Ἅγιον Πάσχα τῇ μετὰ τὴν τεσσαρεσκαίδεκάτην τοῦ πρώτου μηνὸς ἐπομένη κυριακῇ, ταύτης εἴτε κυριακῆς οὖσης, εἴτε ἄλλης ἡμέρας τῆς ἐβδομάδος· πρῶτον μὲν ἵνα ὡσπερ ὁ Χριστὸς ἀνέστη ἐκ νεκρῶν τῇ μετὰ τὸ νομικὸν Φάσκα κυριακῇ, οὕτω καὶ κατὰ τὰ μετὰ ταῦτα ἔτη νὰ τελεῖται ἡ ἑορτὴ· δεύτερον δὲ, ἵνα μὴ συνορτάζωσι οἱ πιστοὶ τοῖς 'Ιουδαίοις. (ὅρα ἐκκλ. Ἱστορία Εὐσεβίου τοῦ Παμφίλου. Βιβλ. ε. Κεφ. ΚΓ').

Τὴν αὐτὴν μέθοδον ἐφαρμόσωμεν καὶ ἐπὶ τὸ ἔτος 1854 (ν. χρ.), ὅστινος ἡ ἑπακτὴ εἶναι Γ καὶ τὸ κυριακὸν γράμμα Α. Ζητοῦμεν ἐν τῷ παντοτεινῷ ἡμερολογίῳ, ἀπὸ τῆς 8 Μαρτίου, τὴν ἑπακτὴν Γ, φθάνομεν εἰς τὴν 30^{ην} Μαρτίου, ἥτις οὕτω δείκνυται ἡμέρα νέας Σελήνης. Προσθέτοντες 13 τῇ ἡμερομηνίᾳ ταύτῃ, λαμβάνομεν τὴν τῆς πασχαλινῆς πανσελήνου, ἢ τοῦ 12 Ἀπριλίου. Τέλος, ζητοῦμεν τὴν ἀμέσως ἐπομένην μετὰ τὴν 12 Ἀπριλίου κυριακὴν, βοηθεῖα τοῦ κυριακοῦ γράμματος Α, καὶ εὐρίσκομεν ὅτι ἐν ἔτει 1854 τὸ Πάσχα τῶν Δυτικῶν πίπτει τὴν 16 Ἀπριλίου.

ΟΡΙΑ ΤΗΣ ΤΟΥ ΠΑΣΧΑ ΕΟΡΤΗΣ. — Τὸ Πάσχα πίπτει τὴν 22 Μαρτίου, ὅταν ἡ πρώτη ἐαρινὴ πανσέληνος συμβῆ τὴν 21 τοῦ αὐτοῦ μηνός, ἢ δ' ἐπομένην 22 ἦναι κυριακὴ. Ἀρκ. φανερόν ὅτι ἡ ἑορτὴ αὕτη οὐδέποτε πίπτει πρὸ τῆς 22 Μαρτίου. Τὸ ἀνώτερον ὄριον αὐτῆς εἶναι ἡ 25 Ἀπριλίου. Ὅταν ἡ πανσέληνος συμπίπτῃ τῇ 20 Μαρτίου, δὲν εἶναι

αὕτη ἡ πασχαλινὴ πανσέληνος, ἀλλ' ἡ μετὰ 30 ἡμέρας (ἀπὸ τῆς 20 Μαρτίου) συμβαίνουσα, ἢ τοῦ κατὰ τὴν 18 Ἀπριλίου, ἢ ἡ νομηνία ἦτο τὴν 5 Ἀπριλίου. Ἐὰν συμβῆ ἡ ἡμέρα ἐκείνη νὰ ἦναι κυριακὴ, τὸ Πάσχα ἑορτάζεται τὴν ἀμέσως ἐπομένην κυριακὴν, ἢ τοῦ 25 Ἀπριλίου, δι' ὃν λόγον εἴπομεν ἀνωτέρω.

Ἐπειδὴ ἡμεῖς οἱ ταῦτα γράφοντες καὶ ἀναγινώσκοντες, ὄντες ὀρθόδοξοι, μᾶλλον ἐνδιαφερόμεθα εἰς τὸν ὅσον ἐνεστὶν ἀκριβοῦς ὄρισμὸν τῆς καθ' ἡμᾶς ἡμέρας τοῦ Ἁγίου Πάσχα, ἢ τῆς κατὰ τοὺς Δυτικούς, ἐνομίσαμεν οὐχὶ περιττὸν προσαρτῆσαι τὸ ἀφορῶν τὸ περὶ οὗ λόγος ἀντικείμενον Κανόνιον, ἐν χρῆσει ὑπάρχον παρὰ τῇ Ἀνατολικῇ Ἐκκλησίᾳ, ὅπως, σὺν τοῖς προηγουμένως ἐκτεθεῖσι, λαμβάνωσιν αὐτὸ ὑπ' ὄψιν οἱ βουλόμενοι. Τὴν ἐρμηνείαν τοῦ Κανονίου τούτου εὐρήσομεν ἐν τῷ τέλει τῆς παρούσης θεωρίας.

ΕΟΡΤΑΙ ΚΙΝΗΤΑΙ. — Μετὰ τὸν ὄρισμὸν τῆς ἡμέρας τοῦ Πάσχα, εὐκόλως εὐρίσκονται καὶ αἱ ἡμέραι καθ' ἃς πίπτουσιν αἱ ἐπὶ τῆς ἑορτῆς ταύτης κανονιζόμεναι κινήται ἑορταί. Διότι, ἀπὸ τῆς προηγουμένης τοῦ Πάσχα ἡμέρας ὀπισθοχωροῦντες κατὰ ἡμέρας 70, ἢ τοῦ ἐβδομάδας 10, εὐρήτομεν τὴν ἀρχὴν τοῦ Τριωδίου, συμπίπτουσιν τῇ 10^ῃ κυριακῇ πρὸ τοῦ Πάσχα. Ἐπίσης, προβαίνοντες ἀπὸ τῆς κυριακῆς τοῦ Πάσχα ἐπὶ ἑτέρας 70 ἡμέρας, εὐρήσομεν τὴν κυριακὴν τῶν Ἁγίων πάντων. Περὶ τῶν μετὰ τὴν ἑορτῶν καὶ λοιπῶν ἐκκλησιαστικῶς κανονισθεῖσων τελεστῶν, περιττὸν λαλῆσαι· οἱ βουλόμενοι λεπτομερεστέρως περὶ τούτων λαβεῖν γνώσεις, ζητήτωσαν ἐν τοῖς Ὁρολογίοις, Συνόψει, κτλ.

ΕΠΙΜΟΡΦΩΣΙΣ ΤΩΝ ΕΠΑΚΤΩΝ ΚΑΤΑ ΤΟΥΣ ΝΕΩΤΕΡΟΥΣ. — Προηγουμένως εἶδομεν ὅτι αἱ ἑπακταὶ διδόναι, μετὰ 200 περίπου ἔτη, σφάλμα 1 ἡμέρας ἐπὶ τῶν ἡμερομηνιῶν τῶν νέων σεληνῶν· διότι 19 ἔτη τροπικὰ δὲν ἰσοδυναμοῦσιν ἀκριβῶς πρὸς 235 μῆνας συνοδικούς, ἀλλὰ 235 ταιούτους πλεον 2 ὥρας. Ὅπως τεθῆ ἐν ἀρμονίᾳ ἡ ἀπαιτούμενη διόρθωσις πρὸς τὴν Γρηγοριανὴν παρεμβολὴν, ἀναγκάστησαν νὰ διαιρέσωσιν αὐτὴν εἰς δύο. Καθ' ἕνα στον ἔτος ἐπαιώνιον κοινόν, ἢ τοῦ τριῖς εἰς 400 ἔτη, ἐλαττόνουσι κατὰ μίαν μονάδα τὰς ἑπακτὰς τοῦ τῶν ἑπακτῶν πίνακος· ἢ ἐπιδιόρθωσις δὲ αὕτη εἶναι ἡ καλουμένη ἐξίσωσις ἡλιακῆ ἢ μετέμπτωσις. Ἀπὸ 3 εἰς 3 αἰῶνας (κατὰ τὰ 1500, 1800, 2100, . . .) προχωροῦσι τὰς ἑπακτὰς κατὰ μίαν μονάδα· αὕτη δὲ εἶναι ἡ δευτέρα ἐπιδιόρθωσις καλουμένη ἐξίσωσις σεληνιακῆ ἢ προέμπτωσις. Μετὰ παρέλευσιν 12 αἰώνων, εὐρίσκεται ὅτι αἱ ἑπακταὶ ὀπισθοπόρησαν κατὰ 5 μονάδας ἢ κατὰ 0,4μ. 83 εἰς 200 ἔτη, ὅπερ εἶναι σχεδὸν ἀκριβές· καὶ ὅπερ καθίσταται ἐντελὲς τοιοῦτον ἐφαρμολογικὴν τῆς προεμπτώσεως κατὰ τοὺς κανόνας τοῦ ἐκκλησιαστικοῦ ἡμερολογίου.

Αἱ δύο αὗται ἐπιδιορθώσεις μηδενίζονται κατὰ τὸν 18^{ον} καὶ τὸν 19^{ον} αἰῶνα. Ἐνεκα τούτου ἠδυνήθημεν ποιῆσαι χρῆσιν τοῦ ἐν σελ. 61 πίνακος τῶν ἑπακτῶν. Κατὰ τὸ 1900, αἱ ἑπακταὶ αὗται πρέπει

νὰ ὀπισθοποχωρήσωσι κατὰ μίαν μονάδα· εἰς μόνον δὲ ταύτην τὴν μεταβολὴν ὑποκύψουσι μέχρι τοῦ 2200. Ἡ τῶν ἑπακτῶν μέθοδος εἰσῆχθη ὑπὸ τῆς Γρηγοριανῆς μεταρρυθμίσεως. Πρότερον μεταχειρίζοντο τοὺς χρυσοὺς ἀριθμοὺς κατὰ τὸν τρόπον τῶν ἀρχαίων. Ἡ χρῆσις τοῦ παλαιοῦ ἡμερολογίου ἀπλουστέρη μὲν ἦτον, ἀλλ' ἦττον ἀκριβής.

ΔΙΑΦΟΡΑ ΜΕΤΑΞΥ ΤΗΣ ΕΚΚΛΗΣΙΑΣΤΙΚΗΣ ΣΕΛΗΝΗΣ ΚΑΙ ΤΗΣ ΑΛΗΘΟΥΣ ΣΕΛΗΝΗΣ. — Ὡς τὸ τοῦ χρόνου μέτρον ἔσται τὴν πορείαν τοῦ μέσου Ἡλίου, εἰς τὰς πολιτικὰς σχέσεις, οὕτω καὶ ὁ κανὼν τοῦ ἐκκλησιαστικοῦ ἡμερολογίου στηρίζεται ἐπὶ τῆς πορείας τῆς μέσης Σελήνης. Τὰ αἴτια ὧν ἐνεκα ἀντιστήξαν μίαν Σελήνην ὑποθετικὴν ἀντὶ τῆς ἀληθοῦς Σελήνης, ἢς μικρόν τι ἀπομακρύνεται, ποτὲ μὲν κατὰ μίαν διεύθυνσιν ποτὲ δὲ κατὰ τὴν ἐτέραν, εἰσὶν ἀκριβῶς τὰ αὐτὰ ὧν ἐνεκα παρεδέχθησαν τὴν διάθεσιν Ἡλίου ὑποθετικοῦ διὰ τοῦ ἀνωτέρου ἢ τοῦ κατωτέρου μεσημβρινοῦ, ὅπως δηλώσωσι τὸ μέσον ἢ τὸ τέρμα τῆς πολιτικῆς ἡμέρας.

Σημειωτέον ὅτι, ὁ σκοπὸς τῆς Ἐκκλησίας ἦτο νὰ λαμβάνῃ τὰς ἡμερομηνίας τῶν πανσεληνῶν μετ' ἰκανῆς προσεγγίσεως. Εἰς τοῦτο ἐπέτυχεν ἐντελῶς. Ὅσον ἀφορᾷ τὰς ἐκκλησιαστικὰς νέας σελήνας, αὗται διαφέρουσι τῶν ὑπὸ τῶν Ἀστρονόμων καλουμένων νέων σεληνῶν. Αἱ τελευταῖαι αὗται εἰσὶν ἀρανεῖς, διότι ἡ Σελήνη εἶναι τότε εἰς συζυγίαν μετὰ τοῦ Ἡλίου, ἐνῶ αἱ πρώται συστοιχοῦσι τῇ φάσει τῇ κατὰ δύο ἡμέρας ἐπομένη τῇ συζυγίᾳ, καὶ δηλοῦσι τὰς ἐποχὰς καθ' ἃς ἡ Σελήνη, ἀπαλλασσομένη τῶν ἡλιακῶν ἀκτίνων, καθίσταται ὀρατὴ τὸ πρῶτον, κατὰ τὴν πτώσιν τῆς ἡμέρας, ὑπὸ μορφῆν λεπτοῦ δρεπάνου. Ἐντεῦθεν προέκυψεν ὁ κανὼν τοῦ προσθέτειν 13 μονάδας μόνον εἰς τὴν ἡμερομηνίαν τῆς νέας ἐκκλησιαστικῆς Σελήνης πρὸς εὐρεσιν τῆς ἡμερομηνίας τῆς πανσελήνου. Ἐπρεπε νὰ προστίθενται 14 1/2 εἰ ἐμρόκειτο περὶ τῆς ἀστρονομικῆς νέας Σελήνης.

ΚΥΚΛΟΣ ΤΗΣ ΙΝΔΙΚΤΙΩΝΗΣ. — Καλεῖται οὕτω περίοδος ἐκ 15 ἔτων κατὰ τοὺς χρόνους τοῦ Μεγάλου Κωνσταντίνου εἰσαχθεῖσα πρὸς εἰσπραξίν τῶν φόρων. Ἐνεκα τῆς ἐπινεμήσεως τῶν φόρων καὶ τὰ φορολογικὰ ταῦτα ἔτη ὀνομάσθησαν ἰνδικτιῶνες. Κατ' ἀρχὰς ἡ ἰνδικτιῶν ἤρχιζε τὴν 15 Σεπτεμβρίου, ἐπὶ δὲ τῶν τελευταίων Αὐτοκρατόρων τῆς Κωνσταντινουπόλεως τὴν 1^{ην} τοῦ αὐτοῦ μηνός. Ἡ ἰνδικτιῶν ἐσημειῶτο εἰς ἅπαντα τὰ ἐπίσημα ἔγγραφα σὺν τῇ συνήθειᾳ χρονολογία. Βραδύτερον δὲ εἰσῆλξεν τὴν συνήθειαν ταύτην, ἣν καὶ διατηροῦσι μέχρι τῆς σήμερον, οἱ Οἰκουμενικοὶ Πατριάρχαι καὶ οἱ Πάπαι τῆς Ῥώμης. Οἱ μὲν πρώτοι γράφουσι τοῦ τρέγοντος ἔτους τὴν ἰνδικτιῶνα ἐν ἅπασιν τοῖς συνοδικαῖς ἐγγράφοις, οἱ δὲ Πάπαι σημειοῦσι προσέτι καὶ τὸν ἀριθμὸν τῶν παρελθουσῶν ἰνδικτιῶνων.

Ἡ τῶν ἰνδικτιῶνων ἀρχὴ λογίζεται ὑπὸ τῶν νεωτέρων ἀπὸ τοῦ 3 ἔτους πρὸ Χριστοῦ, εἰ καὶ ἡ περίοδος αὕτη εἰσῆχθη μετὰ τρεῖς ἑκατονταετηρίδας.

Λοιπὸν, πρὸς εὐρεσιν τῆς ἰνδικτιῶνος ἔτους ὀρισμένου ἀπὸ Χριστοῦ, συναπτέον 3 μονάδας τῷ ἀριθμῷ τοῦ ἔτους, καὶ διαιρετέον τὸ κεφάλαιον διὰ 15. Τὸ μὲν πηλίκον δείκνυται τοὺς παρελθόντας κύκλους τῶν ἰνδικτιῶνων, τὸ δὲ ὑπόλοιπον τὴν ἰνδικτιῶνα ἢ τὴν τάξιν τοῦ ἔτους ἐν τῷ τρέγοντι κύκλῳ. Ἐὰν μὲν ὑπόλοιπον 0, ἡ ἰνδικτιῶν τοῦ ἔτους εἶναι 15.

Ἐπίσης καὶ πρὸς τὴν ἰνδικτιῶνα οἱ τὰ τῆς Ἀνατολικῆς Ἐκκλησίας κανονίζοντες ἀπολοιοῦσιν μέθοδον διάφορον τῆς προηγουμένης τῶν νεωτέρων, ἀνάλογον δὲ ἐκείνης δι' ἣς εὐρίσκουσι τοὺς κύκλους τοῦ Ἡλίου καὶ τῆς Σελήνης. Ἦτοι, διαιροῦσι διὰ τοῦ 15 τὰ ἀπὸ κτίσεως κόσμου παρελθόντα ἔτη μέχρι τοῦ ἔτους οὕτινος τὴν ἰνδικτιῶνα ζητοῦσι.

ΙΟΥΔΑΙΑΝΗ ΠΕΡΙΟΔΟΣ. — Τὸ γινόμενον τῶν ἀριθμῶν 28, 19, 15, δπλαῦντων τοὺς κύκλους τοῦ Ἡλίου, τῆς Σελήνης καὶ τῆς ἰνδικτιῶνος, συνιστᾷ περίοδον ἐξ 7980 ἔτων συγκειμένην, καλουμένην *Ιουλιανὴν*. Τῆς περιόδου ταύτης, ἣν καὶ κύκλον *Ιουλιανὸν* καλοῦσι, ἐφευρετὴς λέγεται ὁ Ἰωσήφ Σκαλιγέρου, υἱὸς τοῦ Ἰουλίου Σκαλιγέρου. Τὸ πρῶτον ἔτος τῆς ἡμετέρας ἐποχῆς, κατὰ μὲν τοὺς Ἀνατολικοὺς λογίζοντας ἀπὸ κτίσεως κόσμου, εἶναι τὸ 5509^{ον} τοῦ περὶ οὗ λόγος κύκλου, κατὰ δὲ τοὺς Δυτικούς τὸ 4714^{ον}.

Ἐτος οἰονδήποτε ἐπίσης καλῶς δηλοῦται διὰ τῆς τάξεως αὐτοῦ ἐν τοῖς τρισὶ κύκλοις Ἡλίου, Σελήνης καὶ Ἰνδικτιῶνος, ὡς καὶ διὰ τοῦ ἀριθμοῦ αὐτοῦ· διότι, ἐν διαστήματι 7980 ἔτων, ἀδύνατον νὰ ὑπάρξωσι δύο ἔτη ἔχοντα συγχρόνως τὸν αὐτὸν χρυσοῦν ἀριθμὸν, τὸν αὐτὸν Ἡλίου κύκλον καὶ τὴν αὐτὴν Ῥωμαϊκὴν ἰνδικτιῶνα.

ΕΡΜΗΝΕΙΑ ΤΟΥ ΚΑΝΟΝΙΟΥ (σελ. 92.) — Ἐν αὐτῷ εὐρίσκομεν ἐν ποίᾳ ἡμερομηνίᾳ, ἔτους ὀρισμένου, πίπτει τὸ Ἅγιον Πάσχα· προσέτι δὲ ἐν ποίᾳ ἡμέρᾳ τοῦ μηνός καὶ τῆς ἐβδομάδος πίπτει, κατὰ τὸ αὐτὸ ἔτος, τὸ νομικὸν Φάσκα. Πρὸς τοῦτο, ἀναγκαῖον νὰ εἴπωμεν προηγουμένως ὅτι, *Θεμέλιον Σελήνης* ἔτος τινος ὀνομάζουσιν οἱ ἐκκλησιαστικοὶ τὸ ἐξυγόμενον ὅπερ λαμβάνουσιν αὐξάνοντες τὴν Ἰουλιανὴν ἑπακτὴν τοῦ αὐτοῦ ἔτους κατὰ 3 μονάδας, καὶ ἀφαιροῦντες, εἰ δέον, ἀπὸ τοῦ ἀθροίσματος 30. Οὕτω, τὸ Θεμέλιον Σελήνης κατὰ τὸ ἔτος 1857 εἶναι 15. Ἐννοεῖται ὅτι, τοὺς Κύκλους Ἡλίου, Σελήνης, χρυσοὺς ἀριθμοὺς, ἑπακτὰς κ. τ. ἐ. ζητοῦμεν, πρὸς χρῆσιν τοῦ περὶ οὗ λόγος Κανονίου, κατὰ τὴν ἰδιαιτέραν τῶν Ἐκκλησιαστικῶν μέθοδον. Ἔστω π. χ. ὅτι πρῶκειται περὶ τοῦ ἱστορικοῦ ἔτους 1821. Εὐρίσκομεν ὅτι κατὰ τὸ αὐτὸ ἔτος εἴχομεν·

$$\begin{aligned} \text{Ἡλ. Κύκλ.} & \left(\frac{5508 + 1821}{28} = 261 + \frac{91}{28} \right) \dots 21, \\ \text{Σελ. Κύκλ.} & \left(\frac{5508 + 1821}{19} = 385 + \frac{14}{19} \right) \dots 14, \\ \text{Σελ. Θεμέλ.} & \left(\frac{14 \times 21 + 3}{30} = 5 + \frac{7}{30} \right) \dots 7. \end{aligned}$$

Εργόμεθα ἤδη ἐν τῷ Κανονίῳ ὁ οἰκίσκος ἐν ᾧ διασταυροῦνται αἱ δύο εὐθεΐαι, ἡ μὲν ὀριζόντιος ζευγνύουσα τὸν τῆς Σελήνης κύκλον ἰδ'. ἐπὶ τὸ ἀπέναντι θεμέλιον αὐτῆς ζ'. ἡ δὲ κατακόρυφος ἀναχωροῦσα ἀπὸ τὸν ἀνωθεν κύκλον τοῦ Ἡλίου ΚΑ', δείκνυσιν ὅτι τὸ Ἅγιον Πάσχα κατὰ τὸ ἔτος 1821 ἐτελέσθη τὴν 10 Ἀπριλίου ὑπὸ τῶν Ὁρθοδόξων, μετὰ κλαυθμῶν καὶ ὀδυρμῶν. Προσέτι εὐρίσκωμεν, ὅτι κατὰ τὸ αὐτὸ ἔτος οἱ Ἰουδαῖοι ἐώρτασαν τὸ ἐκυτῶν Φάσκα τὴν 9 τοῦ αὐτοῦ μηνός, ἧτοι τὸ Μέγα Σάββατον τῶν Ὁρθοδόξων.

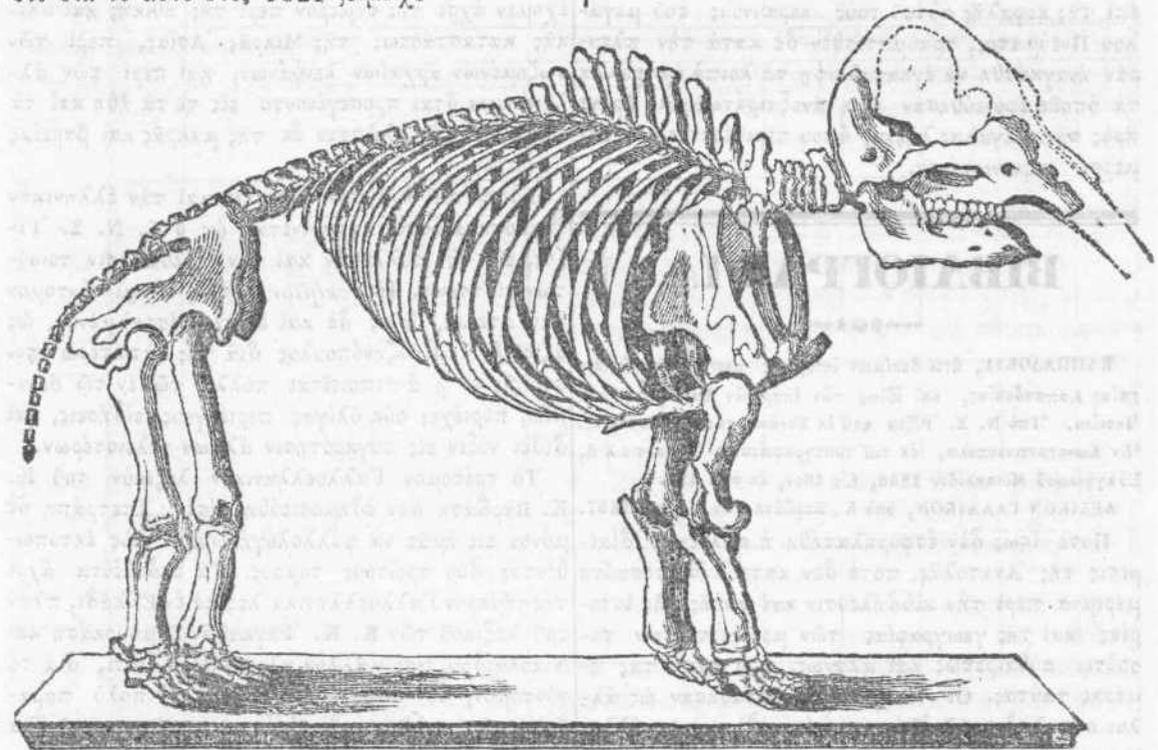
Εἰς τὸ αὐτὸ ἐξαγόμενον φθάνομεν καὶ διὰ τῆς μεθόδου περὶ ἧς λόγος ἐν σελ. 90 Παρατηροῦμεν ὅτι διὰ τὸ αὐτὸ ἔτος 1821, γενμῆχο

Ἡλ. Κύκλ. $(\frac{1821+9}{28} = 65 + \frac{10}{28})$. . . 10,
 Κυριακὸν Γράμμα Β,
 Σελ. Κύκλ. (χρ. ἀριθ.) $(\frac{1821+1}{19} = 95 + \frac{17}{19})$. . . 17,
 Ἐπακ. Ἰουλ. $(\frac{17 \times 11}{30} = 6 + \frac{7}{30})$ 7.

Διὰ δὲ τοῦ παντοτεινοῦ ἡμερολογίου εὐρίσκωμεν ἐπίσης τὸ Πάσχα ἐορτασθῆν τὴν 10 Ἀπριλίου κατὰ τὸ 1821 ἔτος.

Μ. ΣΟΦΙΑΝΟΣ.

*Ἀντισηματικῆς τοῦ Περσεβολεῖου.

ΜΕΓΑΣ ΜΑΣΤΟΔΟΥΣ.

—000—

Ἐν τῶν πρὸ τοῦ κατακλισμοῦ περιεργότερων ζῶων, ὧν τὸ εἶδος ἐξέλιπεν ἀπὸ τῆς ἐπιφανείας τῆς γῆς, εἶναι τὸ ὀνομασθῆν Μέγας Μαστόδους· λαμβάνομεν δὲ γνῶσιν τοῦ προϋπάρχοντος αὐτοῦ ζώου, ἐκ τῶν ἀνακαλυφθέντων ὀστέων αὐτοῦ, τὰ ὁποῖα οἱ φυσιογράφοι συναρμολογήσαντες ἐφθασαν νὰ παραστήσωσιν εἰς ἡμᾶς ὀλόκληρον τὸν σκελετὸν τοῦ ζώου, ἐκ δὲ τοῦ συνόλου σχήματος ἐφθασαν καὶ νὰ μαρτυρῶσιν ἦθῃ καὶ ἔξεις αὐτοῦ καὶ νὰ συγγράψωσι τὴν ἱστορίαν του.

Τὰ πρῶτα ὀστᾶ τοῦ Μαστόδοντος ἀνεκαλύφθησαν ἐν τῇ Ἀμερικῇ μεσοῦντος τοῦ τελευταίου αἰῶνος· καὶ τότε μὲν ἐθεωρήθησαν ὡς ἀνήγοντα εἰς ἕτερον

προκατακλισμαῖον ζῶον ὀνομασθῆν Μαμμούθ· ἀλλ' ἀκόλουθοι ἀνασκαφαὶ ἔφεραν εἰς φῶς ἐντελέστερα ὀστᾶ, τὰ ὁποῖα ἀκριβέστερον ἐρευνηθέντα, κατέδειξαν μεγίστην διαφορὰν μετὰ τῶν δύο ζῶων, τοῦ τελευταίου ὀνομασθέντος Μαστόδοντος ὡς ἐκ τῶν ὀδόντων αὐτοῦ μαστοῦ σχῆμα φερόντων.

Οὐχ ἦττον ὑπάρχει καὶ τις ὁμοιότης μετὰ τῶν αὐτῶν, δι' ἧς πιθανὸν κατασταίνεται ὅτι ἀμφοτέρω ἀνάγονται εἰς τὴν αὐτὴν οἰκογένειαν. Ὁ περικλεῆς μάλιστα Κυβιέρ θέλει τὸν Μαστόδοντα ἔχοντα ὡς ὁ ἐλέφας προβοσκίδα· στηρίζει δὲ τὴν γνώμην του ἐπὶ τοῦ ὅτι τοῦ Μαστόδοντος ἔχοντος βραχύτατον τὸν λαιμὸν καὶ λίαν ὑψηλοὺς τοὺς πόδας, ἦτο ἀδύνατον ἡ προνοητικὴ φύσις νὰ μὴ ἐφρόντισε τὴν συμπλήρωσιν τῆς ἐλλείψεως αὐτῆς διὰ τοῦ ὄργανου τῆς προβοσκίδος, ὅπως τὸ ζῶον φέρῃ δι' αὐτῆς τὴν τροφήν ἀπὸ τῆς γῆς εἰς τὸ στόμα.

Κατὰ τὸν Κυβιέρ, ἐν τῇ Βορείᾳ Ἀμερικῇ πληθύνουσι τὰ λείψανα τοῦ Μεγάλου Μαστόδοντος ἰσο-

μεγέθους τῷ ἐλέφαντι, καὶ φέροντος χυλιόδοντα οὐχ ἦττον ὑπερμεγέθους.

Τὰ ὀστᾶ αὐτοῦ ἦσαν, λέγει, ὀγκώδη καὶ λίαν στερεὰ· ἀξιοῦσι δὲ τινες ὅτι εὐρέθησαν, διατηρούμενα καὶ εὐδιάκριτα, καὶ ὄπλα (ὀνύχια) καὶ ὁ στόμαχος αὐτῶν, πρὸς δὲ βεβηκίουσιν ὅτι ὁ στόμαχος εὐρέθη πλήρης κλάδων δέν δρουσυντετριμμένων. Οἱ ἄγριοι, λέγει ὁ Κυβιέρ, πιστεύουσιν ὅτι τὸ γένος αὐτῶν θηρίων κατεστράφη ὑπὸ τῶν Θεῶν πρὸς λύτρωσιν τῆς ἀνθρωπότητος· ἄλλοι ἐξ αὐτῶν μυθολογοῦσιν ὅτι τὸ μέγα Πνεῦμα, ὀργισθὲν διὰ τὰ κακουργήματα τῶν ζῶων τούτων, ἀπεράσισε νὰ καταστρέψῃ αὐτὰ διὰ κερανοῦ· ἀλλ' ὅτι τὸ μεγαλύτερον ἐξ αὐτῶν, προεσπίσαν ὅλα τὰ λοιπὰ, ἐδέχθη ἐπὶ τῆς κεφαλῆς αὐτοῦ τοὺς κερανοὺς τοῦ μεγάλου Πνεύματος, τραυματισθὲν δὲ κατὰ τὴν πλευρὰν ἠναγκάσθη νὰ ἐγκαταλείψῃ τὰ λοιπὰ ὀμόφυλλα τὰ ὁποῖα ἐφρονεύθησαν ὅλα ἀνεξικρέτως καὶ ἐφυγε πρὸς τὰς μεγάλας λίανας ὅπου περιφέρεται καὶ σήμερον μεμονωμένον.

τὴν δὲ τὴν ἀπόδειξιν θέλομεν καταστήσει καὶ πειστικώτερον καὶ τρανωτέρων ἐν ἀγροληθῶμεν ἐξαίρετως εἰς τὴν ἔρευναν τῆς ἡμετέρας ἱστορίας, καὶ μάλιστα τῆς ἱστορίας ὀρισμένων τινῶν μερῶν ἐκ τῶν ἦττον ἐρευνηθέντων, ὡς ἐπραξεν ὁ συγγραφεὺς τοῦ περὶ Καππαδοκίας δοκίμιου. Πρὸ τῆς καταλύσεως ἐτι τῆς Ἑλληνικῆς αυτοκρατορίας, ὁ πόλεμος εἶχεν ἐρημώσει τὴν πλουσιωτάτην χώραν τῆς Μικρᾶς Ἀσίας· μαυσωλεῖα οὐρανομήκη ἀνηγειρόντο ἐπὶ τοῦ ἐδάφους αὐτῆς ἐκ κεφαλῶν ἀνθρωπίνων, καὶ τὴν γῆν τὴν γεννήσασαν τὸν πατέρα τῆς ποιήσεως καὶ τὸν πατέρα τῆς ἱστορίας, ἐπεκάλυψε ζῶφος ἀμαθείας βυθός.

Ἐντεῦθεν αἱ ὀλίγιστα καὶ ἀτελεῖς εἰδήσεις ὅσας ἔχομεν ἄχρι τῆς σήμερον περὶ τῆς ἠθικῆς καὶ ὕλικῆς καταστάσεως τῆς Μικρᾶς Ἀσίας, περὶ τῶν σωζομένων ἀρχαίων λειψάνων, καὶ περὶ τῶν ἀλλοιώσεων ὅσαι προσεγένοντο εἰς τὰ τὰ ἦθῃ καὶ τὰ ἔθιμα καὶ τὴν γλῶσσαν ἐκ τῆς μικρᾶς καὶ βαρείας δουλείας.

Εὐεργετῆ ἄρα τὴν ἱστορίαν καὶ τὴν ἑλληνικὴν ἐθνικότητα ὅστις καταγίνεται, ὡς ὁ Κ. Ν. Σ. Ρίτζος, εἰς τὴν συλλογὴν καὶ τὴν δημοσίευσιν τοιούτων εἰδήσεων. Τὸ δοκίμιον αὐτοῦ, εἰ καὶ σύντομον καὶ ἀτελεῖς, ἴσως δὲ καὶ ἐνισχυτὸν ἐσφαλμένον, ὡς ἀξιοῖ ὁ Κ. Κουζινόπουλος διὰ τῆς κατωτέρω ἐπιστολῆς ἐν ἧ ἀντιποιεῖται πολλὰ τῶν ἐν τῷ δοκίμιῳ, περιέχει οὐκ ὀλίγας περιέργους εἰδήσεις, καὶ δίδει νύξιν εἰς συγκρότησιν ἄλλων τελειοτέρων.

Τὸ τρίτομον Γαλλοελληνικὸν λεξικὸν τοῦ Κ. Κ. Βαρβάτη δὲν ἐδημοσιεύθη εἰσέτι· ἐπετράπη δὲ μόνον εἰς ἡμᾶς νὰ φυλλολογήσωμεν τοὺς ἐκτυπωθέντας δύο πρώτους τόμους. Τὰ ἐκδοθέντα ἄχρι τῆς σήμερον Γαλλοελληνικὰ λεξικά ἐν Ἑλλάδι, πλὴν τοῦ λεξικοῦ τῶν Κ. Κ. Ραγκαβῆ, Σαμουράκη καὶ Νικολαΐδου, εἰσι μᾶλλον γλωσσάρια· διότι, διὰ τὸ σύντομον, δὲν περιέχουσιν ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ παραδείγματα, πολλάκις δὲ οὐδ' ἐπισημασιούνται καὶ ὅλα τὰ σημαίνοντα τῶν λέξεων.

Ὁ Κ. Κ. Βαρβάτης ἐπάτησεν ἄλλην ὁδόν· ἔχων ὑπ' ὄψιν τὰ δοκίμια τῆς Γαλλίας λεξικά, μετέφερεν εἰς τὸ ὑπ' αὐτοῦ συνταχθῆν ὄλον τὸν πλοῦτον αὐτῶν, καὶ οὕτω προσφέρει εἰς τοὺς ὁμογενεῖς λεξικὸν πληρέστερον τῶν προεκδοθέντων.

Τὸ λεξικὸν τοῦτο προσαποκτᾷ καὶ ἄλλην ἀξίαν ἐκ τοῦ ὀνόματος ὃ φέρει ἐν κεφαλίδι. Ὁ αὐτοκράτωρ Ναπολεὼν ὁ Γ', συγκαταθεὶς διὰ τῆς ἐπομένης ἐπιστολῆς νὰ λάβῃ αὐτὸ ὑπὸ τὴν προστασίαν του, δεικνύει πόσον τιμᾷ τὸ ἔργον.

«Monsieur, vous avez exprimé au Président de la République le désir de lui dédier le Dictionnaire Français-Grec que vous êtes sur le point de publier. En présence d'une foule de demandes analogues qui lui sont journellement adressées, le Prince avait dû se faire une loi de n'accepter officiellement aucune dédicace; mais l'ouvrage que vous préparez

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ.

ΚΑΠΠΑΔΟΚΙΑ, ἦτοι δοκίμιον ἱστορικῆς περιγραφῆς τῆς ἀρχαίας Καππαδοκίας, καὶ ἰδίως τῶν ἐπαρχιῶν Καισαρείας καὶ Ἰκονίου. Ὑπὸ Ν. Σ. Ρίτζου τοῦ ἐκ Συνάσου τῆς Καππαδοκίας. Ἐν Κωνσταντινουπόλει, ἐκ τοῦ τυπογραφείου ἡ Ἄνα το λ ἡ, Εὐαγγελιοῦ Μισαπλίδου 1856, εἰς 16ον, ἐκ σελ. 150.

ΛΕΞΙΚΟΝ ΓΑΛΛΙΚΟΝ, ὑπὸ Κ. Βαρβάτη. Ἐν Ἀθήναις 1857.

Ποτὲ ἴσως δὲν ἐσφυρηλατήθη ἡ πολιτικὴ διαίρεσις τῆς Ἀνατολῆς, ποτὲ δὲν καταβλήθη τασχύτη μέριμνα περὶ τὴν κιβδηλευσιν καὶ αὐτῆς τῆς ἱστορίας καὶ τῆς γεωγραφίας τῶν μερῶν τούτων τοσούτω ἀσχετῶς καὶ ἀλόγως, ὅσω κατὰ τὰς ἡμέρας ταύτας. Οἱ Ἕλληνας παρεστάθησαν ὡς ἄλλοι σύγκλιδες τῆς Ρώμης, ἐνίστη δὲ καὶ ὡς ἄλλοι Κάπροι· ἡ χώρα αὐτῶν, πρὸς καταφρόνησιν καὶ τῶν σωζομένων μαρτυριῶν τῆς Ἑλληνικῆς μεγαλοφυΐας καὶ δόξης, διαμερισθεῖσα ἀπενεμήθη εἰς ἀκατονομάστα ἐξαμυδιώματα δυστοκηθέντα κατὰ τὴν μακρὰν ἐθνικὴν ἡμῶν ὑπαρξίν· ἡ γλῶσσα αὐτῶν, ἡ γλυκυτάτη καὶ ἀμβροσία αὐτῆ πνοῆ τῶν Θεῶν τοῦ Ὀλύμπου, ἐξεφαυλίσθη, καὶ ἐπὶ τέλους καὶ αὐτὰ τὰ χθῆς καταπλήξαντα τὸν κόσμον ἀνδραγαθήματα αὐτῶν ἐμυκτρισθήσαν.

Εἰς τοιαύτων ἐμπαθῆ παραμύθρων δὲν ἔχομεν βεβαίως τί ἄλλο ν' ἀντιτάξωμεν εἰμὴ αὐτὸν τὸν ὀρθὸν λόγον, στηριζόμενον ἐπὶ τῶν ἀναμυθισθητῶν τεκμηρίων ὅσα εὐχερῶς ἀρῶμεθα ἐκ τῆς ἱστορίας καὶ τῶν πραγμάτων. Λαθόντες κατὰ κληρονομίαν καὶ τὸ πνεῦμα καὶ τὸν πατριωτισμὸν τῶν πατέρων ἡμῶν κατοικοῦντες, εἰ καὶ εὐαριθμοὶ καὶ διεσπαρμένοι ἕνεκα ἀλλεπαλλήλων ἐπιδρομῶν καὶ κακώσεων, πανταχοῦ τοῦ ἀπεράντου κράτους τοῦ Ἀλεξάνδρου καὶ Κωνσταντίνου, εὐχόλως θέλομεν ἀποδείξει ὅτι καὶ σήμερον ἐσμέν ὅτι καὶ πρὸ αἰῶνων ἦμεν. Ταύ-

intéresse trop la France, pour ne pas mériter une exception. Son Altesse, qui se plaît à le reconnoître, ne veut pas refuser à votre pays une preuve particulière de sa sympathie; et Elle me charge de vous annoncer son consentement. Le monde entier des lettres joindra, j'en suis certain, son suffrage à cette haute adhésion, heureux d'applaudir comme le Chef de l'État à des travaux qui rapprochent étroitement deux peuples si bien faits pour s'unir. Votre civilisation renaissante a fait concevoir à tous les esprits d'élite des espérances dignes de votre grand passé, et ils aiment à constater qu'une œuvre comme la vôtre ne peut que les justifier.

Agréé, Monsieur, etc.

Paris le 3 septembre 1852.

J. LE FEVRE DEUMIER.

Τῷ Κ. Συρτάκη τῆς Πανδώρας.

—000—

Ὅτε τὰς διατριβὰς ἐποιοῦμην ἐν Κωνσταντινουπόλει, συλλέξας τινὰ ἐξ ἀρχαίων πηγῶν ἀπορῶντα τὴν ἀρχαιολογίαν τῆς Καππαδοκίας, ἠθέλησα, ἐξαγαγῶν τὰ οὐσιωδέστερα τῶν περὶ τῶν βασιλείων τῆς Καππαδοκίας καὶ ἰδίως τῆς Καισαρείας, νὰ κοινοποιήσω αὐτὰ ὡς ἐν ἐπιτομῇ πρὸς γνῶσιν τῶν ἡμετέρων συμπολιτῶν διὰ τῆς ἐφημερίδος ἡ *Ανατολή* τοῦ Κ. Μισαηλίδου· ἀλλὰ ταῦτα μὴ δημοσιευθέντα τότε λόγῳ οἷς αὐτὸς μόνος οἶδεν, ἔκεινο παρ' αὐτῆ. Εἰς βιβλίον δὲ ἀρτίως πεμψέν μοι ἐκ Κωνσταντινουπόλεως καὶ ἐπιγραφόμενον «*Καππαδοκικὰ* ὑπὸ Ν. Σ. Ρίζου τοῦ ἐκ Συνασοῦ, ἐν Κωνσταντινουπόλει ἐκ τοῦ τυπογραφείου ἡ *Ανατολή* Εὐ. Μισαηλίδου, » εὐρῶν ταῦτα ὅπως ἦσαν σχεδὸν ἐκτεθειμένα, καὶ μὲ τὰ αὐτὰ μάλιστα ἱστορικὰ καὶ γεωγραφικὰ ἀμαρτήματα (α), τὰ ὅποια ἐνταῦθα λαβὼν ἀρομήν ἐκ τῆς τοῦ Πανεπιστημίου βιβλιοθήκης καὶ καθοδηγία τῶν σεβασῶν μοι Καθηγητῶν διωρθωσάμην, ἐθαύμασα τοῦτο μὲν τὸ εὐσυνείδητον τοῦ φίλου Κ. Μισαηλίδου, ὅστις μετὰ τοσαύτης ἀδιαφορίας παρέδωκεν εἰς ξένας χεῖρας ἐτέρων χειρόγραφα· τοῦτο δὲ τὸ μεταίσχολον καὶ τὴν λογοκλοπίαν τοῦ Κ. Ρίζου· διότι τὰ μὲν δῆθεν προλεγόμενα ἀπ' ἀρχῆς μέχρι τέλους μεταγράψας ἐκ τοῦ κοινοῦ τοῖς πᾶσι συγγράμματός καὶ ἐκ τῆς *Εφημερίδος τῶν Μαθητῶν* (σελ. 80 καὶ 83 ἐτ. Α') ἀπὸ δὲ τῆς 11—27 ἐκ τῆς ἐφημερίδος ὡσαύτως τῶν Μαθητῶν (ἐτ. Β' σ. 258-62-68), παραλαβὼν καὶ τινὰ ἐκ τῆς ἡμετέρας πραγματείας, οἷον τὸ περὶ τοῦ *Καππαδόκου*, καὶ ταῦτα οὐδὲν μίγδην καὶ παραμειορρωμένως (πρόβλ. Καππαδ. σ. 11-12 καὶ 31) ἀπὸ δὲ τῆς 27—29 ἐκ τῆς *Αποθ. ὠρελ. γνῶσ.* (Συμρ. τόμ. 8^{ος} 173) ἀγνωμῶς φε-

(α) Οἷον τὸ ὅτι τὰ *Μάξικα* ἐπεκλήθησαν καὶ εὐσέβεια πρὸς τιμὴν Ἀντωνίου τοῦ εἰσεβίου κτλ. (Ε. Καππαδ. σ. 63)

ρόμενον τεμάχιον τι τοῦ Ch. Texier· ἀπὸ δὲ τῆς 33-57 τὸν βίον τοῦ ἀγ. Βασιλείου ἐκ τοῦ περιοδικοῦ συγγράμματός α ἡ *Θεολογία*, ἀπὸ δὲ τῆς 63-72 ἐκ τῆς ἡμετέρας πραγματείας· ἐντεῦθεν δ' ἐφεξῆς μέχρι τέλους ὅλην τὴν ὑπὸ τοῦ Πατριάρχου Κυρίλλου περιγραφὴν τοῦ Ἰακώβου (ἐκδοθεῖσαν ἐν Κωνσταντινουπόλει 1815) (α) καταστρώσας, ἔπαρτίζουσιν τὸ ἡμῶν περίπου τοῦ βιβλίου, ἐν ἐξέλεξι τὴν λεπτομερεστάτην περιγραφὴν τῆς Συνασοῦ, πατρίδος τοῦ ἡμετέρου συγγραφέως, ἥτις δὲν εἶναι εἰμὴ ἐμῶν μὲν μακρότατον τῶν συμπολιτῶν αὐτοῦ παρουσιάσθη εἰς τὸ κοινὸν σύρραφός τῶν Καππαδοκικῶν. Ἐνόμισε μάλιστα ὅτι καὶ ἐπρόσθεσεν, ὡς λέγει, μικρὸν καὶ εἰς τὴν ἑλληνικὴν ἀρχαιολογίαν, καὶ ὅτι ἐκ τῶν νεωτέρων παρ' οὐδενὸς ἠρανίσθη ἐκτὸς τοῦ πονήματος τοῦ ἀοιδίου Κυρίλλου κτλ.

Καὶ ὅμως οἱ συγγραφεῖς ἅπαντες ἐξ ὧν οὐκ ἐκνήσθη ταῦτα νὰ μεταγράψῃ εἰς νεώτατοι.

Διὰ ταῦτα λοιπὸν, καὶ ἰδίως ἐπειδὴ τοῦ συρράμματος αὐτοῦ, ὡς εἴρηται, τὰ ἀπὸ τῆς 63-72 (παραλείπομεν τὰ τῆ δε κάκεισε παρενσημαρμένα ἕτερα χωρία) εἰς ἐμὲ ἀποκλειστικῶς ἀνήκουσι, διότι ἐμὰ εἰσὶ καὶ ὅσα ἐκ τοῦ 80 φύλλου τοῦ *Ἡ.Που* παρέλαβε, κηρύττω δημοσίᾳ τὴν κλοπὴν καὶ ἐπικαλοῦμαι τὴν δικαίαν περὶ τούτου κρίσιν τῶν ἡμετέρων συναδέλφων λογίων Καππαδόκων, καὶ μάλιστα, οἷς ἐνεκύρσεν ἐντυχεῖν εἰς ὅσα ἰδίως περὶ τούτων καὶ διεξοδικώτερον γράψας φυλάττω διὰ τὸ μέλλον, καὶ οὔτινες οὐκ εὐάριθμοί εἰσι.

Τοσαῦτα ἐν συντόμῳ τὰ ἡμέτερα ἵνα γνωρίσῃ τὸ κοινὸν ἐκείνους, ὅσοι σφετεριζόμενοι τὰ ἀλλότρια, κατὰ τὴν τοῦ Μυθοποιοῦ κολοιδόν, θηρῆουσι κλέος ἐπὶ παιδείᾳ. Περισσότερα δὲ τούτων, οὔτε σκοπὸν, οὔτε καιρὸν ἔχω νὰ γράψω· διότι τὴν σπουδαιότητα καὶ ἀξίαν τοῦ συρράμματός κατὰ τὰ προειρημένα ἕκαστος ἄμα ἐγκύψας οὐχὶ δυσχερῶς δύναται καὶ οἰκοθεν νὰ κρίνῃ.

Α. ΚΟΥΖΗΝΟΠΟΥΛΟΣ
φοιτητῆς τῆς Ἱατρικῆς σχολῆς.

Ἐξακολουθοῦσα ἡ Κ. Ἑλένη Τοσίττα τὰς πρὸς τὸ κοινὸν εὐεργεσίας αὐτῆς, παρήγγειλε νὰ στέλλωνται καὶ πρὸς τὸ ἐν Ἀλεξανδρείᾳ παρθεναγωγεῖον, τὸ θεμελιωθὲν ὑπὸ τοῦ ἀειμνήστου συζύγου αὐτῆς, δέκα ἀντίτυπα τῆς Πανδώρας, πρὸς δὲ νὰ διανεμῶνται καὶ δέκα ἀντίτυπα τῆς Ἱατρικῆς Μελέσης πρὸς τοὺς ἐνδεδεῖς τῶν φοιτητῶν τοῦ Πανεπιστημίου τοὺς σπουδάζοντας τὴν ἱατρικὴν.

—000—

(β) Ἦν καὶ ἔστιν ὅπου ἐπεβάλετο νὰ διορθώσῃ ὁ καθ' ἑαυτὴν ἀδιορθώτος, οἷον τὸ ὅτι ταῦρος ἔχει μεταλλεῖα πᾶμπολλα . . . , καὶ τὰ μὲν διορθώσονται κτλ. (Κυρίλ. Περιγρ. σ. 55), ὅπερ εὐφωῖς πάλιν ὁ ἡμέτερος συγγραφεὺς μετέτραψεν εἰς τὸ τινὰ τῶν ὁμοίων ἐργάζονται! ὡς ἂν νὰ μὴ ἤθεμεν ὁ Κυρίλλος τὴν λέξιν μεταλλεῖσθαι.